

«Det gjaldt å verte nummer to i verda»

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

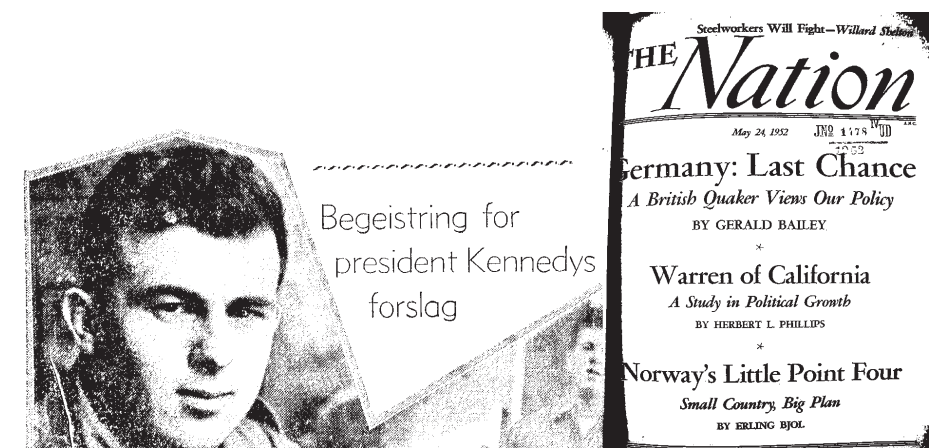
Monica Rødsten

«Det gjaldt å verte nummer to i verda»

Tidlig norsk bistandshistorie i et transnasjonalt perspektiv. Det amerikanske forbildet for bistandsprosjektene, Indiahjelpen og Fredskorpset

Masteroppgave i historie

Trondheim, våren 2014

«Det gjaldt å verte nummer to i verda»

Tidlig norsk bistandshistorie i et transnasjonalt perspektiv. Det amerikanske forbildet for bistandsprosjektene, Indiahjelpen og Fredskorpset.

Monica Rødsten

Masteroppgave i historie

Institutt for historiske studier

NTNU

Trondheim våren 2014

Omslagsfoto: To avisutklipp hentet fra Riksarkivet som illustrerer USA som forbilde for norsk bistand. Avisutklippet til venstre er knyttet til «norske soldater vil i fredsbrigader». Bildet til høyre er av et amerikanske tidsskiftet «the Nation» som hadde en artikkel: «Norway's Little Point Four».

Forord

Etter to år med fokus på masteroppgaven, sitter jeg igjen med flere tanker. Dette har vært en spennende tid hvor jeg har lært mye om meg selv, og mye om historiefaget. De opprinnelige ideene om hva masteroppgaven min skulle handle om, har forandret seg mye. Det har vært en lang og lærerik prosess. Stress, prioriteringer og bare fokus på oppgaven har vært en del av min hverdag i en god stund. Samtidig har mine to alene-turer til Oslo i arkiver vært en spennende erfaring. Bygda-jenta har nå på egen hånd reist lengre enn til Trondheim, og ikke minst har jeg fått prøvd T-bane!

I min vei mot en endelig ferdig masteroppgave har jeg fått mye støtte, og det er flere jeg ønsker å takke. Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder, Mats Ingulstad. Du har gitt meg mange gode veiledninger, oppmuntring, og støtte. Tusen takk for god inspirasjon. Jeg vil også takke Espen Tørset og Åse Tharaldsen for korrekturlesing, det var til stor hjelp. Jeg vil samtidig takke venner og familie for støtte hele veien, endelig er jeg ferdig! En takk må også gis til Riksarkivet for god hjelp. Ikke minst vil jeg rette en takk til samboeren min, Lars. Du har vært med meg alle mine 5 år på NTNU og alltid støttet meg, takk for god tålmodighet.

Monica Rødsten

Trondheim, 13.05.14

FORKORTELSER

FORKORTELSER I TEKST

EPTA - Extended Programme of Technical Assistance

FN - De forente nasjoner

NATO - North Atlantic Treaty Organization

NORENO – Norwegian engineering export organization

OEEC - Organisation for European Economic Cooperation

Sovjet - Sovjetunionen

TAB – Technical assistance Board

TAC – Technical assistance Committee

TCA - Technical Cooperation Administration

UD - Utenriksdepartementet

UNRRA -United Nations Relief and Rehabilitation Administration

FORKORTELSER I FOTNOTER

PA - Privatarkiv

St. innst. - Stortingstinnstilling

St. meld. - Stortingsmelding

St. prp. – Stortingsproposisjon

St.forh. - Stortingsforhandling

UD - Utenriksdepartementet

Innhold

Forord	iii
FORKORTELSER	v
FORKORTELSER I TEKST.....	v
FORKORTELSER I FOTNOTER.....	v
Kapittel 1. Introduksjon	1
Innledning.....	1
Mine problemstillinger og hypotese.....	1
Avgrensning og begrepsforklaring.....	2
Teori og metode	3
Historiografi	5
Historiografi: Indiahjelpen	6
Historiografi: Fredskorpset	8
Kilder.....	10
Oppgavens oppbygging.....	10
Kapittel 2. Historisk bakgrunn og kontekst	13
Innledning.....	13
Misjonsarbeid og humanitært arbeid.....	13
Norges utenrikspolitikk etter andre verdenskrig	14
USAs bistand til Norge gjennom Marshallplanen.....	16
FNs bistandsorganisasjon EPTA.....	17
Bistandsprogrammet fra De britiske samveldeland, Colomboplanen	19
Trumans Point 4. Det amerikanske tekniske hjelpeprosjektet til utviklingsland	20
Avslutning	25
Kapittel 3. En idé tar form. Indiahjelpen	27
Innledning.....	27
Arbeiderpartiets ideologi.....	28
Bak kulissene. Ballen begynner å rulle	29
Det første møtet med FN.....	32
India er all right. Valg av bistandsland	35
Hjelp til utviklingsland opp til stortingsdebatt 5. mai 1952.....	39
Motiver for å gi hjelp til utviklingsland.	40
Indiahjelpen blir til	44
Avslutning	47
Kapittel 4. En annerledes bistand. Det norske Fredskorpset	49

Innledning.....	49
Det amerikanske Fredskorpset	50
Norges forhold til USA på 1960-tallet	51
Bakgrunnen for Fredskorpset i Norge	52
Den kalde krigen som en skygge bak Fredskorpset?	54
Det amerikanske Fredskorpset som forbilde	57
Leveforhold under fredskorpstjenesten. Et nytt fokus på bistandsformen	59
Kriterier og rammebetingelser til det norske - og amerikanske Fredskorpset	62
Kurs før fredskorpsdeltakere reiste ut	64
Lettelse i militærtjenesten?.....	66
Samarbeid med private organisasjoner, og type arbeidsoppgaver for Fredskorpset	67
Fredskorpset, evaluering og etterspill.	69
Avslutning	71
Kapittel 5. Avslutning	73
USA som et forbilde for norsk bistand.....	73
Delte Norge de amerikanske begrunnelsene for å gi hjelp til utviklingsland?.....	76
Indiahjelpen + Fredskorpset = Norsk bistandshistorie i et transnasjonalt perspektiv	77
Kilder	I
Arkiv.....	I
Trykte stortingsdokumenter	II
Internett	II
Offentlige utgitte dokumenter	III
Bibliografi, bøker og artikler.....	III

Kapittel 1. Introduksjon

Innledning

Norges bistandshistorie begynte i 1952, da de opprettet et teknisk bilateralt bistandsprosjekt til utviklingslandet India. Da var Norge det andre landet i verden, etter USA, med et eget nasjonalt bilateralt bistandsprogram til et utviklingsland.¹ 11 år senere tok Norge enda et nytt steg innen bistand til utviklingsland, da det norske Fredskorpset ble opprettet i 1963.² På verdensbasis var Norge, som med Indiahjelpen, raskt ute med å lansere Fredskorpset. Fant Norge inspirasjon fra USA til å lansere de to forskjellige bistandsprosjektene? Da den amerikanske presidenten Harry S. Truman i 1949 lanserte det første nasjonale bilaterale bistandsprogrammet med Point 4, skulle det løfte folk i utviklingsland ut av fattigdom ved hjelp av teknisk bistand fra USA. Denne ideen falt i god jord hos ledende arbeiderpartipolitikere i Norge. En annen idé som Norge fant tiltalende kom fra den senere amerikanske presidenten John F. Kennedy. Han lanserte ideen om Fredskorps i 1960, som også skulle arbeide for å bedre levestandarden i utviklingsland.³ De to formene for hjelp til utviklingsland var noe som først ble lansert i USA, og som vi skal se, deretter også raskt ble fulgt opp i Norge. Ved å se på tidlig norsk bistandshistorie i et transnasjonalt perspektiv, skal vi undersøke det amerikanske forbildet for bistandsprosjektene, Indiahjelpen og Fredskorpset.

Mine problemstillinger og hypotese

Min problemstilling blir som følger: I hvor stor grad var USA et direkte forbilde for de norske bistandsprosjektene, og i hvor stor grad delte Norge USAs motiver? Problemstillingen er todelt, hvor det første spørsmålet ser på kontakten med USA, og ideer som ble overført fra USA til Norge. Hvor stor var innflytelsen fra USA på de norske bistandsprosjektene? Den andre delen av problemstillingen er rettet mot begrunnelsene for bistandshjelp. Var de norske motivene bak Indiahjelpen lik motivene bak opprettelsen av Point 4? Var de norske formålene med Fredskorpset lik de amerikanske formålene?

I norsk historieskriving gir dette fokuset på USA som et forbilde i tilknytning til norsk bistand, et nytt perspektiv på tidlig norsk bistandshistorie. Det er et nytt perspektiv som kan

¹Hilde Henriksen Waage, Rolf Tamnes og Hanne Hagtvædt Vik (red.), *Krig og fred i det lange 20. århundre* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2013): 339.

²Leif Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika* (Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1987): 23.

³Roy Krøvel og Kristin Skare Orgeret (red.), *Fredskorpset* (Oslo: Pax Forlag, 2013): 260-261.

revidere gjeldende oppfatninger om Norge og bistand. Norge som er veldig opptatt av norsk bistandshistorie, har gjerne trukket linjene tilbake til det norsk misjonsarbeidet.⁴ Ved å se på den transnasjonale kontakten mellom Norge og USA, vil jeg vise hvordan starten på norsk bistandshistorie også ble preget av impulser fra deres allierte, USA.

I et større perspektiv kan vi samtidig se på det norsk-amerikanske forholdet i den kalde krigen, hvor det ble et merkbart skifte i det norske synet på USA som rollemodell for bistand. Fra et tilbakeholdent blikk på det amerikanske forbildet under Indiahjelpen, til å åpenlyst vedkjenne det amerikanske forbildet når det gjaldt Fredskorpset. Det er flere historikere som har pekt på Norges forsiktige allianse med USA rett etter andre verdenskrig, og det kan være en forklaring på at Norge i begynnelsen talte så forsiktig om USA som foregangsland for norsk bistand. Historikeren Geir Lundestad skriver om Norges utenrikspolitikk etter 1945: «Selv om Norge deltok i internasjonalt samarbeid på en langt mer omfattende måte enn tidligere, var norsk utenrikspolitikk i internasjonal sammenheng karakterisert ved at en ønsket å begrense utenlandsk innflytelse».⁵ Historikeren Rolf Tamnes opererer på sin side med begrepsparet *integrasjon* og *avskjerming*: «På den ene siden søkte etterkrigstidens arbeiderpartiregjeringer så langt som mulig å binde USA og Storbritannia til forsvaret av Norge, men på den annen side var det alltid nødvendig å forhindre at engasjementet førte til for sterke bindinger» (Baser på norsk jord etc.).⁶ Vi skal legge merke til at Norge ser i det offentlige rom lite på USA som et forbilde for Indiahjelpen, men trekker åpenlyst frem USA som et foregangsland for Fredskorpset. Norges forsiktige posisjon som alliert av USA på 1950-tallet, kan være med på å forklare dette.

Avgrensning og begrepsforklaring

Oppgaven tar først for seg Indiahjelpen som ble lansert i 1952. «Fondet for hjelp til underutviklede land» ble deretter opprettet 25.juni 1952, med det formål å koordinere et norsk teknisk bistandsprogram. Startskuddet for norsk bistandshistorie var da satt. Her skal vi følge

⁴⁴ Se for eksempel Sven G. Holtmark, Helge Øystein Pharo og Rolf Tamnes (red.), *Motstrøms. Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning* (Oslo: Cappelen akademisk forlag, 2003): 81: «Misjonærimpulsen kom etter den andre verdenskrig først til syne gjennom det norske hjelpeprosjektet for India». Se også Jarle Simensen, *Norsk Utviklingshjelps Historie 1. 1952-1975: Norge Møter Den Tredje Verden, bind 1* (Fagbokforlaget, 2003): 28: «Da utviklingshjelpen fra Norge ble startet opp i 1950- og begynnelsen av 1960-årene, vant den en spesiell gjenklang i misjonskretsene». Og på side 32 i Simensen: «Terje Tvedt argumenterte for at bistand er en overføring av den vestlige misjonen i verdslige former, en del av det store 'siviliseringsprosjektet».

⁵ Geir Lundestad, «Nasjonalisme og internasjonalisme i norsk utenrikspolitikk: Et faglig-provoserende essay» (*Internasjonal politikk, temahefte 1, 1985*): 40.

⁶ Anders Jølstad, Kjetil Skogrand og Helge Øystein Pharo, "Ekspansjon i isolasjon? Studiet av internasjonal og utenrikspolitisk historie i Norge" (*.Historisk tidsskrift 1/1996*): 248.

prosessen fra da ideen om norsk bistandshjelp kom i januar 1952, til spørsmålet ble tatt opp i Stortinget, 5.mai 1952. Oppgaven vil deretter ta for seg Fredskorpset som ble lansert i Norge 4. april 1963. Fredskorpset var også et bistandsprogram, men med et skifte i bistandsformen. Her vil tidsrommet i første omgang være i 1961, da det ble fremlagt to norske utredninger om en eventuell opprettelse av et norsk Fredskorps. Samtidig skal vi følge prosessen frem til opprettelsen av Fredskorpset i 1963. Det vil kontinuerlig være et fokus på amerikansk bistand, hvor vi i første omgang vil se på det amerikanske tekniske bistandsformen, Point 4 som ble lansert mellom 1949-1950. Vi vil senere se på det amerikanske Fredskorpset som så dagens lys fra 1960-1961.

Det er noen begreper jeg vil gi en nærmere forklaring på. Det er flere begreper som er blitt anvendt i norsk litteratur om det norske bistandsprogrammet til India. Her er begreper som «norsk-indiske fiskeriprojektet», «Indiahjelpen», «Indiaprojektet», «Kerala-prosjektet», «Indo-Norwegian Project» (INP) som ble brukt i India, og vi har begrepet «Indiafondet». Jeg kommer til å bruke benevnelsen Indiahjelpen når jeg skriver om det norske tekniske bistandsprosjektet. Andre begreper som behøver en nærmere forklaring er mitt bruk av begrepet «utviklingsland». Politikere i Norge og i USA brukte benevnelsen «underutviklede land/områder» når de diskuterte utviklingsland på 1950-tallet. Begrepet «underutviklede» ble brukt hos land hvor lav levestandard rådet.⁷ På 1960-tallet var «underutviklede land» begynt å bli erstattet av begrepet utviklingsland. Jeg kommer til å bruke begrepet utviklingsland gjennom hele oppgaven. Oppgaven vil ta for seg to forskjellige bistandsprosjekter, og en kort begrepsforklaring er nødvendig. Begrepet teknisk bistand betyr at det er hjelp innen den tekniske vitenskapen som industriland skulle overføre til utviklingsland. Begrepet Fredskorpset, den annen form for bistand, skulle ved siden av å gi bistandshjelp i yrker som blant annet sykepleiere, lærere og anleggsarbeidere, også arbeide med å skape en personlig kontakt mellom giver og mottaker. Det skulle skape en gjensidig forståelse mellom dem.

Teori og metode

Mitt valg av teori og metode er transnasjonal historie. Årsaken til valget er at det er godt egnet til å studere fenomenet med bistand som nettopp er organisering av transnasjonalt hjelpeprogram. Hjelpeprogram legger også stor vekt på overføringer av ideer og konsepter. Med mitt valg av transnasjonal tilnærming vil jeg se på kontakten mellom de to ulike

⁷ Se for eksempel: United States. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations, *Development of Technical Assistance Programs; Background Information and Documents* (Washington: U.S. Govt. Print. Off., 1954):7.

industrielandene, hvor jeg skal se på den nye kontakten mellom Norge og USA når det gjelder bistand.

Siden 1990-tallet har det blitt et fokus på transnasjonal historie. Før det har gjerne historieskriving blitt presentert i rammeverket av nasjoner eller regioner, men i de siste tyve årene har en global tilnærming blitt mer innflytelsesrik sammen med vekt på transnasjonale aktører.⁸ Akira Iriye tidfester fremveksten av transnasjonal historie til 1980-tallet.⁹ Mens forfatteren Ian Tyrrell definerer transnasjonal historie om bevegelse av mennesker, ideer, teknologier og institusjoner på tvers av nasjongrensene.¹⁰ Med transnasjonale fenomener er det ment fenomener som eksisterer ved at de har forflyttet seg over en eller flere landegrensene. Slike transnasjonale fenomener er emigrasjon og immigrasjon, forskjellig type handel, eller et bevisst forsøk på å spre budskap over landegrensene. Forskjellen fra global historie må være at transnasjonalitet kan involvere færre, kanskje bare to, nasjoner som bringes sammen.¹¹ *Transnasjonal* historie forutsetter nasjoner. *Transnasjonal* historie viser til hvor deler i en nasjonal er trukket sammen med omverden, og finnes nettopp grunnet forbindelser til andre utenom nasjonen.¹² Et land som har en liten befolkning og er geografisk perifert, vil i større grad være mottakelig for påvirkning enn hva landet utøver påvirkning. Det er samtidig verdt å merke seg at ved en overføring, *transfer*, vil ikke det overførte være uberørt: det kan tilpasses, adapteres, og endres ut fra hvem mottakeren er.¹³ Med mitt valg av transnasjonal historie vil jeg nettopp se på om det amerikanske forbildet var til stede, som da førte til at Norge adapterte ideer om bistand fra USA.

Transnasjonal historie dekker mye, derfor vil jeg bruke amerikanisering som et eksempel på transnasjonale overføringer. USA fikk på 1900-tallet en økende betydning i verdenssamfunnet. Begrepet «amerikanisering» har blitt anvendt til å forklare den voksende amerikanske tilstedeværelsen i verden. Harm Schrøter bruker begrepet: «Amerikansk århundre» om det 20. århundre, når han ser på den innflytelsen USA har hatt gjennom det siste århundre.¹⁴ Det er blitt anvendt varierte definisjoner av amerikanisering i verdenslitteraturen, men forfatteren har anvendt en egen definisjon: «Amerikanisering som en tilpasset overføring

⁸ Akira Iriye, *Global and Transnational History. The Past, Present, and Future* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012): 1.

⁹ *Ibid.*: 9.

¹⁰ Ian Tyrrell, *Transnational Nation. United States History in Global Perspective since 1789* (New York: Palgrave Macmillan, 2007): 3.

¹¹ Berit Eide Johansen (red.), *Sørlandet og utlandet. Transnasjonal kontakt, internasjonal påvirkning* (Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013): 17.

¹² *Ibid.*: 18.

¹³ *Ibid.*: 20.

¹⁴ Harm G. Schrøter, *Americanization of the European Economy. A compact survey of American economic influence in Europe since the 1880s* (Boston: Springer US, 2005): 1.

av verdier, atferd, institusjoner, teknologier, modeller av organisering, symboler og normer fra USA til det økonomiske liv til andre stater».¹⁵ Det viser hvor stor plass USA hadde internasjonalt på 1900-tallet. Det har blitt en fornyet interesse for hvordan USA påvirker andre land på andre måter enn gjennom rent diplomati eller militær makt.¹⁶

Transnasjonale strømninger kan identifiseres med kommunikasjon og kontakt mellom USA og Norge. Mitt analytiske grep vil være å se på den transnasjonale kontakten om bistand, mellom USA og Norge. Det kan være en transnasjonal kontakt mellom både private aktører og offentlige kanaler. Når jeg legger vekt på forbindelsen mellom de to industrilandene, vil jeg undersøke om kontakten de hadde førte til overføringer av ideer fra USA. Jeg vil sammenligne ideer og begrunnelser for bistand som gis. Samtidig vil jeg også undersøke om USA som rollemodell for bistand blir trukket frem i Norge, i den forstand at viktige aktører tilknyttet bistand i Norge, trekker frem USA som foregangsland.

Med fremveksten av transnasjonal historie, er det nødvendig med en ny titt på disse delene av norsk bistandshistorie. Min oppgave kan gi en ny innsikt i den norske bistandshistorien ved å se på ideer om bistand som strømmer med den transnasjonale kontakten mellom USA og Norge i de aktuelle tidsrommene. Det er en side ved norsk bistandshistorie som det tidligere ikke har blitt viet tilstrekkelig oppmerksomhet fra norske historikere.

Historiografi

Det er flere som har skrevet om det norske hjelpeprosjektet til India før meg. Blant de viktigste bidragene finner vi særlig verker av Helge Øystein Pharo, Jarle Simensen, og Randi Balsvik. Av litteratur om Fredskorpset finner vi av bidragsytere blant andre Jarle Simensen, Røy Krøvel og Kristin Orgeret, og Leif Vetlesen. Vi skal først se på historiografien til Indiahjelpen, deretter på historiografien til Fredskorpset. Mitt bidrag vil bli plassert i forhold til den allerede eksisterende norske historiografien, men jeg vil trekke på nye innsikter fra transnasjonal historie slik det har utviklet seg etter at mye av den viktige norske litteraturen ble skrevet.

¹⁵ Ibid.: 4.

¹⁶ Se for eksempel kapittelet til Erez Manela i Eric Foner and Lisa McGirr, *American History Now* (Philadelphia, Temple University Press, 2011): 202-218.

Historiografi: Indiahjelpen

Av historiske verker om Indiahjelpen har det særlig blitt lagt vekt på motivene bak det norske ønsket om å gi hjelp til et utviklingsland, og et langt mindre fokus på det amerikanske forbildet Point 4, og Norges kontakt med USA i planleggingsfasen.

Helge Øystein Pharo er nok historikeren som har skrevet mest grundig om Indiahjelpen. Han skrev et omfattende verk i 1986: «Hjelp til selvhjelp. Det Indisk-Norske fiskeriprosjektets historie 1952-72», fordelt på to bind. Det første bindet begynner med initiativet til prosjektet, og herunder kommer den kommunistiske frykten frem som et viktig motiv til ideen om et norsk hjelpeprosjekt til et utviklingsland.¹⁷ Her har forfatteren viet stor plass til de internasjonale forhold på denne tiden, og legger da vekt på kommunismen og USAs utenrikspolitikk. Når det gjelder USA skriver Pharo skriver blant annet at her var frykten for kommunistisk ekspansjon den primære drivkraft for opptrappingen av bistand til utviklingsland.¹⁸ Han skriver at: «På samme måte som ledende amerikanske og norske politikere var ... opptatt av sammenhengen mellom utviklingen i forskjellige verdensdeler, og muligheten for en dominovirking dersom de vestlige land ikke stod sammen overfor sovjetisk ekspansjon».¹⁹ Pharo har likevel viet for lite oppmerksomhet til det amerikanske forbildet for den norske planleggingsfasen. Han har heller ikke trukket likheter/ulikheter til Point 4. Pharo har således ikke anvendt en transnasjonal metode for å analysere kontakten mellom USA og Norge. Samtidig er det verdt å legge merke til at Pharos verk kom ut i 1986, altså noen år før den transnasjonale historien for alvor ble satt på agendaen. Det er rom for å kaste et nytt lys over Indiahjelpen med min tilnærming til analysen av bistandshjelpen.

Randi Balsvik har skrevet en hovedfagsoppgave i historie i 1969 om «U-hjelpsdebatt i det norske Storting, 1952-1965». Balsvik har gjort en grundig fremstilling av U-hjelpsdebatten i Stortinget, hvor hun har undersøkt holdningene hos de forskjellige partigruppene i form av en analyse som hun presenterer i tabeller.²⁰ Balsvik har så sett på de uttalte begrunnelsene for å yte utviklingshjelp, som hun har delt inn i tre perioder. 1952-56, 1957-60/61, og 1961-64/65. Av de totale motivutsagn, var den største gruppen av hva stortingsrepresentantenes syn på hvorfor utviklingshjelp burde gis, av et fredsbevarende motiv. Denne gruppen hadde en prosentandel på 27% i den første perioden. Andre motiver

¹⁷ Helge Øystein Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprosjektets historie 1952-72, bind 1* (Oslo: norsk utenrikspolitisk institutt, 1986): 14-56.

¹⁸ Ibid.:22.

¹⁹ Ibid.: 27.

²⁰ Randi Balsvik, *U-Hjelpsdebatt i det norske Storting 1952-1965* (Universitetet i Bergen, 1969): 7.

var etiske, Norge skulle være et eksempel til etterfølgelse, samt å gi hjelp var en nødvendighet. Balsvik pekte også på motivet knyttet til kampen mellom demokrati og kommunisme, og det økonomiske-politiske motivet.²¹ Likevel ser vi at mange av motivene går over hverandre, og kan knyttes sammen. For eksempel skriver Balsvik at det ikke var underlig at det fredsbevarende motivet var dominerende, da den kalde krigen var på sitt aller kaldeste med Koreakrigen. Her var det utsagn om at u-hjelp «er den viktigste- og man kunne nesten fristes til å si eneste mulige –vei for å hindre utbruddet av en ny verdensbrann».²² Når det gjelder USA, skriver hun ikke noe særlig om de, men knytter, som vi så, en gruppe motiv til kampen mellom demokrati og kommunismen. Under dette motivet, skriver Balsvik, at motivet ble nevnt på en indirekte måte.²³ I motsetning til Balsvik, som kun tar for seg motivene i stortingsdebatten, vil min forskning være annerledes. I min fremstilling skal jeg også ta for meg motivene for Indiahjelpen, men jeg vil samtidig se på de amerikanske motivene bak deres bistandshjelp. Jeg skal undersøke om motivene er like. Ved å benytte meg av primærkilder skal jeg samtidig ta for meg den transnasjonale kontakten mellom Norge og USA før stortingsdebatten kom i mai 1952. Det er en transnasjonal tilnærming til den norske bistandshjelpen som det ikke tidligere har blitt gjort rede for.

Jarle Simensen skrev i 2003 boken «Norge møter den tredje verden 1952-1975», som var bind 1 av Norsk utviklingshjelps historie. I kapittel to stiller Simensen noen interessante spørsmål. Simensen skriver, at for å finne motivene til ideen om bistandshjelp må vi se på utløsende årsaker i indre norske politiske forhold, men også «kanskje også i det spesielt nære forholdet til USA i denne første fasen av den kalde krigen».²⁴ Her ser Simensen da på det nære forholdet til USA i form av at også Norge fryktet at nye land kunne falle for kommunismen som dominobrikker.²⁵ Simensen skriver at Trumans initiativ fikk umiddelbare ringvirkninger, da Point 4 førte til at andre likte ideen om bilateral utviklingshjelp. «Land etter land begynte utover i 1950-årene å eksperimentere med egne tiltak».²⁶ Han nevner da det nære forholdet til USA, men Simensen utdyper det ikke mer. Han ser heller ikke på hva som foregår i planleggingsfasen til opptakten av Indiahjelpen når det gjelder det amerikanske forbildet, ei heller ser han på motivene bak Point 4. Det mangler et bredt transnasjonalt syn på bistandshjelpen Indiahjelpen.

Det er flere bøker som gir en bakgrunnsinformasjon om Indiahjelpen, men som ikke

²¹ Ibid.: 83.

²² Ibid.: 84.

²³ Ibid.: 92.

²⁴ Ibid.: 41.

²⁵ Ibid.: 42.

²⁶ Ibid.: 37.

har noen inngående drøfting som er verdt å diskutere i denne sammenheng. For eksempel boken «Kerala Fishermen and the Indo-Norwegian pilot Project» ble skrevet i 1968 av Arne Martin Klausen. Klausens bok er kort sagt om hvordan de to samfunnene, som bestod av katolikker og hinduister, møtte det norske hjelpeprogrammet. Her fokuserer Klausen i hovedsak på deres kultur og religion.²⁷ En annen bok om Indiahjelpen er boken «Den vanskelige bistanden. Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie», som Tore Linné Eriksen er redaktør av. Her blir det vektlagt at motivene bak prosjektet var at man ønsket å rette de utenrikspolitiske handlinger mot noe fredelig og positivt tiltak som et hjelpeprosjekt. Det ville da rette oppmerksomhet til folket bort fra den økende opprustningen innen NATO.²⁸ Videre ser forfatterne på prosjektets utforming, og hvilke utfordringer prosjektet møtte.

Det er nå på sin plass med en nærmere undersøkelse av et så viktig spørsmål som USAs innvirkning på Norges tidlige bistandshistorie.

Historiografi: Fredskorpset

Jarle Simensen har også viet plass til Fredskorpset i bind 1 av Norsk Utviklingshjelps historie, «Norge møter den tredje verden 1952-1975». Her skriver Simensen at «Lange, liksom mange USA-venner, følte trolig at når amerikanere satset så stort, burde og kunne også Norge være med. Det var en reaksjon av samme type som da Indiahjelpen ble startet 1952-53».²⁹ Simensen skriver at Kennedys forslag ble raskt kjent gjennom norske medier.³⁰ Simensen stiller spørsmålet om det kunne ha blitt et Fredskorps i Norge uten Kennedys initiativ? Han svarer at: «uten det amerikanske initiativet ville man ikke fått den bredere politiske støtten, først fra Gerhardsen og Lange, så gjennom utvidelsen av utredningskomiteen og til slutt blant partiene og i stortinget».³¹ Simensen har likevel ikke foretatt noen utredning av de transnasjonale dimensjonene på bistandsformen. Simensen skriver svært lite om hva de to norske utredningene, som kom før Fredskorpset ble opprettet, handlet om. For det andre knytter ikke Simensen de norske utredningene opp mot det amerikanske Fredskorpset. Simensen skriver om Kennedys initiativ som bakgrunn for det norske Fredskorpset, men ser ikke aktivt på den transnasjonale overføringen av ideer. Det vil være et bidrag som jeg vil

²⁷ Arne Martin Klausen, *Kerala Fisherman and the Indo-Norwegian Pilot Project* (Oslo: Universitetsforlaget, 1968).

²⁸ Tore Linné Eriksen (red.) *Den vanskelige bistanden. Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie* (Oslo: Universitetsforlaget, 1988): 20.

²⁹ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 174. Halvard Lange var utenriksminister både under starten på Indiahjelpen og Fredskorpset.

³⁰ *Ibid.*: 173.

³¹ *Ibid.*: 181. Einar Gerhardsen var statsminister da fredskorpsideen kom til Norge.

tilføye til historien om det norske Fredskorpset.

Roy Krøvel og Kristin Skare Orgeret er redaktørene bak boken «Fredskorpset» som ble utgitt i 2013. Her skriver de at «Tilhøvet til USA fekk mykje å seie for utviklinga av Fredskorpset. USA var stundom inspirator».³² De skriver at det var ingen tvil om at tanken om å etablere et norsk Fredskorps, kom fra USA. Det var presidentkandidat John F. Kennedy i 1961 som presenterte ideen, og de skriver det var avgjørende for utviklingen av Fredskorpset i Norge at ideen kom fra USA.³³ Boken skiller mellom tre røtter for Fredskorpsideens fremvekst: Frivillig ungdomstjeneste, det amerikanske forbildet og den pasifistiske tradisjonen.³⁴ De skriver at det var dette amerikanske utspillet som satte fart i de to norske komité-utredningene som ble ferdig sommeren 1961, og «i så måte var det tale om import av en amerikansk fredstradisjon».³⁵ De konkluderer med at det norske Fredskorpset ble noe ganske annet enn det amerikanske, men på et meget tynt grunnlag. Forfatterne skriver at gjennomsnittsalderen var 28 år, og «her formet det seg altså en profil som var helt annerledes enn den amerikanske».³⁶ De har for lite oppmerksomhet på den sterke inspirasjonen Norge fikk. Det er rom for min analyse av Fredskorpset, da det i denne boken ikke blir en tilstrekkelig undersøkelse av det amerikanske -og norske Fredskorpset for å nærmere belyse likheter og ulikheter. De skriver at USA var en inspirasjon, men de ser ikke særlig på hvorfor de var det. Da de ved å se på et punkt innen Fredskorpset, skriver at det formet seg en profil helt annerledes enn det amerikanske, mener jeg de har et svakt grunnlag for sine påstander om grunnleggende forskjeller.

Leif Vetlesen skrev i 1987 boken «Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika». Vetlesen skriver at inspirasjonen i første rekke kom fra USA, hvor John F. Kennedys initiativ førte til at Fredskorpset skapte en bølge av «entusiasme blant ungdom i USA og den øvrige vestlige verden». Vetlesen skriver at det norske initiativet opprinnelig kom fra organisasjonen «Folkereisning mot krig» hvor Johan Galtung var blitt valgt til formann i september 1960. Etter president Kennedys tale ble det likevel mulig å satse fra norsk side.³⁷ Deretter skriver Vetlesen litt om de to norske utredningene, Bergenskomiteen og Galtung-komiteen. Blant annet har Vetlesen sett på punktet om militærverneplikt.³⁸ Denne boken mangler også en bred analyse om det norske Fredskorpset, sett sammen med det amerikanske

³² Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset*: 9.

³³ *Ibid.*: 10.

³⁴ *Ibid.*: 23.

³⁵ *Ibid.*: 25.

³⁶ *Ibid.*: 32.

³⁷ Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika*: 18.

³⁸ *Ibid.*: 19.

Fredskorpset. USA er blitt trukket frem som inspirasjon, men det er ikke blitt utført et analytisk arbeid med et transnasjonalt syn på overføringer av den amerikanske fredskorspideen til Norge.

Kilder

Min fremstilling bygger på en rekke ulike primærkilder og sekundærkilder. Det er mine primærkilder som helt klart utgjør den tyngste kilden i min oppgave, hvor jeg har hentet materialer fra Riksarkivet i Oslo og på Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Arbark. I Riksarkivet i Oslo så jeg på Utenriksdepartementets materialer om Indiahjelpen og Fredskorpset. Jeg undersøkte også privatarkivet til Diderick Lund i Riksarkivet. Diderich Lund var den første norske lederen for prosjektets arbeid i India.³⁹ I Arbeiderbevegelsens arkiv så jeg på Haakon Lie og Einar Gerhardsen sine arkiver. Jeg har også benyttet meg av stortingsdebatter, stortingsmeldinger, stortingsproposisjoner og stortingsinnstillinger fra prosessen rundt Indiahjelpen og Fredskorpset. Når det kommer til sekundærkilder, har disse vært gode til å innhente kunnskaper om de amerikanske bistandsformene, Point 4 og Fredskorpset, samt den internasjonale konteksten.

Oppgavens oppbygging

Oppgaven har et omfang på 5 kapitler. Etterfulgt av kapittel én, vil det være et bakgrunnskapittel, deretter to empirikapitler. Til slutt vil det være et konklusjonskapittel. I bakgrunnskapittelet, kapittel to, vil det bli gitt en kort redegjørelse for den internasjonale konteksten etter andre verdenskrig, med Norges medlemskap i NATO og Norges mottakelse av hjelp i form av Marshallplanen. Det vil deretter bli viet en stor plass til det amerikanske Point 4, for å se på dets motiver bak bistandshjelpen. Vi må også undersøke FNs bistandsprogram til utviklingsland, da Norge ønsket å samarbeide gjennom dem med Indiahjelpen.

I det første empirikapittelet, kapittel tre, skal jeg se på fremveksten av det norske tekniske bilaterale hjelpeprogrammet, Indiahjelpen. Dette bistandsprogrammet var startskuddet for den norske bistandshjelpens historie. Her vil det bli lagt vekt på hva som skjedde frem til spørsmålet om bistandshjelp kom opp til stortingsdebatt den 5.mai 1952, og

³⁹ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 106.

hvilke motiver som kom frem under denne stortingsdebatten. Deretter skal jeg kort se på hva som skjedde etter stortingsdebatten. I dette kapitlet skal jeg se på kontakten mellom Norge og USA i planleggingsfasen, hvor den amerikanske innflytelsen skal belyses.

I det andre empirikapitlet, kapittel fire, skal jeg ta for meg det norske Fredskorpset. Parallelt med den da pågående Indiahjelpen, ble det opprettet et annet bistandsprosjekt, Fredskorpset, i 1963. Her skal jeg undersøke tre norske utredninger som til slutt førte til opprettelsen av et norsk Fredskorps, og se det i sammenheng med det amerikanske Fredskorpset. Her skal jeg belyse spørsmålene om i hvor stor grad det amerikanske forbildet var til stede når det gjaldt Fredskorpset, og om Norge delte USA sine formålet med den nye bistandsformen.

I det 5. kapitlet blir det en konklusjon på oppgaven, hvor jeg skal konkludere i hvor stor grad det amerikanske forbildet har vært til stede i den norske bistandshjelpens historie. Vi skal se at den amerikanske innflytelsen er mer til stede enn det tidligere blitt gjort rede for. Verdien av min oppgave er at det er et transnasjonalt syn på tidlig norsk bistandshistorie. Ingen før har sett på bistandshjelpen med et transnasjonalt syn, slik jeg skal gjøre. Min tilnærming til studiet av den transnasjonale kontakten mellom USA og Norge, kan bidra med nye perspektiver på den tidlige norske bistandshjelpens historie.

Kapittel 2. Historisk bakgrunn og kontekst

Innledning

Da Norge begynte sin bistandshistorie i 1952, fantes det bistandsprogrammer i andre land og organisasjoner.⁴⁰ I dette kapitlet skal jeg særlig undersøke USAs første tekniske bilaterale bistandshjelp til utviklingsland gjennom Point 4. Det vil være nyttig å ta med meg når jeg i kapittel tre skal se på motiver bak bistandshjelpen i Norge. Videre må jeg også undersøke den multilaterale tekniske bistandshjelpen fra De forente nasjoner (FN), som skjedde gjennom Extended Programme of Technical Assistance (EPTA). Siden Norge valgte å samarbeide med FN, kan det være nærliggende å hevde at Norge fikk impulser fra FN til å gi bistandshjelp. Norsk tilslutning til FN har også spilt en viktig rolle i norsk utenriksdiplomati. Jeg skal kort redegjøre for andre bistandsprosjekter som var i virksomhet på samme tid som Indiahjelpen kom. Fokuset blir da på Colomboplanen, og bistandshjelpen Norge og andre vestlige – europeiske land mottok fra USA gjennom den velkjente Marshallhjelpen, etter andre verdenskrig. Jeg må også se kort på den norske fortiden med hjelp til utviklingsland, for det hadde Norge og også andre land, gjennom misjonstradisjonen og humanitærarbeid bidratt med hjelp. Det vil samtidig være nødvendig å redegjøre for den kalde krigen og Norges, etterhvert nære, tilknytning til USA for å kartlegge hvor Norge plasserte seg i internasjonal sammenheng i samme periode som den norske bistandshistorien begynte.

Misjonsarbeid og humanitært arbeid

Kristen misjonsvirksomhet i ulike deler av verden hadde visse likhetstrekk med den senere bistanden. Sammen med å spre evangeliet, utførte misjonærer også sosialt og praktisk arbeid.⁴¹ De private organisasjonene i Norge, da særlig misjonsorganisasjonen, har gitt utenlandskhjelp i mange år. Den norske misjonstradisjonen kan vi spore tilbake til det 19. århundre og var fortsatt levende i perioden oppgaven omhandler. I 1960 var det 839 misjonærer i 29 land. De drev en rekke skoler og sykehus, som var finansiert særlig i form av

⁴⁰ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprosjektets historie 1952-72.*: 17.: Vi kan skille mellom to forskjellige bistandsprogrammer, bilateral - og multilateralthjelp. Med bilateralthjelp menes det toveiskontant da det gis bistand direkte fra et giverland til et mottakerland. Et alternativ til bilaterale hjelp er multilateralthjelp, som betyr flersidet hjelp. Det er hjelp som kommer fra for eksempel FN hvor det er mange giverland som sammen gir bistand til et mottakerland.

⁴¹ Waage, Tammes og Vik, *Krig og fred i det lange 20. århundre.*: 224.

private gaver, men også med bidrag fra staten.⁴² Misjonsbevegelsen var sterkt i Norge helt fra dannelsen av Det Norske Misjonsselskap i 1842. Norge hatt flere misjonærer enn noe annet europeisk land, hvis vi ser på forhold til folketallet. Misjonen ga ved siden av evangeliseringen, overføringer av penger og fagkunnskaper til mottakerlandene. Fra 1867 var det norske misjonærer som jobbet blant santalene i India, og norske misjonærer drev virksomhet i Afrika og Latin Amerika.⁴³

Humanitærarbeid i andre land er en virksomhet nordmenn har drevet med før bistandshistorien begynte i 1952. Folkeforbundet som ble opprettet etter 1. verdenskrig, engasjerte seg i globale helseforhold, internasjonal sykdomsbekjempelse og hungersnød.⁴⁴ Her kan Røde kors trekkes frem gjennom sitt hjelpearbeid under krigen, samt den norske mannen Fridtjof Nansen med sitt humanitære arbeid.⁴⁵ Da Folkeforbundet ble opprettet etter 1. verdenskrig ble Nansen Norges førsterepresentant til Forbundet, og det var Folkeforbundet med Nansen i spissen som grep tak i flyktningeproblematikken. Gjennom «Nansen-passet», som ble anerkjent av 52 land, reddet Nansen tusenvis ved at de kunne brukes til bruk av identifikasjonspapirer til flyktninger. Disse reisepapirene reddet tusenvis fra forfølgelser og nød. Da Folkeforbundet avsluttet sitt arbeid for krigsfanger, var mer enn 450 000 fanger blitt utvekslet gjennom Nansens apparat.⁴⁶ Norge hadde en erfaring, gjennom privatpersoner og private organisasjoner, til å utføre hjelpearbeid i andre land.

Norges utenrikspolitikk etter andre verdenskrig

Etter den andre verdenskrig vokste USA frem til å bli en global supermakt, som etter hvert ble Norges foretrukne beskyttelsespartner. Det kan være med på å gi en forklaring på hvorfor Norge så opp til USA innen bistand. Etter andre verdenskrig vokste det frem et bipolar system dominert av to supermakter.⁴⁷ Det bipolare systemet bestod av USA med sine demokratiske allierte i vest, og kommunistene, Sovjetunionen, med sine allierte øst. Sovjet hadde en sterk kontroll over Øst-Europa, og kommunismen vant samtidig store seire i Nord-

⁴² Mari Holmboe Ruge, *The voice of the politicians. A content analysis of three parliamentary debates on technical Aid* (Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Avdeling for Konflikt- og Fredsforskning, 1961): 8.

⁴³ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 29.

⁴⁴ Waage, Tamnes og Vik, *Krig og fred i det lange 20. århundre.*: 335.

⁴⁵ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 32.

⁴⁶ Hans Olav Thyvold, *Fridtjof Nansen* (Oslo: Font Forlag, 2011): 76-77

⁴⁷ Vi kan skille mellom unipolare-, multipolare – og bipolare internasjonale systemer. Med bipolare system er det en internasjonal struktur hvor to stater eller allianser av stater, dominerer verdenspolitikken.: Joseph S. Nye and David A. Welch, *Understanding Global Conflict and Cooperation. An Introduction to theory and history* (USA: Pearson Education, 2011): 45 og 327.

Korea, Kina og Vietnam, som førte til at vesten så på Sovjet som en ekspansiv makt.⁴⁸ Den sovjetiske trusselen førte til at USA fikk en bred oppslutning internasjonalt.⁴⁹ I Norge spilte utenrikspolitikken en langt større rolle i norsk politikk etter 1945. På det sikkerhetspolitiske området skjedde det en avgjørende endring i etterkrigsårene, da nøytralitetspolitikken ble oppgitt.⁵⁰ Før alliansefriheten i fredstid ble oppgitt, ble det i løpet av de tre-fire etterkrigsårene i Norge ført en utenrikspolitikk kalt «brobyggingsperioden».⁵¹ Det betydde at Norge ønsket å bygge broer mellom de to stormaktene.⁵² Denne politikken var delvis bygd på den tro om at denne politikken ville fremme samarbeid mellom stormaktene og da forhindre store konflikter.⁵³ Brobyggingspolitikken satte likevel Norge i et negativt lys, ved at Norge helt lot være å ta parti når stormaktene var uenige.⁵⁴ Som i mellomkrigstiden var den sentrale utenrikspolitiske strategien at Norge skulle holde seg utenfor militærallianser i fredstid. Det ble likevel etter hvert vanskelig for Norge i etterkrigstiden å føre en brobyggingspolitikk, og Norge beveget seg nærmere vest, og lengre fra Sovjet.⁵⁵ Samtidig som Norge drev en brobyggingspolitikk var også Norge en sterk tilhenger av den nøytrale organisasjonen FN. FN var som Olav Riste beskriver: «hjørnesteinen i norsk utenrikspolitikk».⁵⁶

Da Norge ble medlem i Atlanterhavspakten, North Atlantic Treaty Organization, (NATO) fra 4. April 1949, markerte det formelt slutten på etterkrigstidens alliansefrihet.⁵⁷ Norges deltagelse i NATO var først og fremst en følge av en allmenn vestlig følelse av å stå overfor en sterkere og mer konkret sovjetisk trussel. Det var også en følge av det amerikanske kravet om større europeisk innsats i kampen mot kommunismen. Etter 1945 var det bare Sovjet som representerte en potensiell militær trussel mot Norge, og i 1948-49 var det en større frykt for et sovjetisk angrep.⁵⁸ Med internasjonale spenninger som hendelsene i Tsjekkoslovakia og Finland i februar 1948, ble den norske diplomatiske og militære sårbarheten en økende bekymring for ledende politikere i Washington. Norge lå strategisk

⁴⁸ Helge Øystein Pharo og Trond Bergh (red.), *Historiker og veileder. Festskrift til Jakob Sverdrup* (Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1989): 30.

⁴⁹ Ibid.: 31-33.

⁵⁰ Helge Øystein Pharo og Trond Bergh, *Vekst og velstand. Norsk politisk historie 1945-1965* (Oslo: Universitetsforlaget, 1989): 169-170.

⁵¹ Ibid.: 179.

⁵² Helge Øystein Pharo, "Bridgebuilding and Reconstruction: Norway Faces the Marshall Plan," *Scandinavian journal of history* (nr. 27, 1976): 5.

⁵³ Ibid.: 7.

⁵⁴ Olav Riste, *Isolasjonisme og stormaktsgarantier. Norsk tryggingpolitikk 1905-1990* (Oslo: Institutt for Forsvarsstudier, 1991): 16.

⁵⁵ Pharo og Bergh, *Vekst og velstand. Norsk politisk historie 1945-1965*: 180.

⁵⁶ Olav Riste, *Norway's Foreign Relations - a History* (Oslo: Universitetsforlaget, 2001): 256.

⁵⁷ Knut Einar Eriksen og Helge Øystein Pharo, *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965. Norsk utenrikspolitikkens historie, bind 5* (Oslo: Universitetsforlaget, 1997): 31.

⁵⁸ Ibid.: 55.

plassert, både for USA og Sovjet. Det førte til at amerikanerne så med bekymring på Norges utsatte posisjon overfor Sovjet, som Norge grenset mot.⁵⁹ Fra et tidlig stadium i forhandlingene om NATO ga USA uttrykk for at Norge og de andre skandinaviske landene, burde bli med i alliansen. På norsk side ble den spesielle sikkerhetspolitiske avhengigheten av USA etter hvert klart erkjent. Norge, som helst ønsket den tradisjonelle beskyttelses rollen fra Storbritannia, ble etter hvert klar over at USA var den eneste makten i alliansen som hadde interesse for- og evne til å beskytte Norge.⁶⁰ Hovedmålet med det norske NATO-medlemskapet var nettopp å avskrekke russerne fra å gå til angrep på Norge.⁶¹

USAs bistand til Norge gjennom Marshallplanen

Gjennom Marshallplanen fikk verden demonstrert et bistandsprogram av et omfang som til da syntes utenkelig.⁶² Siden Norge selv mottok bistandshjelp gjennom Marshallplanen, reiser det spørsmål om hvilke impulser Norge mottok, og i hvilken grad Norge bygde på disse erfaringene når de selv skulle utvikle et bistandsprosjekt. Gjennom Marshallhjelpen Norge mottok etter andre verdenskrig startet Norges nære tilknytning til USA allerede før NATO. Marshallplanen er betegnelsen på et fireårig amerikansk hjelpeprogram til Vest-Europa fra USA etter andre verdenskrig. Planen ble lansert sommeren 1947, og ble fra 1948 organisert gjennom organisasjonen Economic Organization for European Economic Cooperation (OEEC).⁶³ Marshallplanen kan kort beskrives som et «hjelp til selvhjelp» - program fra USA til Europa.⁶⁴ Formålet med Marshallplanen var å sikre gjenreisning og videre økonomisk vekst i Europa. Samtidig skulle Marshallplanen sikre politisk stabilitet og en demokratisk utvikling i Europa. Marshallplanen skulle også sikre markeder for amerikanske varer.⁶⁵ Marshallhjelpen stimulerte den økonomiske aktiviteten i andre land, og økte utenrikshandelen. Det igjen bidro til industriell utvikling og vekst i Norge.⁶⁶ I norsk utenrikspolitisk sammenheng representerte Marshallhjelpen det første norske skrittet i retning

⁵⁹ Mats R. Berdal, *The United States, Norway and the Cold War, 1954-60* (Great Britain: The Ipswich Book Company, 1997): 6.

⁶⁰ Pharo og Eriksen, *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965. Norsk utenrikspolitikk historie*: 77.

⁶¹ *Ibid.*: 66.

⁶² Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden*: 35.

⁶³ Helge Øystein Pharo, "Norge og Marshallplanen," *Atlantehavskomiteens skriftserie*, bind-/heftenr. 198, (1997): 3.

⁶⁴ Olaf Thommessen, "Marshallplanen- Spilte den noen rolle?," *Discussion paper*, bind-/heftenr. 12/1999, (1999): 2.

⁶⁵ Pharo, "Norge og Marshallplanen.": 5-6.

⁶⁶ Knut E. Eriksen, *Vekst og velstand. Norsk politisk historie 1945-1965*: 193.

av deltagelse i en vestlig blokkdannelse.⁶⁷ Det var et nølende skritt den norske regjeringen tok, som vitner om Norges motvilje til å vise et klart vestlig standpunkt, som ville slå fast delingen av Europa.⁶⁸ Norge mottok ca. 460 millioner dollar gjennom planen fra årene 1948-1952,⁶⁹ og USAs bistand ble gitt gjennom både gaver og billige langsiktige lån.⁷⁰ Marshallhjelpen USA gav til Europa som bistand for å få landene i gang igjen etter krigen, var en ting, men å skulle gi bistand til utviklingsland for å få de landene på fote, det var noe annet.⁷¹ Marshallhjelpen fikk stor betydning for det videre internasjonale utviklingssamarbeidet fordi den ble et eksempel på hva stater i en gjenoppbyggingsfase kunne få til med økonomisk hjelp utenfra.⁷² Norge fikk impulser for bistandshjelp både fra norsk misjonsarbeid, norsk humanitærarbeid og fra Marshallplanen.

FNs bistandsorganisasjon EPTA

FN ble formelt dannet etter den andre verdenskrig i 1945, som en videreføring av krigssamarbeidet.⁷³ Før FN opprettet et teknisk bistandsprogram til utviklingsland, var det en annen organisasjon som til dels kan knyttes til FN, som jeg må nevne. De allierte nasjonene med USA i spissen i andre verdenskrig, gikk sammen og formet United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA) 9. november 1943. Det var et hjelpe- og gjenoppbyggingsorganisasjonsarbeid for de allierte landene som i fremtiden ville bli befridd fra Tyskland og aksemaktene.⁷⁴ UNRRA var det første store bistandsorganisasjonen som ble administrert etter andre verdenskrig, og var en banebrytende innsats. Hjelpen gikk også for det meste til østlige europeiske land. Selv om organisasjonen bar FNs navn, var det likevel aldri formelt en del av FN-systemet.⁷⁵ Det var likevel en viktig forløper og bar bud om at hjelpeprogrammer ville stå på dagsorden i etterkrigstiden.

Et teknisk assistanseprogram som var formelt en del av FN- systemet var EPTA, og

⁶⁷ Pharo, "Norge og Marshallplanen.": 17.

⁶⁸ Riste, *Isolasjonisme og stormaktsgarantier. Norsk tryggingspolitikk 1905-1990.*: 17.

⁶⁹ Pharo, *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965. Norsk utenrikspolitikks historie.*: 126., Det har vist seg vanskelig å konkret fastslå det totale beløpet som ble gitt til Norge som Marshallhjelp. Det er fordi det er vanskelig å skille mellom hva som var marshallmidler og hva som var lån/ og eller gaver utenom Marshallplanen.: S. 5: Thommessen, "Marshallplanen- spilte den noen rolle?."

⁷⁰ Ibid: 3.

⁷¹ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 35.

⁷² Waage, Tamnes og Vik, *Krig og fred i det lange 20. århundre.*: 338.

⁷³ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 34.

⁷⁴ George Woodbridge (red.), *UNRRA. The history of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, bind 1 (New York: Columbia University Press, 1950): 3.

⁷⁵ Robert E. Asher, "Multilateral Versus Bilateral Aid: An Old Controversy Revisited," *International Organization*, vol. 16, no. 4 (1962): 699.

det ble lansert i 1949, etter Point 4, og EPTA ble operativ i 1950.⁷⁶ Før EPTA ble lansert i 1949 ble det i desember 1948 vedtatt to FN-resolusjoner om «underutviklede land». Den ene resolusjonen slo fast at den lave levestandarden i medlemslandene skapte ustabile forhold i enkeltland. Dette var et internasjonalt problem fordi det kunne svekke opprettholdelsen av fredelige internasjonale relasjoner. Den andre resolusjonen pekte på den manglende tekniske ekspertisen og omorganisering som hindring for utviklingen. FN ønsket derfor å kunne tilby internasjonale eksperter for å bistå med råd til utviklingsland i 1948.⁷⁷ Da EPTA ble grunnlagt, var dets mål og veiledningsprinsipper nesten identiske med den første resolusjonen fra 1948. Hos EPTA var hovedmålet «å hjelpe utviklingsland i å styrke deres nasjonale økonomi gjennom utviklingen av deres industri og jordbruk». Den skulle fremmes for å sørge for økonomisk og politisk uavhengighet i FN-paktens ånd, og den skulle sørge for en bedre velferd både økonomisk og sosialt for hele befolkningen.⁷⁸

Det er fire tradisjoner som Olav Stokke sier har blitt referert som kilder til fremveksten for EPTA, og det er humanitær hjelp, internasjonal solidaritet, menneskerettigheter og misjonsarbeid.⁷⁹ Det var Technical assistance Board (TAB) og Technical assistance Committee (TAC), som ble etablert til å administrere EPTA.⁸⁰ Generalsekretæren i FN, nordmannen Trygve Lie, var formann for TAB. EPTA var basert på frivillige bidrag fra medlemsregjeringene av FN, hvor en stor del av medlemsregjeringene bidro. I begynnelsen av perioden var det vestlige land som bidro mest med finansieringen med 89% av den totale summen. Blant disse var over halvparten av den totale finansieringen gitt av USA i de første tiårene. Programmet var tuftet på prinsippet om at assistansen skulle være hjelp til selvhjelp.⁸¹

FN var og er et forum hvor ulike nasjoner samlet seg for å løse verdensproblemer, og var slik sett en stor arena for maktpolitikk etter andre verdenskrig. Den kalde krigen lå som en skygge over politikken som ble ført i FN, og det gjaldt også politikken om utviklingsassistanse til utviklingsland.⁸² Det er helt klart at initiativet til FNs EPTA ikke kan isoleres fra USAs utenrikspolitikk.⁸³ Stokke skriver at President Harry S. Trumans tale om Point 4 blir sett på som den mest viktige hendelsen i denne forbindelsen. Trumans tale ga FN

⁷⁶ Olav Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation* (Bloomington: Indiana University Press, 2009): 29.

⁷⁷ Waage, Tamnes og Vik, *Krig og fred i det lange 20. århundre.*: 338-339.

⁷⁸ Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation.*: 51.

⁷⁹ *Ibid.*: 34.

⁸⁰ Francis O. Wilcox, "The United Nations Program for Technical Assistance," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 268 (mar.,1950): 51.

⁸¹ Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation.*: 71-73.

⁸² *Ibid.*: 44.

⁸³ *Ibid.*: 127.

drivkraft til å utvide sitt eget tekniske assistanseprogram.⁸⁴ Medlemmer av USA- delegasjoner innen FN-systemet kom samtidig godt forberedt og var bestemt på å skape et grunnlag for en positiv respons til President Trumans oppfordring om at andre stater skulle følge etter med å gi utviklingshjelp. Den amerikanske delegasjonen beholdt et initiativ i prosessen som da startet med skapelsen av EPTA.⁸⁵ Truman oppfordret også andre land til samarbeid gjennom FN så langt det var praktisk mulig.⁸⁶ USA ble den største bidragsyteren til EPTA med både finansiering, men også ideer og politisk energi. Finansieringen bidro også med eierskap så vel som innflytelse.⁸⁷ USA, Storbritannia og Frankrike hadde en betydelig innflytelse på avgjørelser som ble gjort i FN i de tidligste årene etter at FN ble opprettet i 1945. Likevel skulle det bli unngått at utviklingslandene ble dratt med i maktsillet ved at det gjennom multilateralhjelp, ikke ble en direkte forbindelse mellom giver- og mottaker landene. Det medførte at i de tidligste manifestasjonene av EPTA, er få klare fotavtrykk fra maktsillet mellom de sentrale aktørene i den kalde krigen.⁸⁸ Tross USAs innflytelse var det heller ikke uten betydning at den daværende Generalsekretæren Trygve Lie kom fra en sosialdemokratisk tradisjon. «En leder utøver sitt verdenssyn og verdier til deres medlemmer».⁸⁹ Hvis Norge da fikk impulser fra FN til å starte et eget bistandsprogram, så har vi også sett at USA samtidig spilte en viktig rolle i fremveksten av bistandsprogrammet EPTA.

Bistandsprogrammet fra De britiske samveldeland, Colomboplanen

USA hadde en innvirkning også på Colomboplanen. Etter at Truman annonserte Point 4 i 1949, kom de britiske samveldelandene sammen for å drøfte de samme spørsmålene om hjelp til utviklingsland.⁹⁰ Det var India, Ceylon, Pakistan, New Zealand, Canada, Australia og Storbritannia som var de opprinnelige deltakerne i Colomboplanen, men etter hvert skulle arbeidet omfatte de fleste land i Sør- og Sørøst-Asia. De britiske samveldeland (British Commonwealth of Nations) stammer fra da britiske kolonier etter første verdenskrig (Canada, Australia, New Zealand og Sør Afrika), ble selvstendige, men var fortsatt under britisk

⁸⁴ Wilcox, "The United Nations Program for Technical Assistance.": 45.

⁸⁵ Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation.*: 50.

⁸⁶ Wilcox, "The United Nations Program for Technical Assistance.": 47.

⁸⁷ Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation.*: 125.

⁸⁸ *Ibid.*: 124.

⁸⁹ *Ibid.*: 129.

⁹⁰ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 37.

autoritet ved at alle hadde en troskap til den britiske kronen.⁹¹ Det var USA som sto for størstedelen for den økonomiske støtten. Amerikanerne var motivert av et sikkerhetspolitisk motiv. Colomboplanen hadde, ikke overraskende, som mål å arbeide mot kommunismen og fattigdom i Sør -og Sørøst-Asia.⁹² Tonen fra den kalde krigen er merkbar i Colomboplanen, hvor retorikken var preget av uttrykk som «frie mennesker», «frie nasjoner» og «frihetens sak».⁹³ Oppgaven for Colomboplanen var å «gi rammen for et internasjonalt samarbeid for å hjelpe landene i området for å heve levestandarden».⁹⁴ Trumans tale om Point 4 førte til at både at FN utvidet sitt tekniske bistandsprogram, og Colomboplanen ble født. Hva var motivene bak Point 4?

Trumans Point 4. Det amerikanske tekniske hjelpeprosjektet til utviklingsland

President Harry S. Truman fyrte av startskuddet med bistand til utviklingsland da han presenterte Point 4 under sin innsettelsesseremoni 20. januar 1949. Point 4 var det fjerde av fire utenrikspolitiske punkt i den amerikanske politikken, da Truman sa:

«Fourth, we must embark on a bold new program for making the benefits of our scientific advances and industrial progress available for the improvement and growth of underdeveloped areas. More than half the people of the world are living in conditions approaching misery... Their poverty is a handicap and a threat both to them and to more prosperous areas ... I believe that we should make available to peace- loving peoples the benefits of our store of technical knowledge in order to help them realize their aspirations for a better life ... It must be a worldwide effort for the achievement of peace, plenty, and freedom».⁹⁵

Point 4 fikk navnet sitt fra nettopp dette fjerde punktet som Truman presenterte den dagen. Den kalde krigen var på dagsorden i Trumans tale 20. januar, hvor han pekte på forskjeller mellom demokratiet og den «falske» filosofien kommunismen.⁹⁶ Seks måneder senere, den 24. juni 1949 spurte president Truman kongressen om å vedta lovgivningen som skulle etablere Point 4, og i mai 1950 ble Point 4 endelig vedtatt. Truman signerte loven 5.juni, 18

⁹¹ David B. Abernethy, *The Dynamics of global dominance. European overseas Empires 1415-1980* (London: Yale University Press, 2000): 107.

⁹² Waage, Tamnes og Vik, *Krig og fred i det lange 20. århundre.*: 340.

⁹³ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 37.

⁹⁴ Ruge, *The voice of the politicians. A content analysis of three parliamentary debates on technical aid.*: 12.

⁹⁵ President Harry Trumans innsettelsestale 20. januar 1949:

<http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=1030>. Aksessert. 19.01.2014.

⁹⁶ President Harry Trumans innsettelsestale 20. januar 1949:

<http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=1030>. Aksessert. 19.01.2014.

måneder etter at han presenterte ideen for første gang.⁹⁷ Da Point 4 ble godkjent 5.juni 1950 fastslo den amerikanske kongressen at:

«peoples of the United States and other nations have a common interest in the freedom and in the economic and social progress of all peoples. Such progress can further secure the growth of democratic ways of life, the expansion of mutually beneficial commerce, the development of international understanding and good will, and the maintenance of world peace».⁹⁸

Technical Cooperation Administration (TCA) ble opprettet for å administrere hjelpeprogrammet som fortsatt ble omtalt som Point 4.⁹⁹ Aldri før hadde det vært offisielt uttalt at USA følte et hovedansvar for: «to help create the conditions that will lead eventually to personal freedom and happiness for all mankind».¹⁰⁰ Hvilke motiver lå bak det amerikanske ønsket om å gi bistand til utviklingsland?

USA gikk etter andre verdenskrig fra å ha isolasjonistiske tendenser, til å føre en politikk av global intervensjonisme.¹⁰¹ Hvorfor ble det nå viktig for USA å interessere seg for utviklingsland? En av få historikere som har studert Point 4 i detalj, Sergei Shenin, viser til fire grupper av ulike motiver til hvorfor Truman frembrakte programmet, som historikere har delt seg inn i. Det ene motivet bak hjelpen var for å løse problemene med tilgang på råvarer og et marked for USAs økonomi, den andre gruppen av historikere har lagt vekt på at motivet var at hjelpen skulle være en form for oppdemming (containment) av kommunismen. Den tredje gruppen sa at det var et program for å sikre private investeringer i utviklingsland og den fjerde gruppen mente motivet var for å sørge for en større verdenshandel.¹⁰²

Situasjonen i utviklingsland var at mange land hadde begynt å få øynene opp for at deres annenrangs levestandard ikke var uforanderlig, men at det fantes håp for forbedring. Svaret på forbedring var økonomisk utvikling.¹⁰³ USA fikk da en økende bekymring for at utviklingsland skulle søke økonomisk forbedring hos kommunismen. USA mente på sin side

⁹⁷ Thomas G. Paterson, "Foreign Aid under Wraps: The Point Four Program," *The Wisconsin Magazine of History*, vol. 56 (1972-1973): 122.

⁹⁸ United States Congress, *Development of technical assistance programs; Background information and documents*: 4.

⁹⁹ Amanda Kay McVety, "Pursuing Progress: Point Four in Ethiopia," *Diplomatic history*, vol. 32, nr. 3 (2008): 384.

¹⁰⁰ William Yandell Elliott, "Prospects for "Personal Freedom and Happiness for All Mankind", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 268 (Mar., 1950): 173.

¹⁰¹ McVety, "Pursuing Progress: Point Four in Ethiopia.": 375.

¹⁰² Sergei Y. Shenin, *The United States and the Third World: The origins of postwar relations and the Point Four Program* (New York: Nova Science Publishers, 2000): Introduksjon s: x.

¹⁰³ George Hakim, "Point Four- the Need and the Impact," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 270 (Jul., 1950): 69.

at det amerikanske Point 4 var svaret på forbedring av levestandarden i utviklingsland. Hjelpeprogrammet Point 4 bestod av to hovedelementer, som var kapitalinvestering og teknisk assistanse. Kapitalinvestering skulle komme fra samarbeid med ulike private selskaper og individer. Med teknisk assistanse mente Truman at det var nødvendig med teknisk, vitenskapelig og ledelsesmessige kunnskaper for å oppnå økonomisk utvikling.¹⁰⁴ Sammen med målet med å hjelpe utviklingsland til å få det bedre, håpte også Truman at Point 4 skulle skape andre fordeler. En politisk og økonomisk stabilitet, en ekspanderende verdenshandel, samt sikre Amerikansk og verdens velstand med import av råvarer, og samtidig sørge for amerikansk kald krigs sikkerhet.¹⁰⁵ Først skal vi se på motivet tilknyttet økonomi, råvarer og handel, deretter på kald krigsmotivet.

Det økonomiske motivet bak ønsket om å gi hjelp til utviklingsland var knyttet til bekymringer som oppstod etter andre verdenskrig. Den vestlige verden var etter andre verdenskrig i en økonomisk krise.¹⁰⁶ USA lanserte først Marshallplanen til hjelp for den økonomiske krisen i Vest-Europa, mens Point 4 skulle stimulere den videre amerikanske økonomien.¹⁰⁷ Harry G. Bennett, som var en nøkkelperson i ledelsen i Point 4,¹⁰⁸ gjorde det klart at Point 4 var viktig for amerikansk industri i søken etter flere verdensmarkeder. Bennett mente at hvis utviklingsland fikk muligheten til å øke deres produksjoner og inntekter, ville det føre til flere kjøpere av varer fra USA.¹⁰⁹ Amerikansk erfaring viste nemlig at volumet av utenlandsk handel var mye større med høyere utviklede land, enn med land som hadde lav levestandard og utilstrekkelig industri. Samtidig trakk også USA fordelene til Europa som ville komme av økt produksjon i utviklingsland. Tanken bak hjelpen til utviklingsland var at en økonomisk ekspansjon i utviklingslandene ville gi de nødvendige ressursene for Europa, og samtidig skape et bedre marked for europeiske varer. Slik ekspansjon av økonomien i utviklingsland var en viktig del av det voksende systemet av verdenshandelen som var nødvendig for europeisk gjenoppretting.¹¹⁰ Et annet viktig motiv bak den amerikanske hjelpen til utviklingsland var knyttet til råvarer. Import av varer fra utviklingsland var ønskelig, da USA begynte å gå tomme for enkelte råvarer.¹¹¹

¹⁰⁴ Herman Olden, "The Point Four Program: Promise or Menace?," *Science & Society*, vol. 16 (1952): 228.

¹⁰⁵ Paterson, "Foreign Aid under Wraps: The Point Four Program.": 120.

¹⁰⁶ Olden, "The Point Four Program: Promise or Menace?": 225.

¹⁰⁷ Ibid.: 226.

¹⁰⁸ Shenin, *The United States and the Third World: The origins of postwar relations and the Point Four Program.*: 75.

¹⁰⁹ Olden, "The Point Four Program: Promise or Menace?": 244.

¹¹⁰ Harry S. Truman, "The President's Message to the Congress on "Point Four Legislation", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 268 (Mar., 1950): 184.

¹¹¹ Samuel P. Hayes, "Point Four in United States Foreign Policy," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 268 (Mar., 1950): 33.

Den tidligere rådgiveren til president Truman, med spesialansvar for utenlandske økonomiske problemer, Gordon Gray, knyttet betydningen av råvarene til et annet motiv bak programmet i en rapport til Presidenten. Her pekte Gray på at mange land i Latin-Amerika, Asia og Afrika ikke var kommunistiske, men de levde i fattigdom. Disse landene var samtidig i besittelser av en stor del av ressursene til verdensøkonomien: «For that reason, too, they represent an economic potential of great importance». Gray så med uro på situasjonen, da disse landene ikke lengre aksepterte å leve med en slik dårlig levestandard, som da medførte en fare for at de ville falle for kommunismen.¹¹² USA, som etterhvert ble den største importør av olje og andre råvarer, så på situasjonen med uro da det kunne medføre en økt trussel mot nasjonens sikkerhet.¹¹³ Truman uttrykte i en meddelelse til kongressen at det var nødvendig med en utvikling i utviklingsland, for det ville være en fordel for handelsmarkedet. Samtidig var også utviklingslands besittelser av råvarer en betydning for USA. Det ville gagne amerikaneres økonomiske stabilitet. Truman sa også at gjenreisning av den europeisk økonomien var umulig uten nye markeder og råvarer fra utviklingsland.¹¹⁴

Motivet bak hvorfor USA skulle gi hjelp til utviklingsland, var særlig farget av bekymringer for den kalde krigen. Debatten om strategier om økonomisk utvikling ble raskt viklet inn i kald krigs politikk. Sovjetiske ledere prøvde å gjøre deres egen økonomiske modell forlokkende for utviklingsland, som da ville blitt en politisk fordel for Sovjet. Samtidig forsøkte amerikanske tjenestemenn å ha et øye med den sovjetisk innsatsen i den tredje verden, og så med stor mistenkelighet mot den sovjetisk økonomiske modellen.¹¹⁵ Truman betegnet da også Point 4 som et nytt våpen i den kalde krigen, hvor programmet skulle være et praktisk uttrykk for den amerikanske bekjempelsen av den kommunistisk tilstedeværelse i utviklingsland.¹¹⁶ Amerikanske politikere mente på sin side at de kunne vinne allierte ved å hjelpe utviklingsområder i deres økonomiske vekst.¹¹⁷ USA var da bekymret for å tape den kalde krigen, med tanke på at hele to tredjedeler av verdens befolkning levde i utviklingsområder. USAs velferd var nemlig avhengig av vennlige

¹¹² Olden, "The Point Four Program: Promise or Menace?": 224.

¹¹³ Shenin, *The United States and the Third World: The origins of postwar relations and the Point Four Program.*: 17.

¹¹⁴ *Ibid.*: 42.

¹¹⁵ David C. Engerman, "The Romance of Economic Development and New Histories of the Cold War", *diplomatic history*, vol. 28, nr. 1 (2003):31.

¹¹⁶ Andrew J. Rotter, *The Path to Vietnam. Origins of the American commitment to Southeast Asia* (Ithaca og London: Cornell University Press, 1995): 18.

¹¹⁷ Michael A. Heilperin, "Private Means of Implementing Point Four," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 268 (Mar., 1950): 57.

relasjoner med andre nasjoner i verden.¹¹⁸ Utenlandsk bistand ble dermed et diplomatisk redskap og et våpen i den sovjetiske-amerikanske konfrontasjonen etter andre verdenskrig. Da mesteparten av hjelpen ble gitt til Europa etter andre verdenskrig, begynte land i utviklingsområder i Midtøsten, Latin-Amerika, Asia og Afrika å klage på den større vektleggelsen av hjelp til Europa. Washington forstod gradvis at utviklingsland ikke kunne tas for gitt som allierte til Vesten i konflikt med Sovjet, og USA kunne miste tilliten fra dem.¹¹⁹

I 1950 uttrykte Walter Salant,¹²⁰ at den økonomiske fremtiden for utviklingsland i Asia, Latin-Amerika og Afrika var av viktig betydning for USA og til den frie verden. Deres fattigdom fremmet grobunn for vekst av kommunister og andre anti-demokratiske bevegelser. En kommunistisk seier hvor som helst, medførte en trussel til amerikansk stabilitet. Som en respons til det skulle Point 4 på sikt ta knekken på kommunismen, ved å transportere Amerikas fremgang til «sårbare» land i verden.¹²¹ Etter den kommunistiske seieren i Kina, ble det en økende trussel for at kinesiske ressurser skulle hjelpe andre nasjonale kommunistpartier i Sørøst-Asia. For å møte denne trusselen var det i USA tenkt at land i Sørøst-Asia behøvde assistanse fra utsiden for å forbedre deres økonomiske situasjon, slik at de kunne stå imot kommunistisk propaganda.¹²² Før Point 4 ble skapt, var det tenkt at teknisk assistanse ville bidra til økonomisk utvikling, som igjen ville føre til en rekke politiske fordeler. Det var fordeler som demokrati, fred, ikke-kommunistiske myndigheter, «good will» og internasjonal forståelse.¹²³

Når det gjaldt metode for hjelpen, skulle den amerikanske bistanden ta form som hjelp til selvhjelp, slik den gjorde i Marshallhjelpen til Europa.¹²⁴ Amerikanerne mente den beste måten å oppnå målene til Point 4 var å trene opp de innfødte,¹²⁵ da den sentrale Point 4-filosofien var å hjelpe folk til å hjelpe dem selv.¹²⁶ Amerikanere skulle ikke bare gi bort, ei heller skulle utviklingsland gjøre jobben helt alene. USA mente at et samarbeid mellom USA,

¹¹⁸ Jonathan B. Bingham, *Shirt-Sleeve Diplomacy. Point 4 in Aaction* (New York: The John Day Company, 1954): 9.

¹¹⁹ Paterson, "Foreign Aid under Wraps: The Point Four Program.": 119.

¹²⁰ Walter S. Salant var ansatt som økonomisk rådgiver til den amerikanske presidenten i dette tidsrommet, Council of Economic Advisers (CEA):McVety, "Pursuing Progress: Point Four in Ethiopia.": 377.

¹²¹ Ibid.: 380.

¹²² William Adams Brown Jr. og Redvers Opie, *American foreign assistance* (Washington D.C.: The Brookings Institution, 1953): 406.

¹²³ McVety, "Pursuing Progress: Point Four in Ethiopia.": 372.

¹²⁴ Brown og Opie, *American foreign assistance*: 390.

¹²⁵ Gordon T. Bowles, "Point Four and Improved Standards of Living," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 268 (Mar., 1950): 140.

¹²⁶ Hayes, "Point Four in United States Foreign Policy.": 35.

vestlige- Europa og utviklingsland var nødvendig for å oppnå suksessen med målet om høyere levestandard i utviklingsland.¹²⁷

Avslutning

Etter at President Truman lanserte det amerikanske bistandsprosjektet Point 4 i 1949, ble hjelp til utviklingsland satt på dagsorden. Både EPTA og Colomboplanen etablerte deretter sine egne hjelpeprogram, med støtte fra amerikanerne. Det fantes før 1950 også andre bistandsorganisasjoner som ikke har vært uten betydning for den senere bistanden som kom. Både misjonstradisjonen og humanitærarbeid var i virksomhet lenge før bistandshjelp til utviklingsland så sitt lys. Marshallplanen var også et bistandsprogram til Vest- Europa etter andre verdenskrig, som Norge tok del i. Interessen for å gi hjelp til utviklingsland kom likevel først til Norge, etter at Truman annonserte Point 4. USA hadde en sentral posisjon i utarbeidelsen av internasjonal utviklingshjelp i tidlig etterkrigstid, men motivene var sammensatte, og innbefattet både tilgang til råvarer og markeder så vel som kamp mot kommunismen. Med teknisk – og kapitalassistanse skulle USA, og etter hvert Norge, hjelpe utviklingsland bort fra fattigdom og til å få en bedring av levestandarden. Med hjelp av transnasjonal metode skal vi undersøke i hvor stor grad de amerikanske bistandsformene var et forbilde for de tidlige norske bistandsformene.

¹²⁷ The International Development Advisory Board. *Partners in Progress. Summary of a Report to the President.* New York, 1951.: 21.

Kapittel 3. En idé tar form. Indiahjelpen

Innledning

Det innflytelsesrike amerikanske tidsskriftet, «The Nation», hadde 24.mai 1952 en artikkel med overskriften, «Norway's Little Point Four». Det kom frem i artikkelen at Norge skulle lansere et teknisk assistanseprogram til et utviklingsland, og nordmennene ønsket å være et foregangsland for andre nasjoner til å følge etter: «They are aware that their own Little Point Four has been fashioned in the spirit of a policy long advocated in the United States».¹²⁸ Historikeren Jarle Simensen har også pekt på innflytelsen fra USA i starten på norsk bistandshistorie. Simensen har skrevet at vi må også se på det nære forholdet til USA i tidsrommet, for å få svar på hvorfor Norge lanserte Indiahjelpen. Ifølge Simensen: «med Norges spesielt nære tilknytting til USA, var det naturlig at det amerikanske initiativet til utviklingshjelp overfor India, begrunnet i et slikt kald-krigs –perspektiv, satte fart i tanker om å gjøre noe lignende på norsk side».¹²⁹ Ved å se på de norske motivene for å gi hjelp til utviklingsland, samt den stadige kontakten med USA under planleggingsfasen, vil jeg undersøke i hvor stor grad den amerikanske innflytelsen eksisterte i spørsmålet om norsk utviklingshjelp. Hadde «The Nation» rett om at det norske bistandsprosjektet ble formet av ånden av det amerikansk Point 4?

I dette kapittelet skal vi kronologisk ta for oss gangen i utviklingen av den norske ideen om hjelp til utviklingsland, hvor det først starter med brevveksling, rapporter og møter mellom politikere i Norge, og med kontakter internasjonalt. Deretter skal vi se på motivene som kom frem i stortingsdebatten 5. mai 1952, om Norge skulle gi hjelp til utviklingsland. Var motivene lik de amerikanske motivene for å gi bistandshjelp? Etter stortingsdebatten skal vi se på et møte som var med Point 4, samt se kort på nordmennenes arbeid med å planlegge prosjektet. Vi skal ved å redegjøre for den transnasjonale kontakten mellom Norge og USA i perioden, drøfte den amerikanske innflytelsen på det norske planleggingsarbeidet for den kommende Indiahjelpen.

¹²⁸ Brev til førstesekretær Einar Ansteensen i UD, «Til din underretning oversender jeg vedlagt et eksemplar av «The Nation for 24.mai i år» Fra: vanskelig å tyde navnet, men ser ut som om det er "Rolf», 28.05.1952, Riksarkivet, UD, S-2259/Dza/L1344, bind 3.

¹²⁹ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 42.

Arbeiderpartiets ideologi

«Initiativet til denne planen utgår egentlig fra Arbeiderpartiet». Det kom frem i et brev som den norske ambassaderåden Hans Engen mottok 2. april. Engen satt i Norges faste delegasjon i De forente nasjoner (FN). I brevet kom det frem at det var særlig stortingsmannen Einar Gerhardsen og Arbeiderpartiets sekretær Haakon Lie, som interesserte seg mest for ideen om et norsk hjelpeprosjekt. Selv om det var Arbeiderpartiet som var mest ivrige om ideen, var det ønskelig at prosjektet skulle få en bredest mulig oppslutning fra alle politiske kanter. Det ville skape god popularitet i den norske befolkningen og ville være «et godt og positivt supplement til det vi ellers driver med i vår utenrikspolitikk».¹³⁰ Det var nok en hentydning til den upopulære tilknytningen til medlemskapet i North Atlantic Treaty Organization (NATO).¹³¹ Det var også andre arbeiderpartipolitikere som var opptatt av ideen, og det var daværende statsminister Oscar Torp og utenriksminister Halvard Lange som var sterkt opptatt av saken.¹³² Selv om det ble håpet at prosjektet skulle skape en oppslutning fra alle kanter, ble det likevel slik at bistandsprosjektet fikk preg av Arbeiderpartiets internasjonale retningslinjer? Det blir viktig å se på ideologien og retningslinjene til Arbeiderpartiet i det aktuelle tidsrommet, med tanke på hvor sterkt arbeiderpartipolitikere jobbet med ideen om hjelp til utviklingsland.

Arbeiderpartiet hadde for første gang ved valget høsten 1945 fått et rent flertall i Stortinget, og våren 1952 satt de fortsatt med makten.¹³³ Innenriks- og utenrikspolitiske betraktninger knyttet til de som stod bak ideen om norsk bistandshjelp, kan gi en pekepinn på hvorfor de anså dette prosjektet som viktig. Etter Arbeiderpartiets landsmøte i 1949 ble det vedtatt grunnsyn og retningslinjer i form av 35 punkter og bak dette programmet var Haakon Lie en av hovedpersonene.¹³⁴ Internasjonalt mente Arbeiderpartiet at ingen nasjoner kunne isolere seg lengre, og de store samfunnsspørsmålene kunne bare løses internasjonalt. Her ble det vektlagt betydningen for fred, velstand og demokrati, og Norge måtte her arbeide for velstand, trygghet og fred for alle mennesker i verden. Ved at Norge bygde et samfunn på demokratiske verdier (trygghet, velstand og frihet), ville de sammen med andre demokratiske nasjoner være med på å vise verden veien ut av kaos og utrygghet. Arbeiderpartiet skulle også jobbe for å styrke FN. «Alle demokratiske krefter i verden må nå forene seg for å løse den

¹³⁰ Brev til ambassaderåd Hans Engen i FN, fra: ikke oppgitt, 02.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹³¹ Linné Eriksen, *Den vanskelige bistanden. Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie.*: 20.

¹³² Brev til Trygve Lie, fra: ikke oppgitt, 02.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹³³ Trond Bergh, *Storhetstid 1945-1965. Bind 5 i Arbeiderbevegelsens historie i Norge* (Oslo: Tiden norsk forlag, 1987): 9.

¹³⁴ *Ibid*: 189.

verdenshistoriske oppgaven: å gi folkene frihet og verden fred». ¹³⁵ Initiativet til de norske planene om hjelp til utviklingsland kom fra Arbeiderpartiet, og vi ser at partiet førte en utenrikspolitikk med retningslinjer som dreide seg om den kalde krigen, og en stadig sterkere tilknytning til USA. Ideologisk sett fremhevet de imidlertid tilknytningen til FN og internasjonalt samarbeid for fred og utvikling.

Bak kulissene. Ballen begynner å rulle

På nyåret 1952, halvannet år etter at Point 4 endelig ble godkjent av den amerikanske kongressen, begynte ballen om et norsk initiativ for bistand til et utviklingsland å rulle i hurtig fart. Da President Truman presenterte Point 4 i sin innsettelsesseremoni 20. januar 1949, ble talen verdenskjent gjennom radio og TV. ¹³⁶ Ideen som Point 4 stod for, hadde i 1952 blitt et symbol over hele verden. Samtidige observatører sa at Point 4 var blitt et symbolet for den frie verdens kamp mot fattigdom, sykdom og uvitenhet. ¹³⁷ I februar 1950 skrev «Fortune» at løftet om å ta i bruk amerikansk teknologi og «know-how» til bedring av velferden i utviklingsområder, «hit the jackpot of the world's political emotions». ¹³⁸

Det var Arbeiderpartimannen Thoralf Nilsen, som sparket ballen i gang om norsk utviklingshjelp da han sendte et brev om emnet til flere fremtredende norske politikere. Den 28. januar 1952 mottok den norske utenriksministeren Lange et brev fra Nilsen. Det er viktig å se på hva dette brevet inneholdt, da det vil gi et bilde på hva de norske politikerne lot seg fenge av. Pharo har på sin side skrevet at dette brevet var det utløsende initiativet. ¹³⁹

Brevet som Lange mottok var av en lite østlig-vennlig karakter og påropte Norges ansvar til å hjelpe «de fargede folkeslag». Her spurte Nilsen: «Skal de vinnes av en Vestens våknede menneskekjærlighet overfor andre folk og raser, eller skal de båndlegges av Østens kommunisme til bruk for vår egen undergang?». Nilsen mente Norge burde gå foran og være et eksempel for de øvrige vestens nasjoner, og motivet var knyttet til den kalde krigen. Nilsen

¹³⁵ Det norske Arbeiderparti. Grunnsyn og retningslinjer. Arbeidsprogrammet. Vedtatt på landsmøte 1949. S: 1-7. aksessert: 14.11.2013. Hentet fra:

<http://arbeiderpartiet.no/file/download/5382/61082/file/Arbeidsprogram%201949.pdf> >

¹³⁶ Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation.*: 44., I Utenriksstasjonene om Indiafondet som var avlevert til Riksarkivet i 2012 var det bevart litt avisutklipp fra 1953 fra New York Times. I all hovedsak var disse artiklene konsentrert om amerikansk tekniske bistand til India, men også til andre land, og de handlet stort sett om hva Point 4 gjorde: Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dc/Dca /L0007.

¹³⁷ Walter R. Sharp, "The Institutional Framework for Technical Assistance," *International Organization*, vol. 7, nr. 3 (Aug., 1953): 374.

¹³⁸ Nick Cullather, *Hungry World: America's Cold War battle against poverty in Asia* (Cambridge, MA, USA: Harvard University Press, 2011): 75.

¹³⁹ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 37.

skrev at saken hastet med hensyn til skjebnen til mange millioner i Asia, Afrika og store deler av Sør-Amerika. Det var her vesten ville finne nøkkelen til avspenning, fred, sikkerhet og fremtidig velstand, men det var også her kommunismen kunne få fotfeste. Et annet viktig motiv som Nilsen påpekte, var utviklingslandenes besittelse av kolossale råstoffkilder, som var av «livsviktig betydning» for vestens folk. For hva ville skje om de falt for kommunismen, og vesten mistet tilgangen til råstoffene? Råstoffene var en vesentlig del av grunnlaget for den relativt høye levestandarden for vesten. Hvis man ikke gjorde noe, ville det bety en sterkt nedsatt levestandard og kanskje en ny verdenskrig. Så skrev Nilsen at Norge ikke måtte vente passivt på at andre land skulle gjøre noe med denne saken, men selv gjøre en innsats og «innlede det humanitære felttoget». Metoden burde være at Norge skulle hjelpe ved å yte «hjelp til selvhjelp». Samtidig så Nilsen for seg at hjelpen skulle skje i samarbeid med FN med en bevilgning som Stortinget skulle gi.¹⁴⁰

Vi ser at Nilsen gjennomgående ikke la vekt på Norges interesser alene for å gi hjelp, ei heller var det rent humanitære betraktninger som var motivet for å gi hjelp. Motivene og målene for å gi hjelp til utviklingsland var i brevet til Nilsen sentret rundt bekymringer for hvordan forholdene i utviklingsland kunne føre til konsekvenser i den kalde krigen, og for vestens overlevelse. Dette brevet fikk tankene om norsk hjelp til utviklingsland i gang, og det er interessant å se at motivene og målene her var påfallende like de amerikanske motivene som ble diskutert i kapittel to. Det viser at de første tankene om hjelp til utviklingsland som ble kjent, var nettopp tanker som i stor grad var farget av frykt for kommunismen, og ikke rent humanitære bekymringer for leveforholdene til mennesker i utviklingsland. De tankene som Nilsen la frem, var av stor sannsynlighet også delt av andre da han skrev at det var noe han selv hadde «hatt samtaler med flere ledende menn her i landet», og det var en betydelig interesse hos de fleste.¹⁴¹

Brevet fra Nilsen vakte stor begeistring blant arbeiderpartipolitikere, som førte til at Point 4 ble aktuell som rollemodell for det videre arbeidet med ideen. Brevet fra Nilsen ble også gitt til stortingsmann Einar Gerhardsen i form av et notat den 21. januar 1952. Gerhardsen likte idéen og sendte notatet til Haakon Lie. Lie skulle da ha tatt kontakt med den amerikanske ambassaden for å få materiale om Point 4-programmet, «hvor særlig annet stoff ikke var tilgjengelig på kort varsel».¹⁴² Her er det verdt å stille noen sentrale spørsmål. For det

¹⁴⁰ Brev til utenriksminister Halvard Lange, fra Thoralf M. Nilsen, 28. januar 1952, Riksarkiver: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹⁴¹ Brev til utenriksminister Halvard Lange, fra Thoralf M. Nilsen, 28. januar 1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹⁴² Pharo, *Hjelp til Selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 37-38.

første, hva var det Lie ville oppnå ved å hente informasjon om Point 4-programmet? Pharo skriver ikke noe mer om det møtet, men det viser hvilken status Point 4 faktisk hadde på den tiden, da nordmennene valgte å ta kontakt med den amerikanske ambassaden. Da Lie sa at annet stoff ikke var tilgjengelig på kort varsel, kan man åpenlyst også sette spørsmålsteget ved hvorfor han ikke benyttet andre kunnskapskilder. Lie tok ikke kontakt med FN, britene eller Organisation for European Economic Co-operation (OEEC), som Norge var tilknyttet, og hvor det også ble diskutert utviklingsprogrammer for koloniene.¹⁴³ Som vi så i kapittel to, var både Marshallplanen et bistandsprosjekt til Norge, FN hadde et teknisk bistandsprosjekt til utviklingsland og britene hadde det samme med Colomboplanen. De hadde da kunnskaper om bistandsprosjekter.

Point 4 sin status og som en rollemodell kom også frem i en annen hendelse rett etter brevet fra Nilsen. Det er igjen knyttet til Lie, en av initiativtakerne til det norske bistandsprosjektet.¹⁴⁴ At Lie var en av initiativtakerne underbygges av et brev til Lie 3.juni 1952: «...da du jo kjenner saken fra dens begynnelse...».¹⁴⁵ Den 30. januar, altså fortsatt i startfasen rundt Indiahjelpen, mottok Lie et brev fra arbeiderpartimannen Baard Krogvig. Det var et svar på et brev fra Lie, og med det gjentok Krogvig: «Jeg ble virkelig glad for at dere overveier å gå i brodden for et norsk 'point four program' (Norsk, understreket av deg)».¹⁴⁶ Generelt sett viser brevet fra Krogvig at Point 4 var fra starten av nordmennenes forbilde for et norsk bistandsprosjekt. Det var ikke uttrykt et ønske om at et norsk bistandsprosjekt skulle være slik som FN - eller andre internasjonale bistandsprosjekter. Nordmennene var tydelig inspirert av og ble etter hvert godt informert om amerikanernes Point 4. Hvordan et norsk bistandsprosjekt skulle se ut, var det likevel fortsatt ingen som visste noe om, men norske politikere arbeidet med saken. Hvor var det de fant inspirasjon fra?

Gerhardsen mottok 31. mars 1952 rapporten «Technical Assistance – Point Four Programme». Rapporten ga Gerhardsen en oversikt over hvilke kriterier som måtte være oppfylt i en søknad om å delta i Point 4. Gerhardsen mottok denne rapporten i et brev fra Sverre Gylseth som var en representant i India for «Norwegian engineering export organization» (NORENO).¹⁴⁷ Gylseth refererte i dette brevet til en samtale de to hadde hatt en

¹⁴³ Richard T. Griffiths (red.), *Explorations in OEEC history* (France: OECD Publishing, 1997): 33.

¹⁴⁴ Bergh, *Storhetstid 1945-1965*: 89.

¹⁴⁵ Brev til Håkon, fra Aake Ording, 03.06.1952 Arbeiderbevegelsens arkiv: Haakon Lie, Serie: De- Saksarkiv, De-L0004.

¹⁴⁶ Brev til Håkon, fra Baard Krogvig, 30. januar 1952, Arbeiderbevegelsens arkiv: Haakon Lie. Serie: De- Saksarkiv. De-L0004.

¹⁴⁷ Det kom frem i en rapport om NORENO's arbeid for utvikling av norsk teknisk innsats i fremmede land, at Sverre Gylseth var en lokal representant for NORENO i India. Dato: ikke oppgitt, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

måned tidligere, og som svar på samtalen, sendte Gylseth med en oversikt over hvilke kriterier som måtte oppfylles for å delta i et Point 4-program. Søknaden var dermed en informasjonskilde om hvordan et Point 4-program så ut. Denne rapporten var datert 9. november 1951 og søknaden måtte være sendt innen 30. november 1951.¹⁴⁸ Ved at Gerhardsen fikk tilsendt denne rapporten ønsket han mest sannsynlig å innhente informasjon om hvordan et bistandsprosjekt så ut. At Gerhardsen fikk tilsendt en oversikt over kriterier som måtte være med i et hjelpeprosjekt til utviklingsland underbygger at nordmennene var interesserte i å se hvordan hjelpen av Point 4 ble utformet og hvilke krav Point 4 stilte. Det tydeliggjør også at Point 4 kan ha vært et forbilde for de norske planene for hjelp til utviklingsland. Selv om Point 4 lå i tankene hos nordmennene var det imidlertid FN som var Norges foretrukne samarbeidspartner innen hjelp til utviklingsland.

Det første møtet med FN

Norge førte en sterk og konsistent støtte for FN helt siden organisasjonen ble opprettet i 1945, og FN var «hjørnesteinen i norsk utenrikspolitikk».¹⁴⁹ Det var da ikke uvanlig at Norge ønsket å holde FN involvert i Norges bistandsplaner. På slutten av 1940-tallet hadde konseptet av utviklingsassistanse begynt å få større oppmerksomhet innen FN.¹⁵⁰ Extended Programme of Technical Assistance (EPTA) ble lansert i 1949.¹⁵¹ Det var et tydelig sterkt ønske fra norsk side å ha et samarbeid med FN, grunnet flere årsaker. Norge manglet kunnskaper om hjelpeprosjekter, og nordmennene kunne få støtte fra dem, og benytte seg av FNs eksperter.¹⁵² Den 18. til 30. april 1952 var førstesekretær Einar Ansteensen fra Utenriksdepartementet, og ingeniør Diderick Lund i New York i møter med FN for å presentere sine planer om norsk hjelp til utviklingsland.¹⁵³ Gjennom møter med FN hadde nordmennene et håp om å kunne få samlet inn relevante materialer, for så å legge frem en proposisjon for Stortinget. Nordmennene hadde allerede på det nåværende tidspunktet tenkt seg at det norske hjelpeprosjektet for utviklingsland måtte innpasses FNs tiltak, men samtidig få et norsk preg.¹⁵⁴

Før avreise til FN, ble det holdt et møte den 17. april 1952. Møtet var mellom Lund,

¹⁴⁸ Brev med vedlegg, til stortingsmann Einar Gerhardsen, fra S. Gylseth, 31.03.52, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹⁴⁹ Riste, *Norway's foreign relations - a history.*: 256.

¹⁵⁰ Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation.*: 44.

¹⁵¹ *Ibid.*: 29.

¹⁵² Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 72.

¹⁵³ *Ibid.*: 45.

¹⁵⁴ Brev til Trygve Lie. Fra: Ikke oppgitt, 02.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

Ansteensen, Torp, Lange, stortingspresident Gustav Natvig-Pedersen, Gerhardsen og statssekretær Jens Boyesen. Under dette møtet la Lund frem et notat som i hovedtrekk fikk tilslutning som et uttrykk for de norske planene.¹⁵⁵ Lund, som ble den første lederen for Indiahjelpen, skrev i sin biografi at han før møtet med FN på egen hånd begynte å arbeide med saken. I planen som Lund la frem og som ble godkjent som en arbeidsplan,¹⁵⁶ var det et ønske om at nordmennene kunne gi hjelp i form av økonomisk hjelp, stipendordninger og tekniske redskaper og assistanse.¹⁵⁷ Hadde Norge gode utsikter og en tradisjon av å gjennomføre slike oppdrag som den norske arbeidsplanen ønsket?

Norge hadde en tradisjon med å gi hjelp i form av stipendordninger, teknisk assistanse og kapitalhjelp. Selv om det var en stor forskjell i hvor sterk tradisjonen var i de tre formene for hjelp. Norge var fra 1948 deltagende i FNs stipendprogram som arbeidet med å gi mennesker i utviklingsland utdanning og spesialisering. Frem til 1952 var det 163 stipendiater som hadde vært i Norge. Når det gjaldt teknisk assistanse, viste Norge en mindre sterk tradisjon. I 1951 var det bare sendt ut 10 norske eksperter i regi av FN.¹⁵⁸ Vi ser at i sammenligning hadde Norge en større erfaring med å bistå med hjelp i form av stipendordninger enn å gi teknisk assistanse. Når vi ser på kapitalfronten var heller ikke Norge sterk i sin tradisjon der i å bidra med mye kapital til utviklingsland. Etter at EPTA ble etablert var bistandsorganisasjonen avhengige av frivillig kapital fra medlemsstatene. Norges bidrag var i første omgang bare 250 000 kr i 1950, men økte senere summen til 400 000 kr.¹⁵⁹ Samtidig som Norge ga bistandskapital til FN, mottok Norge på dette tidspunktet bistandshjelp fra USA gjennom Marshallplanen.

Hvilke tradisjoner om bistand hadde da USA? Var Norges ønsker om arbeidsplan en inspirasjon fra USA, eller stilte Norge seg nærmere FN? USA ga mye mer kapital til EPTA, enn alle andre land til sammen. Fra perioden 1. juli 1950 til 31. desember 1951 var det et felles samlet beløp i EPTA fra nasjonene på 20 millioner dollar, og av den summen ga USA alene 12 millioner dollar.¹⁶⁰ FN på sin side skulle derimot ikke gi kapital til utviklingsland gjennom EPTA. FN holdt fast på prinsippet om hjelp til selvhjelp, og det var eksperter som

¹⁵⁵ Notat om «Norsk hjelp til underutviklede områder.» Skrevet av Jens Boyesen, 21.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹⁵⁶ Diderich H. Lund, *Fra Norges fjell til fjerne kyster* (Oslo: H. Aschehoug & Co, 1972): 176.

¹⁵⁷ Notat om «Norsk hjelp til et teknisk tilbakeliggende land». Ikke oppgitt hvem som har skrevet det, men det var i tilknytning til: «En kan tenke seg følgende utvikling av forhandlinger i New York», 17.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹⁵⁸ St. meld. nr. 63. (1952) Hjelp til de underutviklede land. Tilråding fra Utenriksdepartementet 25. april 1952. Foredratt av utenriksminister Halvard Lange.: s. 5-9.

¹⁵⁹ St. meld. nr. 63. (1952) Hjelp til de underutviklede land.: s. 4-5

¹⁶⁰ St. meld. nr. 63. (1952) Hjelp til de underutviklede land.: s. 4.

ble rekruttert fra hele verden som bidro med dette. De nordiske landene ga nesten 1/10 av eksperter gjennom 1950-tallet til FN, mens USA derimot bare bidro med 17% av ekspertene.¹⁶¹ FN satset da på hjelp i form av rådgivende eksperter, tildeling av stipend og holdt opplæringskonferanser, mens USA hadde på sin side satset på en mer kapitalintensiv hjelp i form av blant annet maskiner, utstyr og forsyninger.¹⁶² Hva var den naturlige norske formen for hjelp til utviklingsland? Norge så for seg at noen store pengesummer eller kapitalvarer ikke ville være mulig å gi som hjelp, men likevel skulle de komme til å gi en betydelig sum i forhold til hva de tidligere hadde gitt gjennom FN. Norge hadde heller ingen tradisjon av å gi særlig mye eksperthjelp eller tekniske redskaper. Det kunne derfor ha vært mer naturlig for Norge å satse på stipendordninger.

Både FN og USAs hjelpeprogrammer kan sies å være like nå det gjaldt vektleggingen av den tekniske formen for bistanden, men det som skilte seg fra dem var hjelpens organisatoriske form. FN ga hjelp gjennom multilaterale programmer, mens USA ga hjelpen bilateralt gjennom Point 4. Siden USA bidro med så få eksperter gjennom FN kan det tenkes de ville spare ekspertene sine til Point 4. Det som står igjen som et stort skille mellom USA og FN er omfanget av kapitalhjelp, og det var nemlig her Norge trakk seg nærmere USAs form for bistandshjelp. Norge valgte å lansere et eget bilateralbistandsprogram utenom FNs EPTA, med satsing på både teknisk assistanse og kapital. Det var et nasjonalt bilateralt hjelpeprosjekt av en slik karakter som USA hadde. Forbildet Point 4 eksisterte utvilsomt, og det lignet veldig på den formen for hjelp Norge valgte. Det underbygger at nordmennene ønsket å kopiere den amerikanske tilnærmingen.

Da nordmennene var i New York i møter med FN på slutten av april 1952, var ikke Point 4 glemt. Ansteensen og Lund «holdt fortsatt spørsmålet åpent» om å tre i kontakt med Point 4-folkene i Washington, da de var i New York i møter med FN.¹⁶³ Hvorfor skulle nordmennene vurdere å ta kontakt med Point 4? Det viser at selv om FN var den foretrukkede samarbeidspartneren, ønsket de likevel kontakt med Point 4. Enten kanskje for å høste erfaringer innen bistand, eller for å etablere et samarbeid. To dager etter at det norske reisefølget vurderte å ta kontakt med Point 4, kom det frem i et brev fra delegasjonen til FN at Trygve Lie, som var Generalsekretær i FN, skulle møte Willard Thorp, en av de nærmeste dagene. Thorp var den øverste mannen for Point 4 i det amerikanske State Department, og

¹⁶¹ Stokke, *The UN and development. From aid to cooperation.*: 74.

¹⁶² Sharp, "The Institutional Framework for Technical Assistance.": 344.

¹⁶³ Brev til herr statssekretær K.J.Øksnes, Det Kgl. Sosialdepartementet. «Jeg sender vedlagt til fortrolig underretning gjenpart av brev 22.april d. å. fra førstesekretær Ansteensen til statssekretær Boyesen». Etter fullmakt: Erik Dons, 28.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

Trygve Lie skulle i den anledning «også nevne saken for han [Thorp]». Trygve Lie mente samtidig at Chester Bowles ville være en god mann for nordmennene i denne saken om norsk hjelp til utviklingsland.¹⁶⁴ Chester Bowles var den amerikanske ambassadøren i India.¹⁶⁵ Her ser vi at selv om Norge først søkte et samarbeid med FN, ble det likevel besluttet under turen at nordmennene skulle ta kontakt med Point 4. Det underbygger påstanden at Norge ønsket tettere kontakt med USA om bistandsspørsmålet. At den norske Generalsekretæren Trygve Lie var begeistret for hjelpeprosjekter til utviklingsland var det heller ingen tvil om. Trygve Lie hadde understreket betydningen av hjelpeprogrammet EPTA med disse ord: «Kampen for å heve levestandarden i de underutviklede land må utkjempe på mange fronter. Nest etter arbeidet for å bevare freden er dette den største oppgave vi har tatt på oss. Den må gjennomføres».¹⁶⁶

Ideen om et norsk bistandsprogram var i april 1952 et steg nærmere ferdig skissert. Nordmennene hadde et bilde på hvordan et prosjekt skulle se ut og de hadde vært i kontakt med FN. Et grønt lys for ideen fra Stortinget manglet, og debatten om hvilket land som skulle motta bistand fra Norge, var under arbeid bak kulissene. Både når det kom til valg av bistandsland og til diskusjonen i stortingsdebatten 5.mai 1952, skal vi se at Arbeiderpartiets idealer fra deres utenrikspolitiske grunnsyn av 1949, kom frem. Å arbeidet sammen med andre demokratiske nasjoner for fred, velstand og trygget i verden. Den anti-kommunistiske bekymringen, var en stor betydning for valget av India som mottaker av den norske bistanden som skulle komme. Det var det samme motivet bak valg av bistandsland hos Point 4. Point 4 utøvde også en viss innflytelse overfor Norges valg av bistandsland.

India er all right. Valg av bistandsland

Diderich Lund forteller i sine memoarer om prosessen der mottakerlandet ble valgt ut. Lange spurte en dag hvilket land han ville velge, og Lund nevnte India. «India er all right», svarte Lange da. Lund foreslo India som mottakerlandet for den norske hjelpen, til Lange, da Lund helst ville foreslå en stat med en sympatisk demokratiskregjering. Etter et besøk i India mellom 1949-1950, hadde Lund også blitt opptatt av Indias skjebne.¹⁶⁷ Når var det Norge bestemte seg for valget av India som bistandshjelpen skulle gå til? Da Norge møtte FN på

¹⁶⁴ Brev til Jens Boyesen, fra Einar Ansteensen, 24.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹⁶⁵ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 19.

¹⁶⁶ St. meld. nr. 63. (1952) Hjelp til de underutviklede land. s: 4.

¹⁶⁷ Lund, *Fra Norges fjell til fjerne kyster.*: 176. Det står ikke hvilken dato det her var snakk om, men det kom etter at Lund hadde lagt frem et forslag til hva Norge kunne gjøre, som ble godkjent som et arbeidsprogram. Det var før avreise til New York med møter med FN på slutten av april 1952.

slutten av april 1952 var India omtrent fastslått som det landet som skulle motta hjelp fra Norge: «Rent formelt blir gangen i saken at India retter en anmodning til F.N. om teknisk hjelp til visse prosjekter, og at F.N. da svarer at Norge (pussig nok) kan stille både med eksperter og sakkyndige til disposisjon».¹⁶⁸ Valget av India som mottakerland hang sammen med at på grunn av de ustabile politiske forhold i en rekke utviklingsland, var det et begrenset antall selvstendige stater som var mulige kandidater. Utviklingslandet burde også være medlem av FN, og språkforholdene spilte en praktisk rolle. Det var en enighet om at «India ville ligge meget godt til rette for en norsk hjelpeinnsats. Dette stemte også med det syn Utenriksdepartementet på forhånd hadde kommet frem til».¹⁶⁹ Land som Burma og Indonesia og flere land i Midtøsten falt bort fordi de var for urolige.¹⁷⁰ Den 15. mai hadde nordmennene helt klart festet seg ved India av to grunner: «De praktiske grunner er bl.a. språkspørsmålet (engelsk) og at India har en noenlunde stabil og velordnet administrasjon. Politisk sett er jo India et nøkkelland både i Asia og i hele den underutviklede del av verden, og det har en appell hos folk flest her hjemme».¹⁷¹ At India var et nøkkelland, sett i politisk sammenheng, kan bare knyttes til den kalde krigen med en voksende uro på situasjonen i Asia. USA var redde for at India skulle falle for kommunismen, og vi ser Norge delte denne uroen.

Før 15. mai 1952 var det også andre hendelser som gjorde at Norge festet seg ved valget om India som mottakerlandet. Det var to artikler som ble skrevet av Baard Krogvig om nøden i India, som Haakon Lie mottok i januar 1952.¹⁷² Artikkelen het «La oss bygge India» og «Vennskapsstater i India». Førstnevnte ble publisert i Verdens Gang 10.07.1951, den andre dagen etter.¹⁷³ Trolig var artikkelen med på å sette søkelyset på India, da de var bevart i saksarkivet om bistandsprosjektet til India. Ifølge Pharo gjorde disse to artiklene sterkt inntrykk på både Gerhardsen og Haakon Lie.¹⁷⁴ Hva var viktig i disse artiklene? Krogvig ga en kort skildring i artikkelen om hvilken levestandard inderne hadde i «La oss bygge India», deretter en sarkastisk fremstilling av beløpet Point 4 ga til India, hvor han sammenlignet hvor mye mer Norge fikk gjennom Marshallplanen. Krogvig ga så en oversikt over hvor mye større

¹⁶⁸ Brev til herr statssekretær K.J.Øksnes, Det Kgl. Sosialdepartementet. «Jeg sender vedlagt til fortrolig underretning gjenpart av brev 22.april d. å. fra førstesekretær Ansteensen til statssekretær Boyesen». Etter fullmakt: Erik Dons, 28.04.1952, Riksarkivet: UD, RA/S-2259/Dza/L1343, bind 1.

¹⁶⁹ St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 38. (1952) om tilleggsbevilgning på statsbudsjettet for budsjettåret 1952-1953, under nytt kapittel 119, Fondet for hjelp til underutviklede land, og om fastsettelse av vedtekter for dette fond.

¹⁷⁰ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 59.

¹⁷¹ Til Proitz, fra Einar Ansteensen, 15.05.1952, (Fortrolig), Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 2.

¹⁷² Sammen med brevet 30.januar skrev Krogvig han hadde vedlagt to artikler: I Arbeiderbevegelsens arkiv: Haakon Lie, Serie: De-saksarkiv. De-L0004.

¹⁷³ Artikkel i Verdens Gang, «La oss bygge India», skrevet av Baard Krogvig, 10.07.1951. Og artikkel i Verdens Gang, «Vennskapsstater i India», skrevet av Baard Krogvig, 11.07.1951. I Arbeiderbevegelsens arkiv: Haakon Lie, Serie: De- saksarkiv. De-L0004.

¹⁷⁴ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 28.

den norske eksporten av varer var til India vs. import. Norge solgte gjennom eksport til India på 50-60 millioner i året, og kjøpte for ca. 20 millioner kroner. Krogvig avslutter artikkelen med å skrive: «Vi bør av egeninteresse gå inn for et byggende arbeid i India. Gjør vi det, og gjør vi det på det riktig måte, vil vi hjelpe inderne samtidig som vi styrker vår egen handelspolitiske stilling». I den andre artikkelen foreslo Krogvig å opprette vennskapsstater med India, hvor Krogvig deretter presenterte en rekke ideer om hva Norge kunne hjelpe India med. Videre skrev Krogvig at han ikke skulle diskutere de politiske sidene av saken, da dette gjaldt å hjelpe millioner i nød. Likevel tilføyde Krogvig: «Men for dem som snakker om å redde Asia fra kommunismen, vil et hjelpearbeid av den art jeg har antyder her være det eneste som kanskje kan føre frem».

Bak bistandshjelpen fra USA til India eksisterte tankene om å redde Asia fra kommunismen. Det var tanker som amerikanerne delte med Norge. Før Norge møtte FN på slutten av april 1952, hadde norske politikere mottatt impulser om valget av India fra USA. I Riksarkivet var det bevart en rapport skrevet av Chester Bowles den 7. april 1952. Bowles var den amerikanske ambassadøren i India, og rapporten handlet om situasjonen i India. USA hadde signert en avtale om et Point 4-prosjekt i India den 5. januar 1952.¹⁷⁵ Med tanke på tidspunktet når den ble mottatt, kan det tenkes at den var med på å få nordmenn til å anse India som et eventuelt mottakerland, da det var før den norske delegasjonen møtte FN. I denne rapporten var motivet bak den amerikanske Point 4-hjelpen til India lite skjult, det var preget av en helt klar frykt for kommunismen. Bowles fryktet hva som kunne skje i Asia om ikke India fikk hjelp. Indias kapasitet i årene som ville komme, var nøkkelen til bevaring av friheten og demokratiet i India, og det var viktig da India var en nødvendig styrke for fremgangen i Asia. Det var bruk av «demokratiske metoder» som var veien som måtte anvendes for økonomisk fremgang. Bowles mente at India spilte en avgjørende rolle i Asia. India var i 1952, hvor Kina var i 1946. Hvis man ventet med å reagere til 1953 eller 1954, ville det bli «like sent som 1948 var for sent til å stoppe kommunismes fremmarsj i Kina». Med det kommende valget som skulle skje i India i 1957, var det indiske kommunistpartiet stort. Hvis kommunistpartiet i India ville komme til makten ville det bety «døden for demokratiet i India, så vel som trolig i hele Asia».¹⁷⁶

¹⁷⁵ En rapport om «progress report from India. How the program of economic aid for India is developing – with some comments on the problems and opportunities.» (Personal- not for publication). Ikke oppgitt hvem det var til, eller hvem det var fra, Skrevet av Chester Bowles., 07.04.1952, Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 2.

¹⁷⁶ En rapport om «progress report from India. How the program of economic aid for India is developing – with some comments on the problems and opportunities.» (Personal- not for publication), Ikke oppgitt hvem det var til, eller hvem det var fra, skrevet av Chester Bowles, 07.04.1952, Riksarkivet: UD S-2259/Dza/L1344, bind 2. I en annen boks i Riksarkivet, skrev Rolf Hancke 6. juni 1952: «Jeg vedlegger en rapport utarbeidet av

Allerede ved sommeren 1949 mente USA at de måtte spille en større rolle i Sørøst-Asia. Den kommunistiske seieren i borgerkrigen i Kina skapte enorm uro fordi amerikanske politikere fryktet at kinesiske minoriteter i andre land ville overføre deres lojalitet til det kommunistiske regime. Etter det såkalte «loss of China» fokuserte nemlig USA på å begrense spredningen av kommunismen i Sørøst -Asia.¹⁷⁷ Den kinesiske revolusjon og Nord-Korea sitt angrep på Sør-Korea i 1950 førte til at Washington fikk ytterligere faresignaler fra Sovjet. USA mente at gjennomgripende fattigdom tilbød kommunistene et inntog for videre inngrep i Asia. Amerikanernes lansering av Point 4 i India var, som Truman sa, viktig for å forhindre at flere fredelige millioner av Østen, skulle snu seg til «våpen som vil bli brukt av Kreml» (Sovjet).¹⁷⁸ Gjennom det første økonomiske utviklingsprogrammet som USA etablerte i India fra 1951-1953, var målet å øke matproduksjonen, forbedre levestandarden og legge grunnlaget for at India skulle bevege seg mer mot et kapitalistisk økonomisk system. Målet med den amerikanske hjelpen var også å gjøre det ikke-kommunistiske India til en pålitelig og stabil alliert av USA.¹⁷⁹ At den anti-kommunistiske tilstedeværelsen også kan ha en tilknytning til Indiahjelpen, kan sees i sammenheng med norske arbeiderpartipolitikere. De amerikanske bekymringene hadde en betydelig gjenklang blant lederne i Arbeiderpartiet og pådriverne bak det norske bistandsprosjektet. I notater hos Gerhardsen kan vi også finne de samme bekymringene for kommunistisk overtagelse i India. Einar Gerhardsen, som var en av initiativtakerne til ideen om norsk bistandshjelp, var en tilhenger av anti-kommunismen i Norge. Gerhardsen var ikke lengre statsminister i 1952, da han gikk av 12. november 1951, men han fortsatte som gruppeformann i partiet.¹⁸⁰ Da Gerhardsen var statsminister, opplevde han en økende trussel fra øst i den kalde krigen. Gerhardsen «innledet det offentlige felttoget mot kommunistene» i februar i 1948, da han i sin Kråkerøy-tale sa: «Den viktigste oppgaven i kampen for Norges selvstendighet, for demokratiet og rettssikkerheten er å redusere Kommunistpartiet og kommunistenes innflytelse mest mulig».¹⁸¹ I notater hos Gerhardsen kan vi også finne de samme bekymringene for kommunistisk overtagelse i India, som vi så fra

ambassadør Chester Bowles, the Indo-American Development Program, the Problem and Opportunities» - Jeg fant ikke denne rapporten vedlagt i den boksen, så det kan være det er den samme rapporten fra Bowles som jeg har henviset til tidligere, selv om tittelen på dem er forskjellig. Det stod i brevet fra Rolf Hancke 6.juni: «samtlige vedlegg er oversendt til Fondet for hjelp til underutviklede land, til styret vedrørende dets arbeid med utforminger av hjelpeprogrammet». I så fall hvis det er snakk om den samme rapporten, så mottok nordmenn den på juni, ikke på april da den ble skrevet.

¹⁷⁷ Melvyn P. Leffler, *A Preponderance of Power. National Security, the Truman Administration, and the Cold War* (Stanford, California: Stanford University Press, 1992): 302-303.

¹⁷⁸ Cullather, *Hungry World: America's Cold War Battle against poverty in Asia*: 135-136.

¹⁷⁹ Dennis Merrill, *Bread and the Ballot. The United States and India's Economic Development, 1947-1963* (Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 1990): 100.

¹⁸⁰ Finn Olstad, *Einar Gerhardsen: En politisk biografi* (Oslo: Universitetsforlag, 1999): 262- 265.

¹⁸¹ Pharo og Eriksen, *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965. Norsk utenrikspolitikk historie*: 57

rapporten om India, fra Bowles. Fra et senere besøk til India i 1958 noterte Gerhardsen at det var 11 millioner kommunister i landet, og India som hadde fått støtte, burde også få mer. «Hvis India lykkes? Et demokratiets ankerfeste i denne del av verden. India og Japan. En naturlig motvekt mot Kina...Det vi kan gjøre for å bedre levemåten for folkene i de underutviklede land- det er verdifull innsats for fred og frihet i verden».¹⁸²

Valget av India som bistandsland var farget av den kalde krigen. Norge ønsket å bidra i kampen mot kommunismen, ved å fremme økonomisk vekst i India som var nøkkellandet i Asia. Amerikanerne som selv ga bistandshjelp til India fra 1952, ga nordmennene innflytelse om å gjøre det samme ved at de viste hvor viktig landet var i lys av den kalde krigen. Da spørsmålet om Norge skulle gi bistand kom opp til stortingsdebatt 5.mai 1952, skal vi se den kalde krigen også var et betydelig motiv der.

[Hjelp til utviklingsland opp til stortingsdebatt 5. mai 1952](#)

Temaet om norsk hjelp til utviklingsland var hett, og som en taler sa da spørsmålet om norsk hjelp til utviklingsland for første gang kom opp til debatt i Stortinget den 5. mai 1952: «Det var ikke ofte en melding på 10 dager kunne passere stortingskomiteen og komme til behandling på Stortinget».¹⁸³ Ved å se på hva som ble sagt her, kan vi få et bilde på hva motivene var for å gi hjelp til utviklingsland. En grundigere analyse om hvilke partier som sa hva, og hvor mye plass hvert motiv hadde i utviklingsdebattene fra 1952, finner vi i Randi Balsviks hovedfagsoppgave fra 1969 om «U-hjelpsdebatt i det norske Storting 1952 – 1965».¹⁸⁴ Under stortingsdebatten var alle innforstått med at det var et problem at utviklingsland ikke hadde den samme levestandarden og velstanden som industriland hadde. Med den forståelsen i grunn kom de ulike motivene frem for hvorfor Norge skulle gi hjelp. Det er sammenfallende like motiver som vi også har funnet i samtidslitteratur om Point 4, men samtidig er det også ulikheter mellom motivene bak amerikansk -og norsk hjelp. En grundigere fremstilling av Point 4 finner vi i kapittel to, mens her vil det bare kort bli trukket frem likheter og ulikheter med den norske debatten om hjelp til utviklingsland. Det er også verdt å legge merke til at under debatten 5.mai ble det ikke referert direkte til USA. Mens som vi har sett ble det under forløperen av debatten, søkt kontakt med Point 4 flere ganger for å hente informasjon om et hjelpeprosjekt.

¹⁸² Notater fra reise til India og Pakistan, 1958. I Arbeiderbevegelsen arkiv: Einar Gerhardsen, Boks: A 045 2/5, B. Manuskripter (daterte og daterbare).

¹⁸³ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land,7a: s. 1234.

¹⁸⁴ Balsvik, *U-Hjelpsdebatt i det norske Storting 1952-1965*.

Motiver for å gi hjelp til utviklingsland.

Fra perioden 1952-1956 var den største gruppen av motiver av en fredsbevarende karakter. Det fredsbevarende motivet kan vi knytte sammen med både det politiske motivet og det humanitære motivet. Under debatten 5.mai 1952, sa Sverre Løberg (A): «Det er og blir en fredsfaktor å hjelpe», og det var «i dag hvor man står ved skillet mellom Øst og Vest».¹⁸⁵ Arbeiderpartimannen Finn Moe sa «Det er sterke politiske grunner for at Vestens demokratier må vise at de vil støtte de underutviklede land i deres arbeid». Moe mente at i tillegg til NATOs arbeid for fred, var det et behov for et mer langsiktig og solid grunnlag for fred: «Enhver som har fulgt med vet at det står en slik kamp mellom kommunisme og demokrati i Asia».¹⁸⁶ Det fantes også talere som trakk motivet til å gi hjelp til fred sammen med humanitære betraktninger. Bent Røiseland (V) sa: «Det skal vera ein liten del av ein tryggingsspremie for å halda freden», men det andre motivet som han sa, skulle være å «hjelp dei for di dei treng hjelp». Her var det et utslag av «brorskapstanken som gjør at vi ønsker å yte hjelp».¹⁸⁷ Brorskapstanken skal vi se ble gjeldende når det kom til Fredskorpset 11 år senere. Neri Valen fra Venstre var en taler som også knyttet motivet til fred sammen med humanitære begrunnelser: «Rent humanitært er det vel slik at det må kalle på oss alle til å gjøre den innsatsen som vi evner», men også «til verning av freden i verden».¹⁸⁸

Det var ikke bare motivet knyttet til fred som kom frem. Frykt for kommunismen var et sterkt argument for hvorfor Norge burde yte hjelp til utviklingsland. Wilhelm Bredal fra Bondepartiet hadde motivet knyttet til demokratiets bevarelse: «Kommunistene spekulerer i nød og elendighet, og i disse underutviklede land må erkjenne at der er i høy grobunn til stede for dem».¹⁸⁹ Carl Henry (A) ønsket at hjelpen skulle være med på å gjøre det «begripelig hva Vestens demokrati innebærer av menneskelighet». Å motarbeide den politiske utviklingen som pågår, for «å møte en ideologi vi ikke ønsker, og som vi med den erfaring vi har, vet ikke er tilfredsstillende for noen folk». Videre var det et mål, mente Henry (A), å lede utviklingsland til å ta i bruk ideologien av demokrati som kunne gi dem «et livsinnhold som kan skape det vi mener med menneskelykke».¹⁹⁰ Moe så derimot med frykt på av hva som kunne skje i Asia om de skulle falle for kommunismen. «China er alt tapt for demokratiets

¹⁸⁵ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1227-1229.

¹⁸⁶ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1229-1230.

¹⁸⁷ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1231-1232.

¹⁸⁸ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1238.

¹⁸⁹ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1241-1242. Og Rakel Seweriin(A) s. 1241.

¹⁹⁰ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1234.

sak...Og det siste valget i India med kommunistpartiets sterke fremgang, inneholder også litt av en advarsel». Hva ville så skje om utviklingslandene kom i motsetningsforhold til vestens demokratier, spurte Moe.¹⁹¹

På den annen side var det norske politikere som hadde rent humanitære argumenter for hvorfor Norge burde gi utviklingshjelp. Stortingspresident Natvig-Pedersen (A) hadde idealismen som motiv. Natvig-Pedersen mente at Norge, som selv hadde mottatt hjelp etter andre verdenskrig, var klar over hvilken betydning det hadde. Med dette burde Norge gjøre «det vi overhode evner for å bringe hjelp her».¹⁹² Lars Ramndal (V), Gabriel Moseid (B), Smitt Ingebretsen (H) og statsråd Oscar Christian Gundersen (A) hadde alle sine humanitære begrunnelser til hvorfor Norge skulle gi hjelp.¹⁹³ De sa blant annet at hjelp til utviklingsland skulle være «en glede for oss å yte noe til gjengjeld for dette gjennom innsats for dem som har det vondt», og hjelpen skulle gis «uten noen baktanker».¹⁹⁴

Her ser vi at det er flere motiver for hvorfor Norge skulle hjelpe utviklingsland til å få en bedre levestandard, og det var flere likhetstegn med de amerikanske motivene bak Point 4. Hos USA var også motivet og målet å oppnå fred i utviklingsland, noe av det som mest ble lagt vekt på i offisiell retorikk. Hos USA var likevel den kommunistiske bekymringen det åpenbare motivet til hvorfor det var nødvendig med fred i verden. Da Truman lanserte Point 4, sa han at dette måtte være en verdensvid innsats for å oppnå fred, velstand og frihet.¹⁹⁵ Point 4 skulle hjelpe til med å oppnå fred ved å forbedre økonomiske og sosiale forhold som støttet fred.¹⁹⁶ Det amerikanske State Department hevdet på sin side at Point 4 var det nyeste i en lang linje av amerikanske aktiviteter som skulle styrke og generere fred i verden, da ved å motvirke økonomiske forhold som ledet til sosial og politisk ustabilitet og videre til krig.¹⁹⁷ Etter at Koreakrigen brøt ut, ble Truman mer opptatt av at Point 4 var en del av «struggle against communist imperialism». Truman sa 25. August 1950 i en pressemelding: «in countries where the choice between communist totalitarianism and the free way of life is in the balance, this program can tip the scale toward the way of freedom».¹⁹⁸

Av litteratur om Point 4 har det humanitære motivet i liten grad blitt trukket frem som en viktig begrunnelse bak den amerikanske bistandshjelpen til utviklingsland. Det betyr

¹⁹¹ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1229-1230.

¹⁹² St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1222-1224.

¹⁹³ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1232-1238.

¹⁹⁴ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1235-1237.

¹⁹⁵ President Harry S. Trumans innsettelsesseremoni 20. januar 1949. Aksessert 19.01.2014, hentet fra: <<http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=1030>.>

¹⁹⁶ Hayes, "Point Four in United States Foreign Policy.": 34-35.

¹⁹⁷ Paterson, "Foreign Aid under Wraps: The Point Four Program.": 119.

¹⁹⁸ Ibid.: 120.

likevel ikke at rent humanitære begrunnelser til hvorfor bistandshjelp var nødvendig, ikke kom frem også i USA. Arthur Z. Gardiner skrev i juli 1950 at det ble konkludert etter en analyse av amerikanske motiver for bistandshjelp, at humanitære betraktninger spilte en stor rolle i amerikansk politikk. Her sa Gardiner at amerikanere hadde verdsatt arbeidet i utdanning og av religiøs art, som i mange av Midtøstens land i snart et århundre hadde drevet en virksomhet. Det var da fra idealistiske og humanitære kilder, så vel som fra økonomiske betraktninger, som amerikansk bistandshjelp hadde funnet sin inspirasjon.¹⁹⁹ Willard Thorp anerkjente også det humanitære motivet for hjelp til utviklingsland. Han sa at mange innbyggere i et rikt land som USA, følte et ansvar for å hjelpe de mindre heldige. Det var en handling som ikke var ny, hvor industriland hadde sendt misjonærer, leger og lærere til utviklingsland i mange år.²⁰⁰ Den humanitære utfordringen fanget interessen til den gjennomsnittlige amerikaneren når Point 4 først ble lansert, og samtidige observatører som Torsten Kalijarvi mente at for noen virket Point 4 som en logisk videreføring av amerikanernes internasjonale altruisme.²⁰¹

Som vi har sett i kapittel to, nest etter bekymringer for kommunisme, var motivet og ønsket om å finne nye markeder og tilgang til råvarer det viktigste motivet i USA. Samtidig i den norske debatten, var motivet om å finne nye markeder for handel lite fremtredende, men det var nevnt. Moe pekte på det økonomiske aspektet, hvor målet var å kunne finne nye markeder: «Vi har tapt våre markeder og våre leverandører, særlig når det gjelder råstoff».²⁰² Også Thoralf Nilsen pekte på dette motivet i sitt brev. Det viser at også norske politikere var bevisst på betydningen og brukte det tidvis som argument, men i mye mindre grad enn USA.

Det som kom godt frem av amerikansk innflytelse i den norske bistandsdebatten, var valget av metoden for bistandshjelpen. Ønsket om hjelp til selvhjelp som metode finner vi hos både Nils Lavik og Henry (A) i stortingsdebatten. Lavik mente at Norge, sammen med andre «frie nasjoner» burde ta sin del av oppgaven å hjelpe, og det i form av hjelp til selvhjelp. Det var nemlig ikke riktig å brødfø andre folkeslag, men det rette var å lære dem å arbeide, og hjelpe dem med å utnytte sine egne rikdommer.²⁰³ Det var metoden «hjelp til selvhjelp» som ble bistandsformen Indiahjelpen fikk. Denne metoden kan vi knytte både til USA og FN da vi i kapittel to så at det var metoden de begge brukte. Likeledes fikk norske politikere impulser

¹⁹⁹ Arthur Z. Gardiner, "Point Four and the Arab World: An American View," *Middle East Journal*, vol. 4, nr. 3 (Jul., 1950): 300.

²⁰⁰ Willard L. Thorp, "The Objectives of Point Four", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 268 (Mar., 1950): 22.

²⁰¹ Thorsten V. Kalijarvi, "Point Four in the Contemporary Setting," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* vol. 268 (Mar., 1950): 1-2.

²⁰² St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1230.

²⁰³ St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a: s. 1225.

og erfaringer av hjelpemetoden ved at de selv erfarte denne type hjelp gjennom Marshallplanen som de fikk av USA. Som i Marshallhjelpen til Europa, ble den amerikanske politikken også under Point 4 understreket skulle være hjelp til selvhjelp.²⁰⁴ Amerikanerne mente den beste måten å oppnå målene til Point 4 var å trene opp de innfødte, slik at de grunnleggende prinsippene for demokratisk frihet, kunne bli forstått.²⁰⁵ Samtidig skulle Amerikanere hindre spredning av kommunismen ved å dele deres «knowhow».²⁰⁶ USA fikk samtidig land til å matche hjelpen de ga, som var hjelp til selvhjelp-prinsipper. For hver amerikanske dollar de ga, skulle mottakerlandet selv bidra med et antall dollar.²⁰⁷

Det var likevel en annen form for hjelp til utviklingsland som skilte Norge fra USA, og det gjaldt private investeringer. Amerikanske bedrifters deltagelse i hjelpen i form av private investeringer var en viktig tenkt del av Point 4.²⁰⁸ Norge på sin side hadde et prinsipp om at norske private organisasjoner ikke skulle engasjeres i kommersielle arbeidsoppgaver i utviklingsland. Likevel var det et alternativ å bruke private bedrifter til hjelp i prosjektet ved at de kunne betales fra norsk side. Det norske UD hadde vært i kontakt med NORENO, som hadde erfaringer i tekniske og ingeniørmessig virksomhet i forskjellige steder i verden.²⁰⁹ Vi skal merke oss at Norge kom til å skifte syn når det kom til private organisasjoners arbeid innen Fredskorpset.

Var det slik at motivene bak bistandshjelp hos USA ble overført til Norge? Det som vises i stortingsdebatten var at den amerikanske rollemodellen omtrent var unevnt. Point 4 ble ikke trukket frem som noe forbilde. Likevel var den kalde krigen en spent internasjonal kontekst i dette tidsrommet. Norge var en del av vesten, og slik sett delte Norge bekymringer med USA, om vestens skjebne i den kalde krigen. Det var med all sannsynlighet bekymringer Norge plukket opp fra USA, da USA var den fremste forkjemperen for demokratiet mot kommunismen. Hvorfor ble da USA i så liten grad pekt på som et foregangsland under stortingsdebatten? Norge førte en forsiktig linje innen bistandsspørsmålet både overfor FN og USA. De holdt avstand overfor FN ved at Norge ville opprette et eget bilateralt bistandsprogram utenom FN. Det var ikke bare Norge som ønsket å føre en selvstendig linje

²⁰⁴ Brown og Opie, *American foreign assistance*: 390.

²⁰⁵ Bowles, "Point Four and Improved Standards of Living.": 140.

²⁰⁶ David S. McLellan and Charles E. Woodhouse, "The Business Elite and Foreign Policy," *The Western Political Quarterly*, vol. 13, nr. 1 (Mar., 1960): 178.

²⁰⁷ Sharp, "The Institutional Framework for Technical Assistance.": 370.

²⁰⁸ Alan Valentine, "Variant Concepts of Point Four", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 270 (Jul., 1950): 62.

²⁰⁹ Her stod det at selv om UD hadde vært i kontakt med NORENO, siden de hadde en betydelig erfaring i teknisk og ingeniørmessige virksomhet i forskjellige deler av verden, ville det ikke stride mot hjelpeprogrammets prinsipper: At private firmaer engasjeres på kommersiell basis til utføring av bestemte arbeid i utviklingsland: St.prp. nr. 1. Tillegg nr. 38 (1952) s. 10.

innen bistand, også europeiske kolonimakter gjorde det. Etter at point 4 ble lansert, opprettet også de europeiske kolonimaktene et eget hjelpeprosjekt i 1950, Committee for technical co-operation and assistance in Africa south of Sahara (CTCA). Et av målene for opprettelsen av CTCA var nettopp å hindre FN og USA i å blande seg inn kolonisaker.²¹⁰ Samtidig skulle det være en organisasjon for å fremme nye midler for internasjonal samarbeid i Afrika. Før CTCA ble opprettet var det lite teknisk og vitenskapelig samarbeid på tvers av kolonilandene i Afrika.²¹¹ Norge ønsket tydelig selv å føre et selvstendig norsk hjelpeprosjekt uten betydelig innblanding fra USA eller FN. Etter stortingsdebatten ble «Fondet for hjelp til underutviklede land» opprettet 25.juni 1952. Før opprettelsen av fondet var de norske politikerne likevel i direkte kontakt med Point 4 for å nettopp høste erfaringer fra det amerikanske samarbeidet med India. Hvor selvstendig linje var da egentlig det norske bistandsprogrammet?

Indiahjelpen blir til

Etter stortingsdebatten gikk det én måned før Norge igjen var i kontakt med USA. Selv om det var klart at FN var en samarbeidspartner, var det likevel søkt kontakt med Point 4 fordi det ville «være av særlig interesse å bringe på det rene hvilket materiale og hvilke erfaringer den amerikanske administrasjonen sitter inne med vedrørende India».²¹² Her ser vi at Norge ikke førte en fullstendig selvstendig linje. Den 3. og 4. juni 1952 var tre representanter fra Norge i møter med det amerikanske utenriksdepartementet. Nordmennene var ambassadør Morgenstjerne, første- ambassadesekretær Knut Aars fra ambassaden i Washington, og annen- ambassadesekretær Rolf Hancke fra den faste delegasjonen i FN. Nordmennene uttrykte at den norske regjeringen ville være takknemlige for «enhver bistand de amerikanske myndighetene kunne gi når det gjaldt planleggingen og gjennomføringen av det norske program». Nordmennene møtte blant annet Willard Thorp, som jeg har nevnt tidligere. Amerikanerne var svært interessert i det norske prosjektet, som «de betraktet som en utmerket idé». Siden deres Point 4-prosjekt i India fortsatt var i startfasen, hadde de på dette tidspunktet lite materialer av særlig interesse. Men nordmennene fikk likevel med seg kopier av to av åtte avtaler mellom USA og India, da de var de eneste tilgjengelige på det tidspunktet. Hancke, som skrev rapporten, uttrykte at disse to avtalene mellom USA og India «vil være av meget

²¹⁰ Griffiths, *Explorations in OEEC history.*: 93.

²¹¹ Isebill V. Gruhn, «The Commission for Technical Co-Operation in Africa, 1950-65,» *The Journal of Modern Africa Studies*, vol. 19, nr. 3, 1971 (459-469): 459.

²¹² Til UD, fra Einar Ansteensen, 21.05.1952, Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 2.

stor interesse».²¹³ Det ble også fra amerikansk side «løselig antydning» om et senere samarbeid mellom de to nasjonene i form av at for eksempel at nordmennene kunne påta seg et damanlegg i forbindelse med amerikanernes arbeid i landbruket. Men samtidig var det noe tvil fra amerikansk side om nordmennene burde begi seg ut på et lignende «community development program», som amerikanerne hadde gjort i India. Grunnen til det var fordi Norge kanskje da ville falle i skyggen bak amerikanernes arbeid på dette området, og dermed miste preget av et norsk foretak. Amerikanerne mente at et prosjekt som Norge kunne «ta og føle på», ville gi nordmennene større tilfredsstillelse.²¹⁴ Amerikanerne sa samtidig at nordmennene først måtte velge et prosjekt, deretter kunne saken om et samarbeid diskuteres. Hancke skrev samtidig at et samarbeid med amerikanerne i India var noe «vi må være varsomme med», men det ville likevel være en fordel å samarbeide med dem i felten.²¹⁵ Hvorfor mente Hancke at et samarbeid med amerikanerne måtte de være varsomme med? Det kan være vi kan se begrunnelsene bak Hanckes uttalelse i et overordnet perspektiv. Norge som nettopp hadde forlatt sin brobyggingsposisjon, ønsket å føre en litt forsiktig allianse med USA. Det kan også forklare hvorfor Norge i det offentlige rommet ser forsiktig på USA som rollemodell for den norske bistanden til utviklingsland. Det er påfallende at Norge delvis aktivt kontaktet Point 4 for å både høste erfaringer, og ha en løpende dialog, men at de både under stortingsdebatten og i dialog mellom hverandre viste en viss avstand til amerikanerne. Dette er påfallende da vi skal se det ikke er tilfelle når det gjaldt Fredskorpset.

Den 17. oktober 1952 ble avtalen mellom Norge og India undertegnet i FNs hovedkvarter.²¹⁶ Det norske bistandsprosjektet ble administrert av «Fondet for hjelp til underutviklede områder».²¹⁷ Prosjektet skulle kort sagt jobbe for å hjelpe fattige indiske innbyggere i to landsbyer ved å modernisere kystfisket deres og da sikre de som bodde langs kysten bedre mattilførsel. Videre skulle prosjektet arbeide med å forsyne befolkningen med rent vann og arbeide for forebyggende helsetjenester.²¹⁸ De to landsbyene var Neendakara og Sakthikulangara, som fra 1956 lå under delstaten Kerala. Derav kommer benevnelsen «Kerala-prosjektet» som er en av de mest brukte benevnelsene om hjelpeprosjektet.^{219 220}

²¹³ Jeg fant likevel ikke de to vedlagt, men som vi skal se var det andre avtaler mellom India og USA i arkivet.

²¹⁴ Brev og rapport til UD, fra Rolf Hancke (fortrolig), 06.06.1952, Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 3.

²¹⁵ Brev til Einar Ansteensen, fra Rolf Hancke, 6. juni 1952, Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 3.

²¹⁶ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 72.

²¹⁷ Linné Eriksen, *Den vanskelige bistanden. Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie.*: 17.

²¹⁸ Helge Øystein Pharo, Øyvind Østerud og Even Lange, *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk. Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen* (Oslo: Unipub, 2009): 20.

²¹⁹ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 1.

Under avtalen om hjelpeprosjektet mellom India og Norge ble det skrevet at FN bare skulle trekkes inn hvis de to andre landene ønsket det, noe de i hovedsak ikke ønsket. Pharo skriver: «Verdensorganisasjonen var nyttig i innledningsfasen, siden ble den mest til pynt».²²¹ Norge stilte til å begynne med, til rådighet et beløp på 10 millioner norske kroner. Inderne skulle på sin side stille til rådighet med midler i rupier, som den norske og indiske regjeringen ble gjensidig enige om.²²² Punktet om at inderne sammen med nordmennene, også skal stille til rådighet med penger, kan med stor sannsynlighet vært hentet fra USA. Under møtet med Point 4, den 3. og 4. juni 1952, anbefalte amerikanerne sterkt at nordmennene hadde en avtale i samme retning som USA hadde med India. Inderne bidro der med et beløp rupier, for hver dollar USA ga.²²³ Det var samtidig en form for hvordan bistanden ble gitt til Norge gjennom Marshallplanen. USA opererte i Marshallplanen med såkalte «Counter part Funds». Det gikk ut på at Norge skulle stille med norske kroner tilsvarende bistandsbeløpet de mottok i dollar fra USA, som såkalte motverdi-midler.²²⁴

Amerikanerne spilte en betydning i den videre planleggingen av hvordan det norsk-indiske hjelpeprogrammet skulle se ut. De som arbeidet med planleggingen av bistandsarbeidet mottok etter at de hadde utarbeidet et notat 4. september 1952, materiale om det amerikanske hjelpeprogrammet til India. USAs arbeid var i høy grad viet landsbyutvikling, og nordmennene mente at Norge kunne dra nytte av de «forhandlinger som har pågått mellom USA og India og Ford Foundations virke».²²⁵ Ford Foundation var USAs største filantropiorganisasjon, og sammen med Point 4 finansierte de et «community development program» i India.²²⁶ De norske styret, som arbeidet under sterkt press, hadde lite litteratur om utviklingsspørsmål som de kunne støtte seg på. Pharo skriver at det dermed var naturlig å benytte seg av offisielle publikasjoner og amerikanske forhandlingsrapporter, som grunnlagsmaterialer i planleggingen av det norsk-indiske hjelpeprogrammet.²²⁷ Samtidig hadde også både FN og Colomboplanen hjelpeprosjekter i India gjennom sine bistandsprogrammer. Vi kan igjen peke på at det var nettopp Point 4 som stod frem som

²²⁰ Indiahjelpen ble fra 1956 utvidet til andre deler av India, og ytterligere utvidet i 1964 til å omhandle delstatene Karnataka og Tamil Nadu: Pharo og Eriksen, *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965. Norsk utenrikspolitikks historie*: 175.

²²¹ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 74.

²²² Avtale mellom De forente nasjoner, Norges regjering og Indias regjering om økonomisk utvikling, Dato ikke oppgitt, Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 3.

²²³ Til UD, skrevet av Rolf Hancke, 06.06.1952. (Fortrolig), «Rapport fra møter i State Department 3. og 4. juni 1952», Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 3.

²²⁴ Kai Roger Pedersen, *The United States and Norwegian reconstruction, 1945-1953* (Unpublished PhD Manuscript, The University of Rochester, 1989): 388.

²²⁵ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 78.

²²⁶ Cullather, *Hungry World: America's Cold War battle against poverty in Asia.*: 77.

²²⁷ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 78.

rollemodellen de norske politikerne ønsket å se på.²²⁸

UD hadde på sin side fått tilgang til en kopi av «Agreement for Technical Cooperation Program between the Government of the United States of America and the Government of India». Her stod det i avtalen mellom India og USA at de skulle samarbeide i å fremme internasjonal forståelse, «good will» og opprettholdelse av verdensfreden. Denne avtalen skulle vare til 20. juni 1957, og ble signert i New Delhi 5. januar 1952.²²⁹ UD fikk også etter hvert tilgang til informasjoner om 5 tilleggsavtaler mellom USA og India, inkludert kort oppsummering av de 5 tilleggsavtalene som omhandlet samfunnsutviklingsprosjekter, utdanning til fagarbeidere, utvikling av fiskeriene, undersøkelser av jordbunnen og arbeid med borehulls-pumper. Til sammen skulle det være undertegnet 8 tilleggsavtaler mellom Point 4 og India, og «Legasjonen vil forsøke aa skaffe den fullstendig tekst til de 8 tilleggsavtaler og innsende samme saa snart de mottas».²³⁰ Som vi ser var Norge svært interessert i det amerikanske arbeidet, da de faktisk greide å få tilgang på mye amerikansk materiale og avtaler. Det amerikanske forbildet eksisterte uten tvil. Indiahjelpen var et banebrytende bistandsprosjekt for Norge, og det var startskuddet for den norske bistandshjelpens historie. Indiahjelpen varte frem til tidlig på 1970-tallet, da den siste avtalen mellom Norge og India løp ut 31. mars 1972.²³¹

Avslutning

I 1949 ble det amerikanske Point 4 opprettet for å bistå utviklingsland i forbedring av deres levestandard, samtidig som Point 4 også var et viktig våpen i den kalde krigen. Norge fulgte etter, og opprettet sitt eget bistandsprogram til utviklingslandet India i 1952. Prosessen gikk fort fra brevet fra Thoralf Nilsen nådde ledende arbeiderpartipolitikere i januar 1952, til Fondet for hjelp til underutviklede land ble opprettet 25.juni 1952. Fikk planene for et bistandsarbeid til utviklingsland et preg av Arbeiderpartiets internasjonale retningslinjer? Begrunnelsene fra de internasjonale retningslinjene til Arbeiderpartiet, kom til uttrykk også

²²⁸ I st.prp. nr.1. tillegg nr. 38 (30.mai 1952), står det på side 7: «Den hjelp FN og særorganisasjonene yter India, tar sikte på blant annet å bistå den indiske regjering under gjennomføringen av disse planene. Det samme gjelder det Britiske Samveldes hjelpeprogram (Colomboplanen) og de amerikanske hjelpeprogram for India».

²²⁹ Til Einar (hvem?), fra: Rolf Hancke, 31.05.1952, «Drar til Washington mandag». Han hadde da allerede fått tak i noen avtaler mellom USA og India før han dro til Washington å møtte Point 4, Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 3.

²³⁰ Sammendrag av de 5 bi-avtaler av den amerikanske-indiske avtalen: Til UD, fra Per Proitz, 04.06.1952, Riksarkivet: UD, S-2259/Dza/L1344, bind 3.

²³¹ Helge Øystein Pharo, *Hjelp til Selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprosjektets historie 1952-72, Bind 2* (Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 1986): 362.

når det gjaldt Indiahjelpen. Det var et utenrikspolitisk tiltak som skulle arbeide for fred og utvikling i utviklingsland. Det var tiltak som også USA arbeidet for blant annet gjennom Point 4. Ble så Indiahjelpen formet av ånden av Point 4?

USA spilte til dels en rolle som forbilde for norske politikeres planlegging av bistandsprosjektet ved at Norge opprettet kontakt med dem allerede fra begynnelsen av. Haakon Lie tok tidlig kontakt med den amerikanske ambassaden for å innhente informasjon om Point 4. Det var også en kontakt mellom norske politikere og USA da en norsk delegasjon var i New York i møter med FN, og samtidig var i samtaler med Point 4. Etter stortingsdebatten 5.mai ble Norge i besittelse av flere Point 4-avtaler med India. Samtidig fikk Gerhardsen tilsendt materialer fra en privatpersonen Gylseth, om hvordan et Point 4-program ble utformet. Ikke minst satset Norge på et teknisk -og kapital bistandsprogram, noe som USA også gjorde, og USA var det eneste landet som hadde lansert et bilateralt program før Norge. Slik sett var USA en rollemodell for Norges ønsker om et nasjonalt bilateralt bistandsprogram til et utviklingsland. Vi ser at amerikanerne var et forbilde, men ikke i like stor grad som vi skal se ble gjeldende under arbeidet med Fredskorpset. Amerikanerne hadde likevel en innflytelse på Norge, det ser vi på motivene for å gi bistand. Norge delte noen motiver med USA. Generelt sett gjaldt det motivet knyttet til kommunistiske bekymringer, og metoden for hvordan hjelpen skulle gis. Valget av India som mottakerland støtter opp om det, da vi har sett at den vestlige kampen mot kommunismen ble reflektert av valget av bistandslandet India. Norge anså den politiske fordelene ved å gi bistand til India, og det var noe de av stor sannsynlighet så til det amerikanske eksempelet. Gerhardsens delte i all hovedsak de samme tankene med flere amerikanske politikere, om at det var viktig at India lyktes i sin fremgang. India kunne da være en viktig demokratisk ankerfeste i Asia.

Kapittel 4. En annerledes bistand. Det norske Fredskorpset

Innledning

Ideen om et Fredskorps var en bistandsform som amerikanerne var først ute med, da presidentkandidaten John F. Kennedy presenterte ideen i november 1960. Også når det gjaldt denne formen for bistand til utviklingsland, var ikke Norge sen med å følge USA. Dette kapittelet skal ta for seg det norske Fredskorpset som ble opprettet 11 år etter at Norge lanserte sitt første bistandsprosjekt til et utviklingsland. Parallelt med den pågående bistandshjelpen til India, ble det norske Fredskorpset opprettet 4. april 1963.²³² Norske myndigheter og ledelsen av det norske Fredskorpset la stor vekt på å være raskt ut etter USA,²³³ og en amerikanske inspirasjonen eksisterte altså i stor grad hos nordmennene.²³⁴ Historikerne Roy Krøvel og Kristin Orgeret skriver i sin bok at vi kan tale om en slags import av en «amerikansk fredstradisjon».²³⁵ Likevel mente lederen for det norske Fredskorpset, Lasse Aasland, at det norske Fredskorpset var noe helt annet enn det amerikanske Fredskorpset.²³⁶ Kennedys nye begrep «Fredskorps», førte likevel til en gnist som også fenget Norge, og det var dette amerikanske utspillet som satte fart i de to norske komite – utredningene.²³⁷ Hvor direkte innflytelse ble det på det norske Fredskorpset fra det amerikanske Fredskorpset? Delte de de samme formålene for bistandsformen? Hvor nært lå de to fredskorpsene hverandre?

For å få svar på hvor nært det norske Fredskorpset lå det amerikanske Fredskorpset, må vi se på de to norske komite-utredningene som ble presentert sommeren 1961. De to utredningene var skrevet av to private komiteer, som fikk en liten økonomisk støtte fra Utenriksdepartementet. Utredningene var gitt av Galtung-komiteen og Bergenskomiteen, og de hadde begge til dels tette bånd til USA, og de skulle redegjøre for en eventuell opprettelse av et norsk Fredskorps.²³⁸ Disse to utredningene er godt egnet som studieobjekt for å undersøke ideene i tilblivelsesfasen om et Fredskorps, og de godt egnet til å studere i min transnasjonale analyse, da utredningene viser stor inspirasjon fra USA. Utredningene er

²³² Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 23.

²³³ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 55.

²³⁴ Se Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 173-174, og Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 18, og Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 10.

²³⁵ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 25.

²³⁶ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 179. Det sa Aasland og kontorsjef Eskild Jensen i Norsk utviklingshjelp, da de reiste til Uganda i august 1963. Uganda var det første landet som mottok Fredskorpsbistand fra Norge.

²³⁷ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 25.

²³⁸ Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 19.

viktige å undersøke da de spilte en stor rolle for hvordan det norske Fredskorpset til slutt ble.²³⁹ Det blir samtidig nødvendig å se på en tredje utredning som ble avgitt av Øksnes-innstillingen, to år etter, den 10. januar 1963. Det var fra Øksnes-innstillingen det norske Fredskorpset hentet sin endelige form.²⁴⁰ Det er likevel nødvendig å se på Galtung-komiteen og Bergenskomiteen, da de var viktig for Øksnes-innstillingen. I Øksnes-innstillingen ble det fremhevet at «de to komiteers arbeid har vært til meget stor nytte under arbeidet med utvalgets fremstilling».²⁴¹

I dette kapittelet skal vi først se på det amerikanske Fredskorpset, deretter den internasjonale konteksten og norsk utenrikspolitikk på denne tiden. Det er nødvendig for å gi et større overordnet internasjonalt perspektiv. Deretter skal vi undersøke Galtung-komiteen - og Bergenskomiteens utredninger, hvor vi underveis drøfter og trekker likheter og ulikheter til det amerikanske Fredskorpset. Øksnes-innstillingen som det norske Fredskorpset hentet sin form fra, vil også kontinuerlig bli trukket inn.²⁴² Det er viktig å undersøke grundig de norske utredningene og det amerikanske Fredskorpset for å redegjøre om den transnasjonale kontakten førte til overføringer av amerikanske ideer.

Det amerikanske Fredskorpset

Point 4, som var et forbilde i kapittel tre, var ikke lengre operativ i USA i 1960. Allerede ved september 1953 var Point 4 blitt omskapt til Foreign Operations Administration (FOA), under presidentskapet til Dwight D. Eisenhower. Konseptet om hjelp til utviklingsland levde likevel videre, og hadde fortsatt en appell på 1960-tallet. Ideen om et amerikansk Fredskorps sprang ut av ideen om å videreutvikle assistanseprogrammet gjennom opprettelse av et Point 4 Youth Corps. «Point Four Youth Corps» var ideen som ble den første direkte assosiasjonen med Fredskorpskonseptet for den daværende Presidentkandidaten John F. Kennedy. Det var i februar 1960 at Kennedy fikk høre om «Point Four Youth Corps» som kongressmannen Henry Reuss hadde foreslått som en idé verdt å undersøke. 6 måneder senere foreslo senator

²³⁹ «Når statsmaktene nå skal ta stilling til spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps, foreligger det hele to norske utredninger om spørsmålet. . . de har oversendt sin innstilling til departementet». - hentet fra en artikkel i dagbladet skrevet av Atle Grahl Madsen, 21. juli 1961, Arbeiderbevegelsens arkiv: Gjermoe johanne, RA/PA-1556/D/L0049/0006.

²⁴⁰ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset*: 30.

²⁴¹ Notater til Innst. S. nr. 165 (1962-63). Innstilling fra utenriks –og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett. (st.prp.nr.89): 370.

²⁴² Det er i «St.prp.nr.89 (1962-63) Om tilleggsbevilgning for budsjettåret 1963 under kap. 147 Tilråding fra Utenriksdepartementet av 8. Februar 1963. Foredratt av statsminister Einar Gerhardsen», det blir fremlagt hvordan det norske Fredskorpset blir, etter anbefalinger fra Øksnes-innstillingen. Det er en liten oppsummering av Fredskorpset i: «Notater til Innst. S. nr. 165 (1962-63) Innstilling fra utenriks –og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett. (st.prp.nr.89)».

Hubert Humphrey å etablere det han kalte et «Peace corps».²⁴³ Da Kennedy introduserte Fredskorpset for første gang på Cow Palace 2. november 1960, var mye hentet fra Humphreys idé.²⁴⁴ Budskapet bak Fredskorpset var som Kennedy sa:

«Russian diplomats are the first to arrive, the first to offer aid, the only ones represented by key officials at diplomatic receptions. They know the country, they speak the language - and in Guinea, Ghana, Laos, and all over the globe, they are working fast and effectively. Missiles and arms cannot stop them - neither can American dollars. They can only be countered by Americans equally skilled and equally dedicated...I therefore propose that our inadequate efforts in this to be supplemented by a Peace Corps of talented young men willing and able to serve their country in this fashion».²⁴⁵

Den nye bistandsformen som Kennedy presenterte i 1960, og som ble opprettet 1.mars 1961,²⁴⁶ ble dermed noe ganske annet enn Point 4. Det på tross av at ideene i utgangspunktet var nært beslektet. Det gikk fra å kun være et fokus på at vitenskapelige kunnskaper skulle overføres gjennom teknisk bistand, til å også vektlegge at bistand ikke skulle være upersonlig. Nå skulle bistand gis fra unge mennesker som sammen med å hjelpe også skulle skape personlig kontakt med de innfødte.

Norges forhold til USA på 1960-tallet

Krøvel og Orgeret skriver at det var avgjørende for utviklingen av Fredskorpset i Norge at ideen kom fra USA. Det var fordi siden ideen bak Fredskorpset kunne knyttes direkte til Presidenten til Norges viktigste allierte, var det mye enklere å få engasjert konservative krefter i tiltaket.²⁴⁷ Hvordan var Norges forhold til USA? I 1961 var det valgår i Norge, og Fredskorpset ble etter hvert brukt av partiene som en populær stemmesak. Den tverrpolitiske enigheten var uvanlig bred i denne saken, og det var bare kommunistene som gikk imot.²⁴⁸ Arbeiderpartiet, som hadde sittet med flertall siden 1945, og som spilte en stor rolle under

²⁴³ Elizabeth A. Cobbs, "Decolonization, the Cold War, and the Foreign Policy of the Peace Corps", *Diplomatic history*, vol. 20, nr. 1 (1996): 93.

²⁴⁴ Gerard T. Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1985): 18-19.

²⁴⁵ John F. Kennedys tale på Cow Palace, 2.november 1960:

<http://www.jfklink.com/speeches/jfk/nov60/jfk021160_cow01.html> Aksessert: 05.03.2014

²⁴⁶ Vetlesen, *Det Norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 18.

²⁴⁷ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 10.

²⁴⁸ Ibid.: 29.

planleggingen av Indiahjelpen, mistet monopolet ved stortingsvalget i 1961. Ved valget i 1965 mistet de makten.²⁴⁹

Norge var særlig knyttet til USA gjennom North Atlantic Treaty Organization (NATO) i den kalde krigen, men mellom 1955 og 1965 førte USAs og NATOs atompolitikk til flere dilemmaer for Norge. Den forsvarspolitiske striden dreide seg først og fremst om Norge skulle motta taktiske atomvåpen i fredstid.²⁵⁰ Når det gjaldt konflikter i den tredje verden, stilte den norske regjeringen seg etter 1960, langt mer kritiske til kolonimaktene og til amerikanske intervensjoner. Den norske utenriksministeren Lange advarte USA våren 1961 mot å se kommunister bak alle problemer i den tredje verden.²⁵¹ Samtidig viste Norge en mildere holdning mot Sovjetunionen. Fra 1955 begynte Norge med statsbesøk til Sovjet, og fra 1960 var det vitne om en økende hyppighet av statsbesøk mellom Norge og Sovjet.²⁵² Det ble samtidig undertegnet en handelsavtale mellom dem i 1955, og i 1957 var en overenskomst tilknyttet fiskeri og sjø-grenser undertegnet.²⁵³ Likevel ble det norsk-sovjetiske forholdet dårligere i et par-tre år fra 1960, som delvis hang sammen med den internasjonale spenningen tilknyttet den langvarige Berlin-krisen.²⁵⁴ Selv om Norge på 1960-tallet møtte vanskeligheter med NATO, hadde de vært i alliansen i over ti år, og var blitt vant med å ha USA som den viktigste allierte for Norge. Vi skal se at velviljen mot USA trolig var blitt bedre på 1960-tallet da fredskorpsideen fra stormakten var noe som i det offentlige rom falt i god smak hos Norge.

Bakgrunnen for Fredskorpset i Norge

«Regjeringen er av den oppfatning at Fredskorpstanken er så verdifull at også Norge bør søke å sette den ut i livet».²⁵⁵ Det uttalte regjeringen i St.meld. 23 den 10. november 1961, da Stortinget drøftet Norges hjelp til utviklingsland. Ikke bare regjeringen i Norge likte ideen, men VG hevdet at også fredskorpsideen var et tiltak som fikk støtte «over hele verden».²⁵⁶ Hvorfor appellerte fredskorpsideen til Norge? Inspirasjonen for Fredskorpset kom blant annet fra europeiske frivillige internasjonale ungdomsleirer for bidrag til gjenoppbygging etter

²⁴⁹ Einhart Lorenz, *Arbeiderbevegelsens Historie. 1930-1973*, bind 2 (Oslo: Pax Forlag, 1975): 160-168.

²⁵⁰ Pharo og Eriksen, *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965. Norsk utenrikspolitikk historie*: 265-268.

²⁵¹ *Ibid.*: 392-394.

²⁵² *Ibid.*: 201.

²⁵³ *Ibid.*: 204.

²⁵⁴ *Ibid.*: 209.

²⁵⁵ St. meld. nr. 23. (1961-62) Norges hjelp til utviklingslandene. (Foredratt av utenriksminister Halvard Lange) Tilråding fra Utenriksdepartementet av 10. november 1961.: 10.

²⁵⁶ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset*: 10.

første verdenskrig. Her hadde Norge en egen avdeling, Internasjonal Dugnad.²⁵⁷ Da Johan Galtung ble formann i «Folkereising mot krig» på høsten i 1960, arbeidet han med å utrede spørsmålet om en brigade av ungdommer som kunne arbeide for fredens sak når freden var truet internasjonalt. Denne ideen var da fremmet av Galtung før Kennedy talte om det lignende i september 1960. Krøvel og Orgeret slår likevel fast at Galtungs idé neppe hadde fått noe bred støtte hadde Kennedys initiativ ikke vært til stede, og det var uten tvil det amerikanske initiativet som førte til at Norge ønsket å gjøre noe lignende. «Når amerikanerne satset så stort, måtte også Norge kunne ta et initiativ».²⁵⁸ Det fikk Johan Galtung til svar fra daværende utenriksminister Halvard Lange, da Galtung presenterte ideen om et Fredskorps til daværende statsminister Einar Gerhardsen på slutten av 1960. Gerhardsen ringte straks Lange og fortalte om ideen som Galtung presenterte, og Lange ga med en gang grønt lys.²⁵⁹ Simensen skriver: «Lange, liksom mange USA-venner, følte trolig at når amerikanerne satset så stort, burde og kunne også Norge være med. Det var en reaksjon av samme type som da Indiahjelpen ble startet i 1952-1953».²⁶⁰

En del av inspirasjonen til en ny type bistand, både i Norge og i USA, kom fra en amerikansk bok «The Ugly American», utgitt i USA i 1958. Det var en bok som ga nye perspektiver i den kalde krigen. Boken gjorde et sterkt inntrykk også i Norge.²⁶¹ I USA resulterte «The Ugly American» til en sjokkerende effekt i den amerikanske befolkningen, og den var faktisk så innflytelsesrik at forfatterne i senere utgaver skrev at president Kennedys Fredskorps var svaret på de problemene som ble tatt opp i denne boken.²⁶² «The Ugly American» er en type roman som tar for seg forskjellige oppdiktete hendelser som skjedde gjennom bistand i utviklingsland. Boken var sentrert rundt den kalde krigen, hvor forfatterne skildret historier om hvordan Sovjet lyktes i sin propaganda ved at de lærte seg språket til utviklingsland og fikk da muligheten til å «lure» amerikanerne.²⁶³ Forfatterne trakk så frem kontrastene med amerikanske bistandsarbeidere i utviklingsland, hvor de på den ene siden skildret overfladiske amerikanere som førte en overdådig levestil, med fine boliger, tjenere, god lønn, og tilgang til mye brennevin og mat.²⁶⁴ I kontrast skildret forfatterne uselviske

²⁵⁷ Ibid.: 24.

²⁵⁸ Ibid.:27- 28.

²⁵⁹ Ibid.: 28.

²⁶⁰ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 174.

²⁶¹ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 26. og på side 172 i Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*

²⁶² Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 29.

²⁶³ William J. Lederer og Eugene Burdick, *The Ugly American* [Den stygge amerikaneren] (Oslo: Tiden norsk forlag, 1960): 28-35.

²⁶⁴ Ibid.: 66-70.

amerikanere, som gjorde det som var uvanlig, ved å bo sammen med de innfødte, jobbe på lik linje med dem og lære seg språket deres, og samtidig lyktes med deres gode gjerninger.²⁶⁵ Budskapet var klart, hvis amerikanerne ønsket å skape et bedre inntrykk og dermed vinne støtte i utviklingsland, var det nødvendig at amerikanerne forandret sin oppførsel slik at de fremstod bedre enn Sovjet.

Bergenskomiteen viste til «The Ugly American», som en av bakgrunnene for fredskorpstanken, men Galtung-komiteen gjorde ikke det. Da det norske Fredskorpset ble opprettet 4. april 1963, uttrykte blant annet Moy Nordahl (H), at boken var såpass viktig i denne forbindelsen «at den kanskje kunne anbefales som obligatorisk lesning for dem som eventuelt skal delta i et slikt Fredskorps».²⁶⁶

At det var nødvendig med noe annet enn den vanlige tekniske bistanden som ble gitt fra før, kom frem også et annet sted. Det var et hjelpearbeid som ble gjort av en liten gruppe amerikanske bistandsarbeidere i Burma allerede i 1946 gjennom «Fulbright act». Her ble det gitt medisinsk og jordbruks-assistanse til Burma fra USA. Burma-prosjektet og det enkle og selv-oppofrende levesettet til disse hjelpearbeiderne ble løftet frem som et eksempel til etterfølgelse, i motsetning til mange andre selvopptatte og overlegne amerikanske utsendinger.²⁶⁷ Som vi vet var Point 4 et teknisk hjelpeprogram til utviklingsland, hvor det var fokus på å overføre vitenskapelige kunnskaper, og bistå med kapital. Det var nå ikke nok. Noe måtte gjøres annerledes når det gjaldt bistand til utviklingsland, og det kom særlig frem gjennom «The Ugly American». I Norge var det hos mange allerede under fremveksten av Indiahjelpen, et ønske om å skape nærkontakt og kulturkontakt med India. Likevel ble Indiahjelpen, til skuffelse for mange, bare teknologisk enveiskjøring.²⁶⁸ Med Fredskorpset 11 år senere, kunne nærkontakt gjennom bistand realiseres.

Den kalde krigen som en skygge bak Fredskorpset?

Den kalde krigen formet fortsatt den internasjonale konteksten på begynnelsen av 1960-tallet som på begynnelsen av 1950-tallet. Likevel var debatten om opprettelsen av Fredskorpset i Norge atskillig mindre preget av en uttalt frykt for kommunismen, enn det ble under fremveksten av Indiahjelpen. Derimot var fortsatt den kalde krigen et viktig motiv bak

²⁶⁵ Ibid.: 185-199.

²⁶⁶ St.innst. fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett (innst. S.nr. 165, jfr. St. Prp. Nr. 89), 4. april 1963.: 2888.

²⁶⁷ Rikhard T. Arndt og David Lee Rubin (red.), *The Fulbright difference* (USA: Transaction Publishers, 1996): 18-25.

²⁶⁸ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 55.

fredskorpstanken hos USA.

På 1960-tallet begynte USA sin innblanding i Vietnam, og i Midtøsten støttet USA Israel.²⁶⁹ Cuba-krisen i 1962 gjorde den internasjonale konteksten særlig spent.²⁷⁰ Kennedy var lik president Truman når det gjaldt synet på Kina i den kalde krigen. Tidligere i sin karriere i den amerikanske kongressen, var Kennedy en av de som hevdet at kommunistisk seier i Kina betydde at USA hadde «lost China».²⁷¹ Da Kennedy ble president, var det ingen tvil om at han fortsatt anså Kina som en trussel. Hvis USA ikke gjorde noe for å demme opp for dem, ville Kina, som Kennedy sa: «move out into a dominant position in all of Asia».²⁷² Når det gjaldt India, viste Kennedy til bekymringer om kommunistisk overtagelse der. India, som var strategisk plassert nær Kina, Sovjetunionen, og Midtøsten, ble regnet som en hovedpremie i den kalde krigen på begynnelsen 1960-tallet. For å vinne allierte i steder som India, var det kjent for amerikanerne at de måtte beseire fattigdommen der.²⁷³ Etter Suez-krisen i 1956, ble det samtidig nye dimensjoner i den amerikanske innflytelse i Midtøsten. Amerikanerne fikk en økende velvilje til å gripe inn i konflikter i Midtøsten, med det formål å støtte allierte mot kommunismen.²⁷⁴

Da daværende presidentkandidat Kennedy lanserte ideen om Fredskorpset var han overbevist om at landet var fullt av unge mennesker som var ivrige til å kjempe for fredens sak.²⁷⁵ Her plasserte Kennedy Fredskorpset i en kontekst hvor Amerikas «ambassadors of peace» ville konkurrere i den tredje verden mot «Castro-type or Communist exploitation».²⁷⁶ Kennedys tro på at USA måtte gjøre det bedre i konkurransen mot Moskva, førte til at Kennedy søkte allianser med de nylige uavhengige landene i den tredje verden.²⁷⁷ Da Kennedy først talte om Fredskorpset, var kald krigsretorikk tilstede, for Kennedy ønsket at amerikanere skulle konkurrere mot Sovjet. Sargent Shriver, som var lederen for Fredskorpset i USA, erkjente at hvis fredskorpsideen skulle oppnå støtte hos befolkning og kongressen, måtte han antyde at Fredskorpset skulle bli et bidrag til den anti-kommunistiske saken: «Either we do these jobs, or the communists will». Likevel insisterte Shriver på at

²⁶⁹ Waage, Tamnes og Vik, *Krig og fred i det lange 20. århundre.*: 345.

²⁷⁰ Ibid.: 53.

²⁷¹ Thomas G. Paterson, *Kennedy quest for victory. American foreign policy. 1961-1963.* (Oxford University Press, 1989): 179.

²⁷² Ibid.: 180.

²⁷³ Thomas Robertson, "“This Is the American Earth”: American Empire, the Cold War, and American Environmentalism," *Diplomatic history*, vol. 32, nr. 4 (2008): 578.

²⁷⁴ Odd Arne Westad, *The Global Cold War. Third World interventions and the making of our times (USA:* Cambridge University Press, 2005): 126.

²⁷⁵ Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 15.

²⁷⁶ Ibid.: 26.

²⁷⁷ Cobbs, "Decolonization, the Cold War, and the Foreign Policy of the Peace Corps.": 79.

Fredskorpset ikke skulle bli brukt for å oppnå de kortsiktige politiske målene til USA.²⁷⁸ Dette var et viktig poeng, da vi ser at amerikanske politikere tenkte både med Fredskorpset og Point 4 på antikommunisme i et lengre perspektiv, og ikke bare på kortsiktig økonomisk eller utenrikspolitiske gevinster. Det manglet altså ikke på ideologiske overtoner da det ble lansert i USA. Shriver prøvde likevel å dempe dette, og han erklærte at det var «viktig at ikke Fredskorpset fremmes som et våpen i den kalde krigen, men som et bidrag til verdensfellesskap».²⁷⁹

Da Fredskorpset i USA ble tett knyttet opp til Kennedy-administrasjonens målsetninger, var målbærerene i Norge derimot pasifister i Galtung-komiteen. Mens i Bergenskomiteen var medlemmene stort sett kristne, med røtter i den humanitære europeiske hjelpetradisjonen.²⁸⁰ Deres utredninger var således ikke farget av kald krigsretorikk, men et humanitært ønske om å oppnå fred. Johan Galtung trakk frem motivet om fred knyttet til humanitære betraktninger til hvorfor Fredskorpset var viktig, da Galtung skrev «Om Fredskorpsets formål». Her ble det følgende angitt måter Fredskorpset kunne bidra til å trygge freden. Det skulle skje ved blant annet gjennom den gode gjerning og forminskning av forskjellen i levestandard i industriland og utviklingsland. Det skulle skape en følelse av likeverd, etterfulgt av flere punkter som jobbet for freden.²⁸¹ Johan Galtung var også kjent for å være sterkt inspirert av Gandhis pasifistiske fredsideologi.²⁸² Aake Anker-Ording, som også var medlem i Galtung-komiteen, hevdet at en av begrunnelsene til skapelsen av det amerikanske Fredskorpset, var at verdensfreden ikke alene kunne sikres ved ren militærinnsats. Samtidig fantes det i USA en betydelig ubrukt ressurs for en slik innsats hvor viljen til å tjene fredens sak kunne realiseres. Ording sa: «Av alle de grunner som senator Kennedy nevner, må sies å ha sin gyldighet hos oss». Aake Anker-Ording mente at Norge med tradisjoner av fredelig internasjonal innsats, hadde god grunn til å «holde initiativet i denne retningen med glede». Selv om Fredskorpset var et tiltak for fred, mente Ording at opprettelse av et norsk Fredskorps ikke skulle være farget av politiske begrunnelser.²⁸³ De kommunistiske bekymringene som begrunnelser for opprettelsen av Fredskorpset, fantes i USA, men ikke i Norge. Likevel skulle Norge komme til å kopiere andre begrunnelser for

²⁷⁸ Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 257.

²⁷⁹ Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 25.

²⁸⁰ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 173, og Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 24.

²⁸¹ «Om fredskorpsets formål» av Johan Galtung, ingen dato, og heller ikke en artikkel i en avis, Riksarkivet: Diderich H. Lund, RA/PA-1306/F/L0004/0001.

²⁸² Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 262.

²⁸³ Brev til statssekretær Hans Engen i UD, fra Aake Anker-Ording, «Spørsmål opprettelse av et norsk fredskorps», 18.12.1960, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0007/0001.

opprettelsen av Fredskorpset. Den amerikanske fredskorpsinspirasjonen skal vise seg å være sterk.

Det amerikanske Fredskorpset som forbilde

Som med Point 4, ønsket amerikanerne at andre land skulle følge etter med Fredskorpset. Amerikanere uttrykte stadig at andre lands Fredskorps ville bli sett på som kjærkommen hjelp, og Kennedy oppfordret andre land å sette i gang tilsvarende hjelpeaksjoner.²⁸⁴ Den amerikanske Fredskorps-administrasjonen ønsket å oppmuntre så mange nasjoner som mulig i den vestlige-blokken til å adoptere utviklingsprogrammet.²⁸⁵ Oppfordringene fra USA kom også gjennom flere kanaler. I en samtale som den norske ambassaden hadde med en av lederne i et prosjekt, «Accion Comunal» som samarbeidet med det amerikanske Fredskorpset i Bogota, kom det frem at det ville være «prisverdig om andre land fulgte de Forente Staters eksempel».²⁸⁶ Det var et prosjekt som arbeidet for å forbedre forholdene på landsbygdene.

Den transnasjonale kontakten mellom Norge og USA under opptakten til Fredskorpset eksisterte i stor grad. Kontakten var både gjennom innhenting av litteratur om det amerikanske Fredskorpset og gjennom direkte kontakt mellom enkeltpersoner fra USA og Norge. Galtung-komiteen og Bergenskomiteen benyttet seg i hovedsak av litteratur om det amerikanske Fredskorpset i utformingen av utredningene sine.²⁸⁷ Det samme gjaldt Øksnes-innstilingen.²⁸⁸ I Galtung-komiteen finner vi Diderick Lund som vi kjenner fra kapittel tre, da han var den første lederen i Indiahjelpen. Lund hadde gode internasjonale kontakter, og utarbeidet en uoffisiell oversettelse til norsk av en rapport fra Sargent Shriver til president Kennedy om Fredskorpset.²⁸⁹ UD var også aktivt når det gjaldt å skaffe opplysninger om det amerikanske Fredskorpset. UD mottok blant annet 16. oktober 1961, tre eksemplar av loven som godkjente opprettelsen av Fredskorpset i USA. (Public Law 87-293).²⁹⁰ Samtidig skal vi

²⁸⁴ Brev til UD, fra Arthur M. Hansson, «Spørsmål om opprettelse av et norsk fredskorps», 5.01.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

²⁸⁵ Cobbs, "Decolonization, the Cold War, and the Foreign Policy of the Peace Corps.": 81.

²⁸⁶ Brev til UD, fra Sven B. Ebbell. «Spørsmål om opprettelse av et norsk fredskorps», 12.01.1962, RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

²⁸⁷ Galtung-komiteen: 2. og Bergenskomiteen: 4. Bergenskomiteens utredning fant jeg i Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/L0074/0001. Dato: Juli 1961. Galtung-komiteens utredning fant jeg i Riksarkivet: Diderich H. Lund, RA/PA-1306/F/L0004/0001. Dato: ikke oppgitt. Jeg kommer bare til å henvende meg til navnene på utredningene når jeg videre bruker dem.

²⁸⁸ St.prp.89. : 4.

²⁸⁹ Ingen dato og ingen undertegnelse med navn. «Uoffisiell oversettelse til norsk av rapporten fra Sargent Shriver til President Kennedy om Fredskorpset», Riksarkivet: Diderich H. Lund, RA/PA-1306/F/ L0004/0001.

²⁹⁰ Brev til UD, fra Rolf Hancke, «Fredskorpset.», 16. oktober 1961, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/db/L0074/0001.

se at UD innhentet seg informasjonen om det amerikanske Fredskorpset fra flere steder i verden.²⁹¹

Det var ikke bare gjennom litteratur som USA viste seg å være en rollemodell for det norske Fredskorpset. Direkte kontakt ble også opprettet. Galtung-komiteen hadde direkte kontakt med den amerikanske Fredskorpsadministrasjonen, det skjedde ved at en av dens medlemmer var i USA og hadde en samtale med lederen for det amerikanske Fredskorpset, Sargent Shriver.²⁹² Mens styreformannen for Norsk Utviklingshjelp, Trygve Lie, og direktør R.K. Andresen foretok en reise til USA i siste halvdel av mai 1962 for å opprette direkte kontakt med lederne for det amerikanske Fredskorpset. De skulle skaffe opplysninger og drøfte enkelte administrative hovedspørsmål.²⁹³ En norsk delegasjon deltok også i en internasjonal konferanse om Fredskorps som ble holdt i Puerto Rico i oktober 1962. Delegasjonen var styreformann for Norsk Utviklingshjelp, Trygve Lie, lederen for Øksnes-innstillingen K. J. Øksnes, statsråd Aase Bjerkholt og lederen for Galtung-komiteen, Johan Galtung.²⁹⁴

Det var ingen tvil om at USA var et forbilde for utredningene til Bergenskomiteen og Galtung-komiteen. En overføring av ideer eksisterte således også i stor grad. I Bergenskomiteen ble det kontinuerlig fremlagt hvordan amerikanerne stilte seg til hvert punkt, etterfulgt av hvordan Bergenskomiteen mente hvordan det norske Fredskorpset burde stille seg til de diverse punktene. Det var i stor utstrekning likheter mellom de amerikanske punktene og Bergenskomiteens. Galtung-komiteen hadde på sin side vesentlige trekk ved det amerikanske Fredskorpset bare gjengitt som et vedlegg. Det var rapporten fra Shriver til Kennedy om Fredskorpset, som Lund hadde oversatt til norsk. Som vi skal se var det amerikanske Fredskorpset også en stor inspirasjon for Galtung-komiteen.²⁹⁵ En av de åpenbare grunnene til hvorfor begge norske komiteene så til USA for informasjon var nettopp fordi det var det eneste tilgjengelige materialet om et Fredskorps, da USA var det eneste landet som hadde lansert det. Samtidig er det verdt å tenke på at da Norge lanserte Indiahjelpen var det også her kun USA som hadde lansert et teknisk nasjonalt hjelpeprogram

²⁹¹ Jeg så i arkivet til Johanne Lucie Reutz Gjermoe om avisutklipp fra fredskorpset. Det var både artikler om fredskorpsideen i Norge, og om det amerikanske fredskorpset, Riksarkivet: RA/PA-1556/D/L0049/0006.

²⁹² Galtung-komiteen: 2. og Bergenskomiteen: 4.

²⁹³ St.prp.nr.89.: 4.

²⁹⁴ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 175. Her skriver Simensen at disse var på Puerto Rico i September, men jeg regner med er snakk om den samme internasjonale konferansen som ble nevnt i stortingsdebatt «4. april 1963-Endringer i Utenriksdepartementets budsjett», hvor det står at det var norske deltakere tilstede på «konferansen som ble holdt i Puerto Rico i oktober i fjor»: s. 2887., og i Sargent Shriver, "Two Years of the Peace Corps," *Foreign Affairs*, vol. 41, Nr. 4 (1963)., skriver Sargent om en internasjonal konferanse som ble holdt på Puerto Rico i oktober 1962.: 701.

²⁹⁵ Galtung-komiteen: 5.

av samme type til et utviklingsland. Likevel ble det under Indiahjelpen mye mindre åpenlyst trukket frem at de så til amerikanerne for inspirasjon, selv om de gjorde det. Vi husker også fra kapittel tre at norske politikere sa i begynnelsen at de ønsket seg et «norsk point four program». Det norske prosjektet fikk til slutt andre benevnelser enn det, men det norske Fredskorpset fikk et navn som ikke skjulte hva som var den direkte inspirasjonen.

Det er påfallende at Norge faktisk var det eneste landet utenom USA som holdt fast på navnet «Fredskorps». Det kan være med å ytterligere tydeliggjøre det amerikanske forbildet for det norske Fredskorpset. Når det etter hvert kom Fredskorps i andre land, var begreper som «frivillige» og «volunteers» brukt.²⁹⁶ Det er fristende å spørre hvorfor ikke andre land lot seg friste av å kopiere det amerikanske navnet. Hvorfor holdt da Norge seg til det samme begrepet som USA? Begrepet Fredskorps hadde en viss glamour rundt seg, og koblingen til fredsarbeid hadde en appell til norske former for idealisme og misjon.²⁹⁷ Bergenskomiteen og Galtung-komiteen aksepterte begge ordet «Fredskorps». Det hadde en forbindelsen med at «Peace Corps» var blitt en offisiell betegnelse i USA, og at ordet Fredskorps hadde blitt kjent også i Norge.²⁹⁸ Det var likevel en liten diskusjon om navnet under St.prp.nr.89, da Øksnes-innstillingen ble diskutert 8. februar 1963. Da mente styret for Norsk Utviklingshjelp at når det gjaldt spørsmålet om navnet, var det en grunn til nærmere ettertanke. Navnet Fredskorps ble likevel stående, og Norge la seg dermed tett opp mot USAs prosjekt, i alle fall hva navnet angikk. I hvor stor grad ble da rammekriteriene fra det amerikanske Fredskorpset overført til de norske utredningene om et norsk Fredskorps?

[Leveforhold under fredskorpstjenesten. Et nytt fokus på bistandsformen](#)

Galtung-komiteen var et resultat av et privat initiativ for å drøfte spørsmålet, hvor Johan Galtung var forskningslederen.²⁹⁹ Bergenskomiteen var også utarbeidet av en privat komite, «bestående av personer som interesserer seg for saken», med Atle Grahl-Madsen som sakfører.³⁰⁰ Begge komiteene fikk samtidig en bevilgning fra UD, og fikk da et halvoffisielt preg.³⁰¹ Senere rettet UD en anmodning til Norsk Utviklingshjelp om å undersøke ideen om et Fredskorps, hvor deretter Norsk Utviklingshjelp nedsatte 29. Juni 1962 et utvalg med K. J.

²⁹⁶ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 171.

²⁹⁷ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 35.

²⁹⁸ Bergenskomiteen: 5.

²⁹⁹ Brev til statssekretær Hans Engen i UD, fra Aake Anker-Ording, 18.12.1960, «Angående opprettelse av et norsk fredskorps», Riksarkivet: I RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/L0007/0001.

³⁰⁰ Bergenskomiteen: 3.

³⁰¹ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 174.

Øksnes som leder. Den fikk da et offisielt preg.

Det var en rekke kriterier og krav knyttet til Fredskorpset både i Norge og i USA. Det var en stor forskjell fra bistandsformen teknisk hjelp til utviklingsland. Under arbeidet med Indiahjelpen, fokuserte nordmennene på hvilke typer arbeidsoppgaver de kunne påta seg, og på motivene bak hvorfor Norge skulle gi hjelp. Hos Fredskorpset ble det lagt vekt på hvem som var kvalifisert for en slik jobb, utdanningstiden før avreise, aldersgruppe, tjenestetid og ikke minst hvordan leveforholdene skulle være for fredskorpsdeltakerne under oppholdet. En slik forandring på bistandsformen finner vi også hos Fredskorpset i USA. Vi skal se at både Galtung-komiteen, og Bergenskomiteen var svært like når det gjaldt sine utredninger. De hadde vektlagt de samme punktene for et Fredskorps, og forslagene var sammenfallende. Vi kan spørre oss selv om de norske utredningene ville ha satset på så strenge og omfattende kriterier til bistandshjelpen, hadde Norges allierte USA ikke gjort det først? Jeg vil sammenligne flere ulike særtrekk ved det norske - og amerikanske -programmet for å vise slektskapet, og vise at en transnasjonal kontakt kan resultere til en overføring av ideer fra en nasjon til en annen.

Punktet om leveforhold er trolig det mest påfallende kriteriet under denne bistandsformen, for nå var det veldig viktig at de som ytet hjelp i utviklingsland skulle leve sammen med, og på lik linje med de innfødte. Det nye her var gjensidighet og forståelse, og en bistandshjelp i form av personlig kontakt mellom giver og mottaker. Det var samtidig knyttet til formålene for Fredskorpset. Det var en ny form for bistandshjelp som Norge uten tvil fant inspirasjon fra USA. Bergenskomiteen sa: «De må gjøre et personlig offer av tid, økonomiske fordeler og personlig komfort som beviser deres gode vilje».³⁰² Bergenskomiteen mente da at formålet med Fredskorpset var at fredskorpsdeltakerne skulle sammen med å være til hjelp, også skape personlige kontakter og dermed bidra til gjensidig forståelse.³⁰³ Galtung-komiteen mente at formålet med Fredskorpset var at det skulle fremme menneskelig kontakt og forståelse over landegrensener. Det ville skje gjennom en felles arbeidsinnsats hvor innfødte skulle delta på like fot med deltakerne, og ved at fredskorpsdeltakerne delte befolkningens levekår.³⁰⁴ Under et seminar som Galtung holdt ved UNESCO den 3. august i 1961 sa han at Fredskorpset skulle være «en metode for teknisk assistanse basert på personlig kontakt. Det var Kennedys idé».³⁰⁵ Det var en idé som var essensielt for Fredskorpset både i

³⁰² Bergenskomiteen: 16.

³⁰³ Bergenskomiteen : 14.

³⁰⁴ Galtung-komiteen: 9.

³⁰⁵ Et skrin om Johan Galtung «v/UNESCO-seminar 3/8 – 1961. Peace Corps», Riksarkivet: Johanne Lucie Reutz Gjermoe, RA/PA-1556/D/L0049/0006.

Norge og USA. Selv om begge de norske komiteene fremhevet hvor viktig det var med personlig kontakt med de innfødte i mottakerlandene, uttrykte de likevel en forståelse for at det ville være utfordrende å leve akkurat som de innfødte, med hensyn til fredskorpsdeltakernes helse.³⁰⁶ Øksnes-innstillingen mente at levestandarden ikke måtte være uforsvarlig lav, men den burde være den samme som for de innfødte som utførte samme arbeid.³⁰⁷

Da Fredskorpset ble opprettet på forsøksbasis i Norge 4. april 1963, var det flere tanker om den nye bistanden som ble uttrykt. Rakel Seweriin (A) uttrykte at «om forsøket skal falle heldig ut er i høy grad avhengig av deltakernes personlige egenskaper og faglig dyktighet».³⁰⁸ Reidar Bruu (H) pekte på betydningen av at fredskorpsdeltakerne skulle arbeide og leve sammen med de innfødte, da det ville være et viktig arbeid for å etablere gjensidig forståelse mellom landene.³⁰⁹ Erling Petersen (H) pekte også på det betydningsfulle med at deltakerne skulle leve på samme nivå som de innfødte i mottakerlandene. Det var en svakhet med den hjelpevirksomheten som tidligere hadde blitt drevet fra ulike land.³¹⁰ Dette var tanker som var i sentrum under stortingsdebatten 4. april 1963, samtidig ble det også kontinuerlig henvist til det amerikanske fredskorpseksemplet. For eksempel henviste Finn Moe (A) til en hendelse hvor han hadde pratet med noen i den amerikanske utviklingshjelpen i Thailand. Vedkommende sa at den beste utsendingen av amerikanere var én som viste bøndene i praksis hvordan de dyrket jorden. Det var etter Moes tanke, nettopp dette som var kjernen i tanken med Fredskorps.³¹¹ Finn Gustavsen (SF) sa at: «i opplegget til det norske fredskorps har man selvfølgelig i stor utstrekning bygd på det amerikanske opplegget og de amerikanske erfaringene».³¹²

Å leve sammen med de innfødte kan også knyttes til formålene for det amerikanske Fredskorpset. Det var ett av de tre formålene for det amerikanske Fredskorpset. Ved å leve sammen med dem, å spise samme mat og sove på gulvet med dem, viste det hva amerikanerne

³⁰⁶ Bergenskomiteen: 35, Galtung-komiteen: 29 og 11.

³⁰⁷ St.prp.nr.89.: 2.

³⁰⁸ St.innst. fra utenriks-og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett(innst. S.nr.165,jfr.St.prp.nr.89), 4.april 1963: 2876.

³⁰⁹ St.innst. fra utenriks-og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett(innst. S.nr.165,jfr.St.prp.nr.89), 4.april 1963: 2884.

³¹⁰ St.innst. fra utenriks-og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett(innst. S.nr.165,jfr.St.prp.nr.89), 4.april 1963: 2889.

³¹¹ St.innst. fra utenriks-og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett(innst. S.nr.165,jfr.St.prp.nr.89), 4.april 1963: 2881.

³¹² St.innst. fra utenriks-og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett(innst. S.nr.165,jfr.St.prp.nr.89), 4.april 1963: 2883.

«stod for»: «Not a selfish society but a society that's interested in other people».³¹³ Kennedy fortalte kongressen i juli 1963, at Fredskorpset hadde slettet noen stereotype-oppfatninger om amerikanerne.³¹⁴ Den betalingen de amerikanske fredskorpsdeltakerne skulle få, måtte bare være akkurat stor nok til å dekke et minimum av en anstendig levestandard. De skulle altså leve beskjedent og unngå å bruke mye.³¹⁵ Denne informasjonen hentet også nordmennene gjennom observasjon av de amerikanske fredskorpsdeltakerne i India. Her var levestandardene til de amerikanske fredskorpsdeltakerne på nivå med deres indiske kollegaer, og amerikanerne skulle da forutsetningsvis gli inn i det lokale miljøet.³¹⁶ Samtidig bestrebet det amerikanske Fredskorpset i Nigeria seg på å unngå luksus; en norsk observatør, Arthur M. Hansson, rapporterte til det norske UD at: «lønningen ligger på omtrent samme nivå som for offentlig ansatte nigerianske lærere med tilsvarende utdanning».³¹⁷ Kriteriet om hvordan fredskorpsdeltakerne skulle leve under tjenestetiden, var i stor grad farget av amerikansk tankegang. Likevel viste de norske utredningene en forståelse for at dette punktet kunne bli vanskelig å opprettholde i stor grad, en viss tøying var lov.

Kriterier og rammebetingelser til det norske - og amerikanske Fredskorpset

Hos både Galtung -komiteen og Bergenskomiteen ble det sagt at utfallet av virksomheten til Fredskorpset ville være helt avhengig av kvaliteten til deltakerne. Derfor var de bevisst på at deltakerne skulle være i besittelse av de best mulige kvalifikasjonene.³¹⁸ Samme ser vi hos Øksnes-innstillingen, hvor det ble sagt at under hele opplæringsperioden måtte søkeres kvalifikasjoner granskes. Det ble understreket at det måtte overveies nøye hvordan uttakingen skulle foregå. Når det gjaldt hvorfor det skulle settes så strenge krav til fredskorpsdeltakerne, sa Øksnes-innstillingen at «erfaringer har vist» at personlige kvalifikasjoner var mer avgjørende enn de rent faglige kvalifikasjoner.³¹⁹ Av erfaringer som viste til det, var det vel særlig hentet fra det amerikanske Fredskorpset, men det kunne også ha vært hentet fra erfaringer i Indiahjelpen, «The Ugly American», og Point 4. Samtidig var den norske

³¹³ Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 289.

³¹⁴ *Ibid.*: 290.

³¹⁵ Ingen dato og ingen undertegnelse med navn. «Uoffisiell oversettelse til norsk av rapporten fra Sargent Shriver til President Kennedy om Fredskorpset», I Riksarkivet: Diderich H. Lund, RA/PA-1306/F/ L0004/0001. og Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 46.

³¹⁶ Brev til UD, fra Peter Motzfeldt, «Spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps», 10.02.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³¹⁷ Brev til UD, fra Arthur M. Hansson, «Spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps», : 05.01.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³¹⁸ Galtung-komiteen: 24 og Bergenskomiteen: 10.

³¹⁹ St.prp.nr.89.: 7.

ambassaden i USA i kontakt med den amerikanske ambassaden i 1961 hvor de drøftet det amerikanske Fredskorpset. Den norske ambassaden var i kontakt med J. Desautels som var tilknyttet staben til President Kennedy. Desautels mente at amerikanerne burde sette strenge krav til opptagelsen til korpset.³²⁰ Vi ser Norge fulgte USA.

Hos de norske komiteene ble det stilt utallige krav om blant annet faglige kunnskaper og personlige kvalifikasjoner. Det var kvalifikasjoner som modenhet og forståelse for andre folkeslags levesett og tenkemåte.³²¹ I USA var det blant annet krav om personlige kvalifikasjoner som følelsesmessig modenhet, eksemplarisk i personlig oppførsel, og faglige kunnskaper. Disse kvalifikasjonene var, etter amerikansk mening, nødvendige for å kunne utføre en god jobb.³²² Det ble også vektlagt at dette skulle være en form for bistand som ble utrettet av ungdom. Det var både i de norske utredningene, og det amerikanske Fredskorpset tenkt at det skulle være ungdom som hadde fylt rundt 18 år som kunne tjenestegjøre, men at det mest sannsynlig ville være ungdom i midten av 20-årene. Det skulle ikke være noen øvre aldersgrense.³²³ De norske utredningene og det amerikanske Fredskorpset var også like når det gjaldt tjenestetiden, hvor det hos de norske utredningene og det amerikanske Fredskorpset var satt til ca. 2 år.³²⁴ Det var også åpent for begge kjønn hos de to fredskorpsene.³²⁵ I Norge ble minstealderen likevel høynet, da Øksnes-innstillingen foreslo minstealder på 22 år.³²⁶ Det er verdt å legge til at i Norge gikk de bort fra ungdomskonseptet, og Fredskorpset ble etter hvert «forgubbet». Den første gruppen som reiste ut fra Norge, hadde en beskjeden lønn, og gjennomsnittsalderen var 28 år.³²⁷ Likevel økte lønningene, og gjennomsnittsalderen ble etter hvert økt til ca. 40 år.³²⁸ Også i USA ble det klart at i 1963 var fredskorpsfrivillige gjennomsnittlig ferdig høyskoleutdannet.³²⁹ To år etter at Fredskorpset ble etablert i USA, skrev Shriver: «We have more grandparents than teenagers in the Peace Corps».³³⁰

Andre krav til Fredskorpset var at amerikanske fredkorpsedeltakere ikke kunne ta med barn, og hvis de var gifte kunne de bare tjenestegjøre hvis ektefellen også var

³²⁰ Brev til UD, fra Rolf Hancke, «Fredskorpset», 26.09.1961, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/L0074/0001.

³²¹ Galtungskomiteen: 24 og Bergenskomiteen: 22.

³²² Roy Hoopes, *The Complete Peace Corps Guide* (New York: The Dial Press, 1961): 105-106.

³²³ Ibid.: 107, og Bergenskomiteen: 33, og Galtungskomiteen: 25.

³²⁴ Bergenskomiteen: 33, Galtungskomiteen: 29, og Peace Corps Division of training, *Peace Corps Training Program. A Guide to Its Basic Components* (Washington: Peace Corps, 1962): 1.4.

³²⁵ Bergenskomiteen: 33, Galtungskomiteen: 25, og Hoopes, *The Complete Peace Corps Guide*: 107.

³²⁶ «Men det burde være adgang for ungdom som var 21 år å søke.» : St.prp.nr.89.: 2.

³²⁷ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset*: 32.

³²⁸ Ibid.: 36.

³²⁹ George E. Carter, "The Beginnings of Peace Corps Programming," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 365 (1966): 46.

³³⁰ Shriver, "Two Years of the Peace Corps.": 697.

fredskorpsdeltaker.³³¹ Ved at gifte ikke kunne tjenestegjøre alene, var en metode for å hindre at Fredskorpset skulle splitte familien, eller være et påskudd for et familiemedlem til å reise fra resten.³³² I Norge var det annerledes, da vi kan lese i *Fredskorpset*, om en mann som dro til Nicaragua med sin datter og sin kone. Kona skulle tjenestegjøre under Fredskorpset, mens mannen ikke skulle det.³³³

Vi ser det var sammenfallende hos de to norske utredningene og det amerikanske Fredskorpset når det gjaldt den tenkte alderen, kjønn, tjenestetid og utdanningstid, men at det likevel ble en forskjell med fredskorpsdeltakere som var gifte og om de kunne ta med barn. Når vi ser på at USA var den eneste kilden til hvordan et Fredskorps kunne se ut, er det ingen tvil om at det amerikanske Fredskorpset var en rollemodell for de norske utredningene. Kontakten med USA gjorde at amerikanske ideer om et Fredskorps uten tvil ble overført til Norge.

Kurs før fredskorpsdeltakere reiste ut

Et annet viktig kriterium for det norske Fredskorpset var kurs før utreise for fredskorpsdeltakerne. Også her fulgte de norske utredningene USAs eksempel. De to norske utredningene mente at det var nødvendig med et godt og langt kurs for deltakerne før de reiste ut. Bergenskomiteen presenterte kurset for det amerikanske Fredskorpset, deretter gjenga de at det var, etter deres mening, stor sett hva de anså påkrevd for et norsk Fredskorps. Det var tenkt hos de to norske utredningene og det amerikanske Fredskorpset, et kurs på ca. 3-4 måneder, hvor det skulle foregå både i hjemlandet og i mottakerlandet.³³⁴ I Øksnes-innstillingen ble det også argumentert for at det var nødvendig med to måneders utdanning i Norge og en måned videreutdanning i utviklingslandet.³³⁵ De amerikanske fredskorpsdeltakerne måtte gjennom et intensivt treningsprogram, for å forberede dem til å fungere effektivt utenlandsk.³³⁶

Bergenskomiteen mente at i kurset måtte kandidatene få en viss kjennskap til språket

³³¹ Brev til UD, fra Arthur M. Hansson, «Spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps», 05.01.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/L0008/0001.

³³² En artikkel med navn «Det amerikanske fredskorpset» av Johan Galtung i tidsskriftet «Særprent av Syn og Segn», 1961, Riksarkivet: Johanne Lucie Reutz Gjermoe, RA/PA-1556/D/ L0049/0006.

³³³ Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset*: 81.

³³⁴ Bergenskomiteen: 27, Galtung-komiteen: 27, og Division of training, *Peace Corps Training Program. A Guide to Its Basic Components*: 1.4.-1.5.

³³⁵ St.prp.nr.89.: 7.

³³⁶ Donald R. Shea, "The Preparation of Peace Corps Volunteers for Overseas Service: Challenge and Response," *Annals of the American Academy of Political and Social Science, The Peace Corps*, vol. 365 (1966): 30.

til befolkningen i mottakerlandene, slik at de kunne skape kontakt med dem. Samtidig måtte deltakerne også være fortrolig med Norges former for samspill innen organisasjonsarbeid, foreningsliv, og demokratiske samarbeidsformer.³³⁷ UD søkte på sin side, utenom de to norske komiteenes arbeid for utredningen av opprettelsen av norsk Fredskorps, å finne informasjon om de amerikanske retningslinjene til Fredskorpset. Første ambassadesekretær Peter Motzfeldt i New Delhi i India, oppsøkte lederen der for det amerikanske Fredskorpset på nyåret 1962. Her ønsket Motzfeldt å vite om det hadde funnet sted «noen vesentlige endringer i de retningslinjer for Fredskorpsets rekruttering, metoder, mål osv. Som ble fremlagt i fjor vår», noe det ikke hadde. Deretter innhentet han informasjon om de amerikanske fredskorpsdeltakerne om hvilken alder og kjønn de hadde, samt informasjon om kurstiden før reisen til India. Det kom frem at de amerikanske fredskorpsdeltakerne blant annet hadde lært språket punjabi i kurstiden.³³⁸

Når det gjaldt det amerikanske forkurset før utreise, var det viet en del til å utdanne kandidatene til å forstå den internasjonale situasjonen og amerikansk historie. Målet med å gjøre kandidatene kjent med det, var at det ville gjøre fredskorpsdeltakerne i stand til å besvare spørsmål og diskutere USAs rolle i den internasjonale konteksten.³³⁹ USA viet nok mer tid på å kurse deltakeren sine om den politiske situasjonen, enn hva de norske komiteene mente var viktig. Av til sammen 480 timers kurs i det amerikanske Fredskorpset, av et åtteukers program, var det satt av 35 timer hver til amerikanske studier og verdensspørsmål. I sammenligning ble det gitt 150 timer til språk og 20 timer til orientering om Fredskorpset.³⁴⁰ Bergenskomiteen nevnte at amerikanerne utdannet sine fredskorpsdeltakere i hjemlandets styresett, historie og politikk, og det var en av fem kurskategorier som Bergenskomiteen også anså som nødvendig.³⁴¹ Galtung-komiteen viet på sin side ikke noen tid til dette. I Øksnes-innstillingen mente de at Norges politiske historie og utenrikspolitikk skulle få en relativt beskjeden plass i kurset.³⁴²

Under det amerikanske kurset var det samtidig et blikkpunkt på blant annet språkopplæring. Amerikanerne satset en del på språkkunnskaper, hvor språk og tekniske studier var de som hadde flest timer under kurset.³⁴³ Målet med å ta kurs i språket til utviklingslandene, var å gjøre det mulig for fredskorpsdeltakeren å kommunisere effektivt med

³³⁷ Bergenskomiteen: 16.

³³⁸ Brev til UD, fra Peter Motzfeldt, «Spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps», 10.02.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³³⁹ Division of training, *Peace Corps Training Program. A Guide to Its Basic Components.*: 11.27.

³⁴⁰ Ibid.: 2.2.- 2.3.

³⁴¹ Bergenskomiteen: 25.

³⁴² St.prp.nr.89.: 8.

³⁴³ Division of training, *Peace Corps Training Program. A Guide to Its Basic Components.*: 2.2.

innbyggerne.³⁴⁴ Her kan vi se at betydningen fra boken «The Ugly American», kom frem. I boken var det en fortelling om kontrasten fra en lat amerikansk ambassadør, mot en flittig russisk ambassadør. Den amerikanske ambassadøren hadde lært å handle billig brennevin og brukte tiden på å dra på storslåtte middager. Mens den russiske ambassadøren hadde lært seg språket til de innfødte, og gjorde da et mye bedre inntrykk hos dem.³⁴⁵ Betydningen av at bistandsarbeidere lærte seg de innfødtes språk, var utvilsomt stor hos USA. Bergenskomiteen sa på sin side at fredskorpsmedlemmene burde ha en viss kjennskap til befolkningens språk.³⁴⁶ Mens Galtung-komiteen sa at det ikke burde være en betingelse at fredskorpsdeltakerne forstod lokalspråket, men at alle burde prøve så godt de kunne å lære det.³⁴⁷ Øksnes-innstillingen sa derimot at utdanning i lokalspråket i et utviklingsland burde, om mulig, skje i samarbeid med en representant fra utviklingslandet.³⁴⁸

Lettelse i militærtjenesten?

Da Kennedy lanserte ideen om Fredskorpset i 1960, sa han at det kunne bli vurdert som et alternativ til militærtjenesten.³⁴⁹ Men etter hvert ble det klart at Fredskorpset i USA ikke skulle erstatte militære forpliktelser.³⁵⁰ For Norges del ønsket ikke Bergenskomiteen i de første årene å vie spørsmålet om militærtjeneste noe tid, og Fredskorpset var derfor primært ikke et alternativ til verneplikten.³⁵¹ Men etter Bergenskomiteens mening måtte det i så fall skje i form av utsettelse.³⁵² Galtung-komiteen kom frem til at det ville være rimelig om personer som ble tatt ut til fredskorpstjeneste, kunne få en utsettelse av førstegangstjeneste inntil tre år. Det burde samtidig overveies om militære vernepliktige etter fullført fredskorpstjeneste kunne avtjene sin verneplikt i for eksempel Heimevernet.³⁵³ Simensen skriver det lignet på den amerikanske ordningen.³⁵⁴ Når det gjaldt Øksnes-innstillingen mente de at fredskorpsdeltakerne burde få en viss kompensasjon i form av utsettelse/lettelse i verneplikt-tjenesten.³⁵⁵

³⁴⁴ Ibid.: 11.10.

³⁴⁵ Burdick og Lederer, *The Ugly American*.: 28-35.

³⁴⁶ Bergenskomiteen: 16.

³⁴⁷ Galtung-komiteen: 22.

³⁴⁸ St.prp.nr.89: 8.

³⁴⁹ Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps*.: 15.

³⁵⁰ Glenn D. Kittler, *The Peace Corps. Introduction by R. Sargent Shriver* (USA: Paperback Library, 1963):126.

³⁵¹ Bergenskomiteen: 43.

³⁵² Bergenskomiteen: 45.

³⁵³ Galtung-komiteen. 30.

³⁵⁴ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden*.: 174.

³⁵⁵ St.prp.nr.89.: 2.

Samarbeid med private organisasjoner, og type arbeidsoppgaver for Fredskorpset

I motsetning til Indiahjelpen, som vi var vitne til i kapittel tre, ble det ikke søkt samarbeid med private organisasjoner. Samarbeid med private organisasjoner ble under denne bistandsformen etter hvert gitt grønt lys fra norske myndigheter. Her var også det amerikanske Fredskorpset et foregangsland. Det amerikanske Fredskorpset kunne også sende ut deltakere gjennom private organisasjoner. Bergenskomiteen mente at fredskorpsdeltakere i Norge, burde «på samme måte som i USA», også kunne avgis til prosjekter som ble iverksatt av andre institusjoner og organisasjoner.³⁵⁶ Galtung-komiteen skilte seg heller ikke ut. Galtung-komiteen mente det burde være et mål at man til enhver tid blant de registrerte fredskorps-frivillige kunne finne en gruppe som kunne settes direkte inn eller stilles til disposisjon for en privat organisasjon, som for eksempel Røde Kors.³⁵⁷ Øksnes-innstillingen sa i første omgang at et samarbeid med private organisasjoner var noe som skulle drøftes senere, etter at fredskorpsvirksomheten i Norge hadde vunnet erfaringer.³⁵⁸ Det ser vi skjedde da Vetlesen skriver at det ble «i de senere årene» muligheter for at norske fredskorpsdeltakere kunne stilles til disposisjon for private norske organisasjoner.³⁵⁹

Det amerikanske Fredskorpset skulle kunne benytte seg av de ressursene og erfaringer som fantes hos andre statlige organisasjoner som tekniske - og økonomiske hjelpeprosjekter. Her var det tenkt at fredskorpsfrivillige kunne fungere som «ekspert-hjelpere».³⁶⁰ I Norge ble det også først drøftet om det skulle anvendes norsk fredskorpspersonell ved Indiahjelpen i Kerala, som vi vet, var et statlig teknisk hjelpeprogram. Det ble drøftet i Styret for Fond for hjelp til underutviklede land. Under dette møtet den 20. oktober 1961 ble det «etter de foreliggende innstillinger ikke gitt grunnlag for anvendelse av norsk fredskorpspersonell ved Indiaprosjektet».³⁶¹ Når det gjaldt samarbeid med FN, slik det var under Indiahjelpen, ble det ikke etablert et samarbeid der. FN etablerte nemlig ikke et eget Fredskorps før 1971, som ble kalt UN International Volunteer Corps, og da det ble etablert var det få nordmenn som ble rekruttert.³⁶²

³⁵⁶ Bergenskomiteen 29-30.

³⁵⁷ Galtung-komiteen 15.

³⁵⁸ St.prp. nr. 89.: 6.

³⁵⁹ Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 192.

³⁶⁰ Ingen dato og ingen undertegnelse med navn. «Uoffisiell oversettelse til norsk av rapporten fra Sargent Shriver til President Kennedy om Fredskorpset», Riksarkivet: Diderich H. Lund, RA/PA-1306/F/ L0004/0001.

³⁶¹ Brev til UD, fra Kr. Gleditsch, «Spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps», 09. 11.1961, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/L0074/0001.

³⁶² Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 191.

Når det gjaldt hvilke former for arbeid nordmennene så for seg de norske fredskorpsdeltakerne kunne arbeide med, innhentet UD informasjon om hva de amerikanske fredskorpsdeltakerne jobbet med. Frank D. Hulthe, som jobbet i den norske ambassaden i Bangkok, skulle holde Kgl. departementet «løpende underrettet om utviklingen på Fredskorps-fronten i Filippinene». Det var samtidig på det tidspunktet 150 amerikanske fredskorpsarbeidere som arbeidet på skoler.³⁶³ Fra Thailand fikk UD informasjon om at den første gruppen på 45 amerikanske fredskorpsdeltakere hadde ankommet. Av de 45 var det 25 som underviste i språk ved universiteter og lærerskoler, og 8 fredskorpsdeltakere var tilknyttet helsestasjoner for bekjempelse av malaria. 12 fredskorpsdeltakere var satt til arbeid i yrkesskoler, og de amerikanske fredskorpsdeltakerne skulle tjenestegjøre i Thailand i 2 år.³⁶⁴ Mens i Malaya var det 36 amerikanske korpsdeltakere som hadde ankommet, og de hadde utdanning i sykepleie, undervisning, teknologi, og de skulle fylle et «tomrom i regjerings utbyggingsplaner».³⁶⁵ UD innhentet også informasjon om hva de amerikanske Fredskorpsene andre steder i verden arbeidet med. Det amerikanske Fredskorpset hadde i Nigeria konsentrert seg om undervisning, hvor det til sammen befant seg 142 amerikanske lærere i januar 1962. De skulle også tjenestegjøre i 2 år, og «korpset bestreber seg på å unngå luksus». Det amerikanske Fredskorpset hadde samtidig etablert seg i andre afrikanske land, hvor det i Ghana var 50 lærere, og i Sierra Leone skulle en gruppe av amerikanske fredskorpslærere snart ankomme. I Tanganyika (dagens Tanzania) jobbet fredskorpsdeltakere med veibygging.³⁶⁶

Øksnes-innstillingen hadde selv en lang liste over hvilke jobber de norske fredskorpsdeltakerne kunne arbeide med. De norske fredskorpsdeltakerne kunne arbeide med mye, alt fra lærere til rådgivere, sykepleiere, medhjelpere for eksperter og deltagelse i organisasjonsarbeid og bygging av veier og i industri.³⁶⁷ At UD, uavhengig av de tre norske utredningene, innhentet seg informasjon om Fredskorps i andre land, viser til at de viste stor interesse for det amerikanske Fredskorpsets arbeid.

³⁶³ Brev til UD, fra Frank D. Hulthe, (Fortrolig), «Spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps», 12.01.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³⁶⁴ Brev til UD, fra Ditlef Knudsen, «Spørsmålet om opprettelse av norsk fredskorps», 08.02.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³⁶⁵ Brev til UD, fra Frank D. Hulthe, 02.02.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³⁶⁶ Brev til UD, fra Arthur M. Hansson, «Spørsmålet om opprettelse av et norsk fredskorps», 05.01.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³⁶⁷ St.prp.nr.89.: 1.

Fredskorpset, evaluering og etterspill.

Hovedmålene ved det norske Fredskorpset var i overensstemmelse med hovedmålene til det amerikanske Fredskorpset. Det norske Fredskorpset hadde to overordnede mål for virksomheten. Den første målsetningen var å bidra til økonomisk og faglig utbygging i utviklingslandene, mens den andre målsetningen var å fremme menneskelig kontakt og forståelse over landegrensene.³⁶⁸ Målsettingen hos det norske Fredskorpset, mellom-menneskelig kontakt og forståelse på tvers av landegrensene, hadde som mål at Fredskorpset skulle samtidig med å lære bort, også lære selv. «Det skal ikke først og fremst være hjelp. Det skal være samarbeid som vi i vårt land kan hente like store lærdommer fra som folkene i de land hvor Fredskorpset skal arbeide. Nettopp denne toveis kontakten som skal legge grunnlag for gjensidig forståelse – og understreker gjensidig forståelse- er det som gjør at tiltaket kan komme til å fortjene betegnelsen Fredskorps».³⁶⁹ Det var et ønske om at Fredskorpset skulle ha en brobyggerrolle, der fredskorpsdeltakerne skulle virke som en informant overfor det norske samfunnet. Det var likevel ingen forpliktelser for dette etter hjemkomsten. De opprinnelige ideene bak brobyggertanken var nemlig at fredskorpsdeltakerne gjennom personlig kjennskap kunne informere på arbeidsplassen, på skoler, hjemme, blant venner og familie, og dermed bidra til at vrangforestillinger og misforståelser kunne oppklares. Brobyggingsrollen ble likevel nedtonet med årene.³⁷⁰

Hos det amerikanske Fredskorpset var det tre hovedmål. De var å gi utviklingsland trent arbeidskraft, hjelpe til med å fremme en bedre forståelse av amerikanere, og hjelpe til med å øke amerikanske kunnskaper om andre folk og kulturer.³⁷¹ Amerikanere hadde et særlig ønske om å vinne allierte i utviklingsland, noe vi ikke finner i de norske målene for Fredskorpset. Elizabeth A. Cobbs skriver at Fredskorpset var en av de mest suksessfulle amerikanske strategiene i etterkrigstidens periode, i å skape allierte for Amerika i den tredje verden.³⁷² Som Shriver formulerte det: «Sharing their lives, he will be more able to share their friendship».³⁷³ Mens nordmennene vektla betydningen av å oppnå gjensidig forståelse og brobygging gjennom Fredskorpset, var den kalde krigens bekymringer mer viktig hos Kennedy. Det store behovet for USA å vinne allierte utenlands, var en av spørsmålene i

³⁶⁸ Tor Elden, *Evalueringsrapport 3a. 89. Evaluering av Det Norske Fredskorps*, (Oslo: Det kongelig departement for utviklingshjelp, 1989): 4.

³⁶⁹ *Ibid.*: 5.

³⁷⁰ *Ibid.*: 5.

³⁷¹ Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 283.

³⁷² Cobbs, "Decolonization, the Cold War, and the Foreign Policy of the Peace Corps.": 80.

³⁷³ Kittler, *The Peace Corps. Introduction by R. Sargent Shriver.*: 23.

Kennedys presidentkampanje i 1960.³⁷⁴ Hovedmålet hos det amerikanske Fredskorpset, som skulle vise utviklingsland en annen type amerikanere, var et ønske om å skape et godt inntrykk hos utviklingsland. Denne nye typen av amerikanere, som snakket deres språk og levde under lokale forhold, ville etter amerikansk mening ha en enorm innvirkning på mennesker i utviklingsland.³⁷⁵ Shriver uttalte 4.juni 1961 at «The purpose of the Peace Corps is to permit America to participate directly, personally and effectively in this struggle for human dignity. A world community is struggling to be born, America must be present at that birth, helping to make it successful».³⁷⁶

Formålet var også at de amerikanske fredskorpsdeltakerne skulle vende tilbake til sine hjemsteder og bibringe amerikanere i USA lærdom og erfaringer som de høstet fra tjenestetiden i utviklingslandene. Det skulle skape transnasjonale vennskapsbånd på tvers av landegrensene. Fredskorpsarbeidet var således en viktig lærdom til den amerikanske befolkningen som til befolkningen i de land hvor Fredskorpset arbeidet.³⁷⁷ Fredskorpset skulle hjelpe amerikanere til å forstå folk og kulturer i utviklingslandene.³⁷⁸ Det skjedde også i realiteten da en amerikansk studie sa at 75% av fredskorpsdeltakere diskuterte deres erfaringer med sosiale, politiske, og religiøse grupper hjemme.³⁷⁹ Her ser vi en likhet når det gjelder hovedmålene for det norske - og amerikanske Fredskorpset. I alle fall i hva som ble tenkt, i praksis kunne det forandres.

Norge vedtok å opprette det norske Fredskorpset på forsøksbasis 4. april 1963, og 12. desember samme året var den første gruppen av fredskorpsdeltakere klar til avreise. Etter forskjellige uttaksprøver og et syv ukers utdanningskurs var den første fredskorpsgruppen på 17 deltakere klar. Det første landet som Norge tjenestegjorde i var i Uganda.³⁸⁰ Fra 1963-1975 var det flere enn 500 nordmenn som tjenestegjorde i utviklingsland gjennom Fredskorpset, og i 1990 var tallet kommet opp til 2000 deltakere.³⁸¹

Krøvel og Orgeret skriver at prinsippet om likeverdighet, å dele levekår med befolkningen, kom bort. Norske fredskorpsdeltakere fikk så gode lønninger at de hadde råd til tjener.³⁸² Da det i begynnelsen i tankene om det norske Fredskorpset ble vektlagt den gode

³⁷⁴ Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 290.

³⁷⁵ Ibid.: 289.

³⁷⁶ Hoopes, *The Complete Peace Corps Guide.*: 49.

³⁷⁷ Brev til UD, fra Ditlef Knudsen, «Spørsmålet om opprettelse av norsk fredskorps», 08.02.1962, Riksarkivet: RA/S-2701/2/D/Dd/Ddb/ L0008/0001.

³⁷⁸ Rice, *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps.*: 291.

³⁷⁹ Ibid.: 293.

³⁸⁰ Vetlesen, *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika.*: 23-30.

³⁸¹ Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden.*: 171.

³⁸² Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset.*: 30.

viljen hvor de skulle leve etter lokale forhold for å skape god kontakt, kan vi spørre om de norske fredskorpsdeltakerne virkelig var idealister? I en senere intervjuundersøkelse oppgav 40 % «eventyrlyst» i ulike varianter som den viktigste motivasjon, mens idealisme fikk 25 %. Det viste seg at det var mange som understreket at de ikke var idealistiske.³⁸³ Som jeg nevnte tidligere ble gjennomsnittsalderen for de norske fredskorpsdeltakerne alt annet enn ungdommer, som først tenkt. Det ble likevel den 3. mars 2000 vedtatt av regjeringen å opprette et nytt norsk Fredskorps. Det nye Fredskorpset skulle bygge på gjensidighet, likeverd og solidaritet, samt legge til rette for utveksling. Det nye korpset skulle være åpent for bare unge mennesker mellom 22-35 år.³⁸⁴ Selv om det norske Fredskorpset i flere tiår levde et spor borte fra hva som først ble tenkt, ble det norske Fredskorpset gjenopprettet i år 2000 med et mål om å gå tilbake til de opprinnelige ideene. Det som likevel står klarest frem er at det amerikanske forbilde eksisterte i stor grad for hvordan det norske Fredskorpset opprinnelig skulle se ut.

Avslutning

I 1960 lanserte den amerikanske presidentkandidaten Kennedy ideen om bistandsformen Fredskorps. Norge lot seg fenge av ideen, og to halvoffisielle utredninger fra Galtung-komiteen og Bergenskomiteen ble avgitt sommeren 1961. De to utredningene var viktige for Øksnes-innstillingen som var et offisielt utvalg som avga sin utredning januar 1963. Det var Øksnes-innstillingens utredning som ga det norske Fredskorpset sin endelige form. I dette kapitlet har jeg forsøkt å gi et klart bilde på de to første norske utredningene, det amerikanske Fredskorpset og Øksnes-innstillingen, for å kunne besvare oppgavens hovedspørsmål: I hvor stor grad var USA et direkte forbilde, og i hvor stor grad delte Norge USAs motiver? Min metode, transnasjonal historie, har vært et analytisk grep som har vært godt egnet til å undersøke det amerikanske forbildet. Alle de tre utredningene hentet først og fremst litteratur fra det amerikanske Fredskorpset, og det gjorde også UD. Samtidig som litteratur ble innhentet var det direkte kontakt mellom nordmenn og fredskorpspersonell i USA. Det var også direkte kontakt mellom UD og amerikansk fredskorpspersonell i flere land for å innhente informasjon. Her observerte UD amerikansk praksis i felten og snakket med amerikanernes samarbeidspartnere, som i Bogota. Det vitner om at det amerikanske forbilde eksisterte i stor grad, og den amerikanske innflytelsen var sterkt. Var det en overføring av

³⁸³ Ibid.: 32.

³⁸⁴ Ibid.: 160-161.

amerikanske ideer om et Fredskorps, til hvordan det norske Fredskorps skulle være?

Den transnasjonale kontakten mellom USA og Norge førte til at amerikanske ideer om hva de anså som nødvendig i et Fredskorps, også ble nødvendig i et norsk Fredskorps. Av alle de viktige kriteriene var det store likhetstrekk. Det var likheter når de gjaldt vektleggingen av viktigheten med personlig kontakt mellom de innfødte og fredskorpsdeltakerne, tjenestetid, utdanningstid, alder og kjønn. Formålet for Fredskorps var et ønske, både i USA og Norge, om å gi bistand og samtidig skape personlig kontakt med befolkningen i utviklingsland. Fredskorps skulle være en annen form for bistand enn hva USA og Norge tidligere ga gjennom Point 4 og Indiahjelpen, nå skulle kontakt skapes, og gjensidig forståelse var nå viktig. Det ble likevel en forskjell mellom det norske -og amerikanske Fredskorps. Det amerikanske Fredskorps vektla betydning av utdanning av språk og den politiske situasjonen, mer enn nordmennene gjorde. Samtidig spilte også den kalde krigen en større rolle for USA, for hvorfor Fredskorps var viktig. Det ble ikke fremhevet av utredningene i Norge. Amerikanske fredskorpsdeltakere kunne bare ta med seg ektefellen hvis vedkommende også tjenestegjorde under Fredskorps, men barn kunne ikke tas med. Norske fredskorpsdeltakere kunne ta med barn og ektefelle. Den store likheten var de nye tankene om å gi bistand og samtidig opprette personlig kontakt. Alt i alt lå de to Fredskorpsene i utgangspunktet hverandre nær, i alle fall hva gjaldt de opprinnelige ideene. Lederen Lasse Aaslands uttalelse om at det norske Fredskorps var ulikt det amerikanske, stemte ikke.

Mine funn i dette kapitlet gir en ytterligere tyngde for at det amerikanske forbildet hadde stor betydning for fremveksten av det norske Fredskorps. Den transnasjonale kontakten førte med seg overføringer av amerikanske fredskorpsideer til Norge.

Kapittel 5. Avslutning

Dette avslutningskapittelet er delt i tre. De to første delene drøfter den todelte problemstillingen. Her er den første delen et fokus på i hvor stor grad var USA et direkte forbilde når det kom til planleggingsarbeidet til Indiahjelpen og Fredskorpset? Den transnasjonale kontakten har vist at amerikanerne faktisk var et forbilde, i varierende grad, hos Indiahjelpen og Fredskorpset. Den andre delen tar for seg i hvor stor grad delte Norge USAs motiver for å gi bistandshjelp? Med en sammenligning av de norske motivene bak Indiahjelpen og Point 4, viser det at de norske motivene for å gi hjelp samsvarte en del med de amerikanske motivene. Vi har også sett at formålene med Fredskorpset i Norge var i stor grad lik de amerikanske formålene. I den siste delen av dette avslutningskapittelet skal vi knytte sammen Indiahjelpen og Fredskorpset i et transnasjonalt perspektiv. Aldri før har tidlig norsk bistandshistorie blitt undersøkt i et transnasjonalt perspektiv med fokus på amerikanske impulser på Norges bistandsprosjekter.

USA som et forbilde for norsk bistand

I hvor stor grad var den amerikanske innflytelsen til stede under opptakten til Indiahjelpen? Da tankene kom om at Norge skulle begi seg ut på et storslått initiativ til å hjelpe utviklingsland til å få en høyere levestandard, var dette et oppsiktsvekkende foretak. Ingen annen stat, bortsett fra USA, hadde lansert et bilateralt hjelpeprosjekt til et utviklingsland på dette tidspunktet. Med brevet fra Thoralf Nilsen, som på slutten av januar 1952 ble sendt til ledende politikere i Norge, ble spørsmålet om at Norge skulle gi hjelp til utviklingsland satt på agendaen. Like etter at brevet ble plukket opp av Haakon Lie, uttrykte han sammen med flere, at ønsket om et «norsk point four program» stod på dagsorden. Allerede her ser vi impulser som strømmet fra USA til Norge. Når de norske politikerne i starten så for seg et norsk hjelpeprosjekt til et utviklingsland, var det nettopp Point 4 som stod frem som forbildet for virksomheten, ikke tekniske bistandsprogrammet til De forente nasjoner (FN), eller de britiske samveldelandenes Colomboplan. Det var videre en viss kommunikasjon mellom politikere og sentralt plasserte privatpersoner i Norge og USA. Like etter at Haakon Lie fikk høre om brevet fra Nilsen, oppsøkte han straks den amerikanske ambassaden for å innhente informasjon om Point 4. Det tok heller ikke lang tid før Einar Gerhardsen var i besittelse av en søknad til Point 4. Denne søknaden viser også hvordan amerikanske ideer og modeller forplantet seg til Norge, utenfor de offisielle diplomatiske kanalene. Gerhardsen

ønsket trolig å se på hvordan et hjelpeprosjekt til et utviklingsland så ut, og igjen var nettopp Point 4 en rollemodell for den kommende Indiahjelpen. Da en norsk delegasjon var i møter med FN på slutten av april i 1952, ble det igjen søkt kontakt med Point 4. Pharo hevder denne kontakten som Norge opprettet med Point 4 i april 1952, kun var ment for å holde «de allierte informerte».³⁸⁵ Men som jeg viser i kapittel tre, så er kontakten mellom Norge og USA gjennom hele prosessen, imidlertid noe mer. Det er et utpreget og vedvarende norsk ønske om å lære av måten amerikanske myndigheter hadde utformet Point 4.

Den vestlige kampen mot kommunismen fant særlig sted i Asia, og da Norge lanserte Indiahjelpen var nettopp India et nøkkelland i den kalde krigen. Var Norges valg av India som bistandsland, et resultat av den transnasjonale kontakten mellom USA og Norge? Norge hadde riktignok erfaring med misjonsarbeid i India, samtidig som språkbarrieren i India ville være mindre enn andre steder. Av sterk betydning var det likevel at det norske valget ble tatt av myndighetene som var godt informert om amerikanske myndigheters syn på India. India var en avgjørende arena i den kalde krigen i Asia, og USA var den fremste forkjemperen for demokratiet mot kommunistene. Av de norske politiske begrunnelser for valget av India som mottakerland, var begrunnelsene farget av kald krigsbekymringer. Norge så på India som et nøkkelland i den kalde krigen, slik som USA gjorde. Norge fikk også trolig innflytelse fra USA gjennom den amerikanske ambassadøren i India. Samtidig viste Gerhardsen notater fra India i 1958, om hvis India lyktes ville de være en motvekt mot Kina, de samme tankene som amerikanerne uttrykte. Point 4 hadde også et hjelpeprosjekt i India, og den transnasjonale kontakten mellom Norge og USA fortsatte etter at det norske hjelpeprosjektet ble opprettet. Det ble under planleggingsarbeidet for Indiahjelpen, innhentet flere Indo-amerikanske Point 4-avtaler som igjen indikerer at Point 4 var et forbilde for det norske bistandsprogrammet.

Det amerikanske Fredskorpseksemplet spilte en stor betydning for fremveksten av det norske Fredskorpset. Nordmennene hadde neppe kommet frem til alle de punktene som var gjeldende for det norske Fredskorpset, hadde stormakten USA ikke gjort det først. På en side kan det bemerkes at Galtung kom med en idé av samme art som Kennedy, før Kennedy presenterte Fredskorpset. På den annen side skapte boken «The Ugly American» et nytt perspektiv på bistanden som ble gitt, og skapte et behov for å forandre bistandsformen. Et annet spørsmål er om Galtung og de andre norske utredningene ville ha vektlagt alle de punktene som de gjorde med sine utredninger, hadde det ikke vært for at USA gjorde det først? Det er tvilsomt om både Galtung-komiteen, Bergenskomiteen og Øksnes-utvalget ville

³⁸⁵ Pharo, *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72.*: 67.

ha sett så nøye på alle punktene; alder, kjønn, utdanningstid og kursarbeid, tjenestested, leveforhold, militærtjeneste, samarbeid med private og formål med Fredskorpset, hadde de ikke hatt malen fra USA å følge.

Lå det norske Fredskorpset nært de amerikanske? Vi har sett at den amerikanske innflytelsen utvilsomt var til stede for de norske utredningene om et norsk Fredskorps. Amerikansk litteratur og kontakter med amerikanere som jobbet med Fredskorpset, var fremhevet hos både Galtung-komiteen, Bergenskomiteen, Øksnes-utvalget og Utenriksdepartementet. Likheten mellom punktene hos det amerikanske Fredskorpset og det norske Fredskorpset, var påfallende stor, men det var også forskjeller. Forskjellene var blant annet på hva som ble ansett som viktig i kurset før avreise, hvor amerikanerne satset mer enn Norge på å kurse sine fredskorpsdeltakere om den politiske situasjonen i verden. Likevel, transnasjonale strømninger kan også føre med seg ideer som adapteres og formes i mottakerlandene. Selv om det var en forskjell på kursene i de to fredskorpsene, var ideen om å la fredskorpsdeltakerne gjennomgå en omfattende utdanning før utreise, uten tvil et resultat fra den transnasjonale kontakten mellom Norge og USA. Transnasjonale strømninger kom i første omgang gjennom amerikansk fredskorpslitteratur som Norge benyttet seg av.

I et overordnet perspektiv var det amerikanske forbildet i 1952 delvis skjult. Selv om det figurerte i brevvekslinger mellom politikere, var det fraværende i stortingsdebatten 5. mai 1952. Det ble ikke ropt ut at Point 4 var det idealet Norge så opp til, da det var et behov for avskjerming. Det kan vi kanskje knytte sammen med hva som skjedde internasjonalt da Norge nettopp hadde forlatt sin brobyggerposisjon og gradvis nærmere allianse med USA. Det var gjennom deltagelse i Marshallplanen og senere også i medlemskapet i North Atlantic Treaty Organization (NATO). 9 år senere da arbeidet med et norsk Fredskorps startet, var USA ikke lengre et skjult forbilde. Norge hadde på begynnelsen av 1960-tallet vært alliert av USA i et tiår, og blitt mer bekvem med USAs rolle som Norges viktigste allierte. Det kan være en årsak til hvorfor det amerikanske forbildet var mer fremtredende i offentligheten.

Mine funn i analysen om USAs rolle som forbilde for norsk bistandshjelp-historie viser at Norge så til USA for inspirasjon under planleggingsarbeidet for både Indiahjelpen og Fredskorpset. Den transnasjonale kontakten gjennom litteratur og samtaler brakte med seg en innflytelse og en ideestrømning fra USA til Norge. Det ser vi skjedde da vi undersøkte hvordan fredskorpskonseptet ble i Norge i sammenligning med fredskorpskonseptet i USA. USA som forbilde for Norge under planleggingen av Indiahjelpen viser en kontakt mellom dem som førte til en innflytelse på valget av mottakerlandet India. Samtidig var USA et forbilde fra første stund da norske politikere så for seg et «norsk point four program». Norges ønske om å

lansere et nasjonalt bilateralt teknisk bistandsprogram til et utviklingsland, var samtidig bare tidligere blitt utført av USA. Det er en ny side av bistandshistorien som ser på at impulser fra USA spilte en rolle for bistandsprosjektene, Indiahjelpen og Fredskorpset. Som vi så i kapittel to, manglet tidligere verker skrevet av blant andre Pharo, Simensen, Krøvel og Orgeret, et transnasjonalt perspektiv på fremveksten av begge bistandsprosjektene. Det er et nytt perspektiv som mitt arbeid tilfører til den allerede eksisterende litteraturen om Indiahjelpen og Fredskorpset.

Delte Norge de amerikanske begrunnelsene for å gi hjelp til utviklingsland?

Var de norske motivene for å gi bistandshjelp til et utviklingsland i 1952, lik de amerikanske motivene bak Point 4? Var formålene med å forandre bistandsformen gjennom å opprette Fredskorpset i Norge, lik formålene i USA? Mitt fokus på likheter og ulikheter med de norske motivene i 1952 og motivene bak Point 4, har vist at noen var likt. I USA var motivet bak hjelpen særlig farget av bekymringer for den kalde krigen. Men også et sterkt ønske om å finne nye handelsmarkeder for å kunne ekspandere deres økonomi, samt få tilgang til mer råvarer. Hos Norge eksisterte det humanitære motivet om å hjelpe andre, mer enn hva økonomiske interesser av å finne nye handelsmarkeder gjorde. Generelt sett var det hos Norge motivet knyttet til fred som stod høyest, men med fred var det satt i sammenheng med både politiske - og humanitære betraktninger. Samtidig eksisterte motivet knyttet til bekymringer for den kalde krigen, og det var det motivet som stod høyest hos USA. Vi ser at Norges ønske om å lansere et bistandsprogram til et utsatt utviklingsland, var til en grad knyttet til ønsket om å være med i den vestlige kampen mot kommunismen. Likevel var det amerikanske forbildet ikke trukket frem under stortingsdebatten, men vi kan ikke utelukke at det har vært en innflytelse fra USA til Norge om hvorfor de skulle gi hjelp til utviklingsland. Norge var en alliert av USA, og av de politiske motivene som kom frem, ser vi det nettopp var beskyttelse av demokratiet som rådet. Det samme som hos USA.

Begrunnelsene for å opprette et norsk Fredskorps var en felles tanke i de norske utredningene om at bistand måtte gis på en annen måte enn tidligere. Det var ikke nok å bare gi tekniske eksperter og kapital. Målet med den norske bistanden måtte være å også bygge på personlig kontakt mellom den som hjalp og de innfødte som mottok hjelp. Slik ville en ny forståelse mellom Norge og utviklingsland bli realisert, og det var et positivt foretak for Norge å lære om nye kulturer og få forståelse for andre land. Det var de samme formålene bak opprettelsen av Fredskorpset i USA. Samtidig var det i USA et fokus på den kalde krigen,

hvor nettopp de punktene som var gjeldende i et Fredskorps, skulle være et middel til å vinne over kommunistene i utviklingsland. Det var begrunnelser som var fraværende i de norske utredningene. Det eneste som viser at også Norge hadde den kalde krigen i bakgrunn, var boken «The Ugly American». Boken tok nettopp for seg fordelene med å dele levekårene med de innfødte under tjenestetiden. Det ville være et viktig bidrag i kampen mot kommunistene i utviklingsland. Det var en bred enighet blant historikere som har arbeidet med Fredskorpset om at denne boken fikk en innvirkning også i Norge. Det viser at den kalde krigen hadde en betydning, også i Norge, i ønsket om å forandre bistandsformen.

Mine funn har sett på de amerikanske motivene og de norske motivene for å gi bistandshjelp. Det er en analyse av norske og amerikanske motiver som før ikke har blitt gjort, og mitt arbeid utfyller den allerede eksisterende litteraturen om motivene bak bistandshjelpen til Indiahjelpen og Fredskorpset. USA som et direkte forbilde kan vi spore gjennom den transnasjonale kontakten, og som forbilde førte det til at Norge hadde de samme begrunnelsene for bistand som USA. Det var vanskeligere å spore en direkte kontakt under Indiahjelpen som førte til at Norge delte de samme motivene som USA. Likevel så delte Norge noen av motivene som USA hadde, som da var motivet knyttet til bekymringer for kommunistens fremvekst i utviklingsland. Det var bare USA som hadde lansert et bistandsprosjekt til et utviklingsland da Norge lanserte Indiahjelpen. Det vil si at motivet for å gi bistandshjelp for å bekjempe kommunismene, bare var uttrykt av USA før Norge uttrykte det samme. Slik sett delte Norge uten tvil det amerikanske politiske motivet for å gi bistandshjelp. Begrunnelsene for å opprette Fredskorpset var først uttrykt av USA, før deretter at også Norge mente det var viktig å skape personlig kontakt samtidig som bistand ble gitt. Den transnasjonale kontakten førte til at begrunnelsene for Fredskorpsideen kom til Norge.

Indiahjelpen + Fredskorpset = Norsk bistandshistorie i et transnasjonalt perspektiv

I et tilbakeblikk mange år senere, fortalte en av de første fredskorpsdeltakerne at Lasse Aasland, den første lederen for Fredskorpset, «hadde det så travelt med å få oss av stad, det gjaldt å verte nummer to i verda til å sende ut eit Fredskorps».³⁸⁶ Hvorfor var Norge så ivrige til å raskt lansere både Indiahjelpen og Fredskorpset? Ville Norge ha lansert Indiahjelpen og Fredskorpset, hadde det ikke vært for den amerikanske innflytelsen? Det vil selvfølgelig bare være rom for spekulasjoner om Norge hadde kommet til å begynne sin bistandshistorie i 1952,

³⁸⁶ Sitat fra Harald Julsrud, i Krøvel og Orgeret, *Fredskorpset*: 55.

uavhengig av det amerikanske forbildet. Likevel er det med stor sannsynlighet at det amerikanske forbildet i stor grad var til stede i 1952, som da var en betydning for at Norge gjorde som USA, og opprettet et nasjonalt bistandsprosjekt til et utviklingsland.

Var det likheter eller forskjeller i måten ideene ble mottatt og omarbeidet i de ulike bistandsformene? Generelt sett ble de amerikanske ideene om hvordan et Fredskorps skulle se ut, plukket opp i Norge, mer enn hva et teknisk bistandsprogram ble. Derimot ble selve ideen om gi teknisk – og kapitalbistand til et utviklingsland, plukket opp fra USA. FN bygde nemlig ikke sitt tekniske bistandsprogram sammen med kapitalbistand, slik USA og Norge gjorde. Bistandsformen, hjelp til selvhjelp, viser med stor sannsynlighet at Norge fikk innflytelse fra USA om formen for bistandshjelp, da Norge selv mottok slik form for hjelp fra USA gjennom Marshallplanen. Under opptakten til Fredskorpset var denne bistanden i stor utstrekning direkte bygd på den amerikanske malen for et Fredskorps. Som vi har drøftet tidligere, kunne Norges utenrikspolitikk i tidsrommene være med på å gi en forklaring på hvorfor USAs rollemodell for et teknisk hjelpeprogram i liten grad ble trukket frem i offentligheten. Etter mange år i allianse med USA, var Norge blitt mer bekvem med alliansen med USA. Det amerikanske Fredskorpset ble da trukket frem i offentligheten som en rollemodell for det norske Fredskorpset.

Det var en forskjell mellom Indiahjelpen og Fredskorpset i graden av kontakten med USA. Under Indiahjelpen var USA som forbilde mer skjult enn det var under Fredskorpset. Det kan være på med å forklare hvorfor norske historikere ikke har vektlagt forbindelsen med Point 4 under fremveksten av Indiahjelpen. Med tanke på når de viktige verkene om Indiahjelpen ble skrevet (særlig Pharo i 1986), kan det med fremveksten av transnasjonal historie på 1990-tallet, gi en forklaring på hvorfor norske historikere ikke har lett etter den amerikanske innflytelsen og kontakten. I motsetning til Indiahjelpen, var det ikke vanskelig å se at ideen om Fredskorps ble fanget opp fra USA. Her var det da ikke nødvendig å lete etter den amerikanske innflytelsen da den så åpenlyst kom frem. Likevel har det i historiske verker om Fredskorpset heller ikke blitt foretatt en transnasjonal undersøkelse av bistandsformen.

Hva kan vi da lære av å se på begge hjelpeprosjektene gjennom et transnasjonalt perspektiv? Amerikansk innflytelse på fremveksten av Indiahjelpen og Fredskorpset har ikke blitt drøftet før. Mine funn, ved å se på den transnasjonale kontakten mellom USA og Norge, både statlig og gjennom private aktører når det gjaldt bistand, viser at det amerikanske forbildet var til stede under planleggingen av både Indiahjelpen og Fredskorpset. Det ble skaffet til veie informasjon, som ble formidlet videre til Norge, og da ble ideer og konsepter bragt med. Privatpersoner som Gylseth, Lund og Galtung spilte en rolle her. Mitt arbeid

tilfører viktige drøftelser om USAs rolle for fremveksten av Indiahjelpen og Fredskorpset, til litteraturen som allerede har blitt skrevet. Impulser fra stormakten når det gjaldt spørsmålet om norsk bistand til utviklingsland, gir et nytt perspektiv på norsk bistandshistorie, da stormaktens rolle som rollemodell for norsk bistand ikke før har blitt undersøkt. Det åpner opp for flere spennende spørsmål som i fremtiden vil være rom for å undersøke. Oppgaven min mangler en komparativ analyse av hvordan bistandshistorien startet i andre land. Var Norge mer ivrige enn andre land til å raskt gi hjelp til utviklingsland? Var det amerikanske forbildet mer eller mindre til stede i Norge enn i andre land? Mitt verk har lagt grunnlaget for spørsmål som i fremtiden krever videre undersøkelser. I bistandshistorie, som i bistandsarbeid, gjenstår det fortsatt mye å gjøre.

Kilder

Arkiv

Arbark, Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek Oslo:

- Haakon Lie.
De-Saksarkiv.
- Einar Gerhardsen.
B. Manuskripter (daterte og daterbare)

Riksarkivet Oslo:

- Utenriksdepartementet S-2259
Norsk aksjon for hjelp til underutviklede land, Indiahjelpen, Dza
- Diderich H. Lund (m/familie). PA-1306
- Johanne Lucie Reutz Gjermoe. PA-1556
- Rolf Thue. PA-1553
- Utenriksstasjonene, S-2701
001 Komiteen for utredning av spørsmålet om hjelp til underutviklede land.
001 Norsk utviklingshjelp.
600 Fredskorps
172. 18 Indiafondet, Kerala-prosjektet

Trykte stortingsdokumenter

- St. meld. nr. 63. (1952) Hjelp til de underutviklede land. Tilråding fra Utenriksdepartementet 25. april 1952. Foredratt av utenriksminister Halvard Lange.
- St. meld. nr. 23. (1961-62) Norges hjelp til utviklingslandene. Tilråding fra Utenriksdepartementet av 20. november 1961. Foredratt av utenriksminister Halvard Lange.
- St.forh. 5. mai 1952. Hjelp til de underutviklede land, 7a.
- Notater til Innst. S. nr. 165 (1962-63) Innstilling fra utenriks –og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett. (st.prp.nr.89).
- St.innst. fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om endringer i Utenriksdepartementets budsjett (innst. S.nr. 165, jfr. St. Prp. Nr. 89), 4.april. 1963.
- St.prp. nr. 1. Tillegg nr. 38 (1952) Om tilleggsbevilgning på statsbudsjettet for budsjettåret 1952-53 under nytt kapittel 119, Fondet for hjelp til underutviklede land, og om fastsettelse av vedtekter for dette fondet. Tilråding fra Utenriksdepartementet 30. mai 1952.
- St.prp.nr.89 (1962-63) Om tilleggsbevilgning for budsjettåret 1963 under kap. 147.Tilråding fra Utenriksdepartementet av 8. Februar 1963. Foredratt av statsminister Einar Gerhardsen.

Internett

- Det norske Arbeiderparti. Grunnsyn og retningslinjer. Arbeidsprogrammet. Vedtatt på landsmøte 1949. Aksessert: 14.11.2013. Hentet fra:
<<http://arbeiderpartiet.no/file/download/5382/61082/file/Arbeidsprogram%201949.pdf>>
>
- President Harry S. Trumans innsettelsesseremoni 20. januar 1949. Aksessert 19.01.2014. Hentet fra:
<<http://www.trumanlibrary.org/calendar/viewpapers.php?pid=1030>.>
- Senator John F. Kennedys tale 2. November 1960. Aksessert: 05.03.2014. Hentet fra:
<http://www.jfklink.com/speeches/jfk/nov60/jfk021160_cow01.html>

Offentlige utgitte dokumenter

- Peace Corps, Division of training. *Peace Corps Training Program. A Guide to Its Basic Components*. Washington: Peace Corps, 1962.
- Tor Elden (leder). *Evalueringsrapport 3a. 89. Evaluering Av Det Norske Fredskorps*. Oslo: Det kongelige departement for utviklingshjelp, 1989.
- The International Development Advisory Board. *Partners in Progress. Summary of a Report to the President*. New York, 1951.
- Truman, Harry S. "The Presidents Message to the Congress on 'Point Four Legislation' ". *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (Vol. 268, Mars, 1950), 184-87.
- United States. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. *Development of Technical Assistance Programs; Background Information and Documents*. Washington: U.S. Govt. Print. Off., 1954.
-
- ## Bibliografi, bøker og artikler
- Abernethy, David B. *The Dynamics of Global Dominance. European Overseas Empires 1415-1980*. London: Yale University Press, 2000.
- Arndt Richard T og David Lee Rubin (red.) *The Fulbright Difference*. USA: Transaction Publishers, 1996.
- Asher, Robert E. "Multilateral Versus Bilateral Aid: An Old Controversy Revisited." *International Organization* (vol 16, nr. 4, 1962): 697-719.
- Balsvik, Randi. *U-hjelpsdebatt i det norske Storting 1952-1965*. Universitetet i Bergen, 1969.
- Berdal, Mats R. *The United States, Norway and the Cold War, 1954-60*. Great Britain: The Ipswich Book Company, 1997.
- Bergh, Trond. *Storhetstid 1945-1965. Bind 5 i Arbeiderbevegelsens historie i Norge*. Oslo: Tiden norsk forlag, 1987.
- Bergh, Trond og Helge Øystein Pharo (red.) *Historiker og veileder. Festskrift til Jakob Sverdrup*. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1989.
- Bergh, Trond og Helge Øystein Pharo (red.) *Vekst og velstand. Norsk politisk historie 1945-1965*. Oslo: Universitetsforlaget, 1989.

- Bingham, Jonathan B. *Shirt-Sleeve Diplomacy. Point 4 in Action*. New York: The John Day Company, 1954.
- Bowles, Gordon T. "Point Four and Improved Standards of Living." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 268, Mars 1950), 140-47.
- Brown, William Adams Jr og Redvers Opie. *American Foreign Assistance*. Washington D.C.: The Brookings institution, 1953.
- Burdick, William J. Lederer og Eugene. *The Ugly American* [Den stygge amerikaneren]. Oslo: Tiden norsk forlag, 1960.
- Carter, George E. "The Beginnings of Peace Corps Programming." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 365, 1966), 46-54.
- Cobbs, Elizabeth A. "Decolonization, the Cold War, and the Foreign Policy of the Peace Corps." *Diplomatic history* (vol. 20, nr. 1, 1996), 79-105.
- Cullather, Nick. *Hungry World: America's Cold War Battle against Poverty in Asia*. Cambridge, MA, USA: Harvard University Press, 2011.
- Elliott, William Yandell. "Prospects for "Personal Freedom and Happiness for All Mankind." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 268, Mars 1950), 173-182.
- Engerman, David C. "The Romance of Economic Development and New Histories of the Cold War." *Diplomatic history* (vol. 28, nr. 1 (2003), 23-54.
- Eriksen, Knut Einar og Helge Øystein Pharo. *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965. Norsk utenrikspolitikk historie, bind 5*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Eriksen, Tore Linné (red.) *Den vanskelige bistanden. Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie*. Oslo: Universitetsforlaget, 1988.
- Foner, Eric og Lisa McGirr, *American History Now*. Philadelphia: Temple University Press, 2011.
- Gardiner, Arthur Z. "Point Four and the Arab World: An American View." *Middle East Journal* (vol. 4, Juli 1950), 296-306.
- Griffiths Richard T (red.) *Explorations in OEEC History*. France: OECD publishing, 1997.
- Gruhn, Isebill V. «The Commission for Technical Co-Operation in Africa, 1950-65,» *The Journal of Modern Africa Studies* (vol.19, nr. 3, 1971), 459-469.
- Hakim, George. "Point Four- the Need and the Impact." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 270, Juli 1950), 68-73.
- Hayes, Samuel P. "Point Four in United States Foreign Policy." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 268, Mars 1950), 27-35.
- Heilperin, Michael A. "Private Means of Implementing Point Four." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 268, Mars 1950), 54-65.
- Holtmark, Sven G, Helge Øystein Pharo og Rolf Tamnes (red.) *Motstrøms. Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning*. Oslo: Cappelen akademisk forlag, 2003.
- Hoopers, Roy. *The Complete Peace Corps Guide*. New York: The Dial Press, 1961.

- Iriye, Akira. *Global and Transnational History. The Past, Present, and Future*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- Johansen, Berit Eide (red.) *Sørlandet og utlandet. Transnasjonal kontakt, internasjonal påvirkning*. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013.
- Jølstad, Anders, Kjetil Skogrand og Helge Øystein Pharo, "Ekspanasjon i isolasjon? Studiet av internasjonal og utenrikspolitisk historie i Norge" (*.Historisk tidsskrift 1/1996*):
- Kalijarvi, Thorsten V. "Point Four in the Contemporary Setting." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 268, Mars 1950), 1-8.
- Kittler, Glenn D. *The Peace Corps. Introduction by R. Sargent Shriver*. USA: Paperback Library, 1963.
- Klausen, Arne Martin. *Kerala Fisherman and the Indo-Norwegian Pilot Project*. Oslo: Universitetsforlaget, 1968.
- Krøvel, Roy og Kristin Skare Orgeret (red.) *Fredskorpset*. Oslo: Pax Forlag, 2013.
- Lange, Even, Helge Øystein Pharo og Øyvind Østerud. *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk. Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*. Oslo: Unipub, 2009.
- Leffler, Melvyn P. *A Preponderance of Power. National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Stanford, California: Stanford University Press, 1992.
- Lorenz, Einhart. *Arbeiderbevegelsens historie. 1930-1973, bind 2*. Oslo: Pax Forlag A.S, 1975.
- Lund, Diderich H. *Fra Norges fjell til fjerne kyster*. Oslo: H. Aschehoug & Co, 1972.
- Lundestad, Geir. «Nasjonalisme og internasjonalisme i norsk utenrikspolitikk: Et faglig-provoserende essay» (*Internasjonal politikk, temahefte 1, 1985*).
- McLellan, David S. and Charles E. Wooshouse. "The Business Elite and Foreign Policy." *The Western Political Quarterly* (vol 13, mars 1960), 172-90.
- McVety, Amanda Kay. "Pursuing Progress: Point Four in Ethiopia." *Diplomatic history* (vol. 32, nr. 3, 2008), 371-403.
- Merrill, Dennis. *Bread and the Ballot. The United States and India's Economic Development, 1947-1963*. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 1990.
- Nye, Joseph S. and David A. Welch. *Understanding Global Conflict and Cooperation. An Introduction to Theory and History*. USA: Pearson Education, 2011.
- Olden, Herman. "The Point Four Program: Promise or Menace?". *Science & Society* (vol. 16, 1952), 222-46.
- Olstad, Finn. *Einar Gerhardsen: En politisk biografi*. Oslo: Universitetsforlag, 1999.
- Paterson, Thomas G. "Foreign Aid under Wraps: The Point Four Program." *The Wisconsin Magazine of History* (vol. 56, 1972-1973), 119-26.
- Paterson, Thomas G. *Kennedy Quest for Victory. American Foreign Policy. 1961-1963*. Oxford University Press, 1989.
- Pharo, Helge Øystein. "Bridgebuilding and Reconstruction: Norway Faces the Marshall Plan." *Scandinavian journal of history* (nr. 27, 1976), 48 sider
- Pharo, Helge Øystein. *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprosjektets historie 1952-72, bind 1*. Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt, 1986.

- Pharo, Helge Øystein. *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie 1952-72, bind 2*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 1986.
- Pharo, Helge Øystein. "Norge og Marshallplanen." *Atlantehavskomiteens skriftserie* (Bind-/heftenr. 198, 1997), 19 sider.
- Pedersen, Kai Roger. *The United States and Norwegian reconstruction, 1945-1953*. Unpublished PhD Manuscript, The University of Rochester, 1989.
- Rice, Gerard T. *The Bold Experiment. JFK's Peace Corps*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1985.
- Riste, Olav. *Isolasjonisme og stormaktsgarantier. Norsk tryggingspolitikk 1905-1990*. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier, 1991.
- Riste, Olav. *Norway's Foreign Relations - a History*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
- Robertson, Thomas. "'This Is the American Earth': American Empire, the Cold War, and American Environmentalism." *Diplomatic history* (vol. 32, nr. 4, 2008), 561-84.
- Rotter, Andrew J. *The Path to Vietnam. Origins of the American Commitment to Southeast Asia*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1995.
- Ruge, Mari Holmboe. *The Voice of the Politicians. A Content Analysis of Three Parliamentary Debates on Technical Aid*. Vol. Report nr. 2-2, Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Avdeling for konflikt- og fredsforskning, 1961.
- Schrøter, Harm G. *Americanization of the European Economy. A Compact Survey of American Economic Influence in Europe since the 1880s*. University of Bergen, Norway: Springer, 2005.
- Sharp, Walter R. "The Institutional Framework for Technical Assistance." *International Organization* (vol. 7, nr. 3, August 1953), 342-379.
- Shea, Donald R. "The Preparation of Peace Corps Volunteers for Overseas Service: Challenge and Response." *Annals of the American Academy of Political and Social Science, The Peace Corps* (vol. 365, 1966), 29-45.
- Shenin, Sergei Y. *The United States and the Third World: The Origins of Postwar Relations and the Point Four Program*. New York: Nova Science Publishers, 2000.
- Shriver, Sargent. "Two Years of the Peace Corps." *Foreign Affairs* (vol. 41, nr. 4, 1963), 694-707.
- Simensen, Jarle. *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952-1975: Norge møter den tredje verden, bind 1*: Bergen: Fagbokforlaget, 2003.
- Stokke, Olav. *The UN and Development. From Aid to Cooperation*. Bloomington: Indiana University Press, 2009.
- Thommessen, Olaf. "Marshallplanen- Spilte Den Noen Rolle?". *Discussion paper* (Nr. 12/1999, 1999), 25 sider.
- Thorp, Willard L. "The Objectives of Point Four." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 268, Mars 1950), 22-26.
- Thyvold, Hans Olav. *Fridtjof Nansen*. Oslo: Font Forlag, 2011.
- Tyrrell, Ian. *Transnational Nation. United States History in Global Perspective since 1789*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

- Valentine, Alan. "Variant Concepts of Point Four." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 270, juli 1950), 59-67.
- Vetlesen, Leif. *Det norske Fredskorps. Fra Trollvasshytta til Afrika*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1987.
- Waage, Hilde Henriksen, Rolf Tamnes og Hanne Hagtvedt Vik. *Krig og fred i det lange 20. århundre*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2013.
- Westad, Odd Arne. *The Global Cold War. Third World Interventions and the Making of Our Times*. USA: Cambridge University Press, 2005.
- Wilcox, Francis O. "The United Nations Program for Technical Assistance." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (vol. 268, mars 1950), 45-53.
- Woodbridge, George (red.) *UNRRA. The History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration, bind 1*. New York: Columbia University Press, 1950